UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sabina Letnar

Brezdomstvo med mladimi: predstave o brezdomnih mladih

Magistrsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sabina Letnar
Mentorica: doc. dr. Maša Filipovič Hrast

Brezdomstvo med mladimi: predstave o brezdomnih mladih

Magistrsko delo

Ljubljana, 2014

Zahvaljujem se …

… svoji mentorici, doc. dr. Maši Filipovič Hrast za vso njeno strokovno pomoč ter koristne komentarje in napotke pri pisanju magistrskega dela.

… vsem anketirancem, ki ste si bili pripravljeni utrgati delček svojega časa.

… svoji in fantovi družini, ker ste mi vedno stali ob strani in me podpirali ter spodbujali, tako pri opravljanju vseh študijskih obveznosti kot tudi pri drugih pomembnih odločitvah v mojem življenju (pripis: vi že veste, o čem govorim ☺).

… fantu Matjažu za podporo, razumevanje, poslušanje in predvsem za večni optimizem.

Brezdomstvo med mladimi: predstave o brezdomnih mladih

Ker so mladi brezdomci skriti pred našimi pogledi in družbeno pozornostjo, se naše predstave o njih še lažje popačijo ter izkrivijo. Naše predstave o brezdomni mladini običajno ne temeljijo na »pravih« dejstvih, ampak izhajajo iz stereotipnih prepričanj, nepreverjenih informacij in nekritično prevzetih predsodkov ter stališč, ki jih pridobimo preko medijev in drugih tehnologij, v komunikaciji z drugimi, spotoma itd. Nevarnost, ki se skriva v ozadju, je širjenje vseh teh nepristnih informacij in delnih resnic o brezdomni mladini med javnostjo, saj prevladujoče javno mnenje vpliva na odnos javnosti do brezdomnih mladih – vpliva na njihovo obnašanje do brezdomne mladine, na njihov odziv na določeno politično rešitev za brezdomno mladino in tudi na zakonodajne ter politične spremembe. Ker je pomen javnega mnenja o določenem družbenem fenomenu tako velik, sem se odločila, da bom s pomočjo kvantitativne raziskave preučila, kakšne so prevladujoče predstave javnosti o brezdomni mladini: ali anketiranci gojijo pozitivna ali negativna občutja do brezdomnih mladih, kje vidijo vzroke za pojav brezdomstva med mladimi, komu pripisujejo odgovornost za reševanje tega družbenega problema in katere so po njihovem mnenju najbolj učinkovite rešitve za zmanjšanje ali odpravo tega socialnega pojava.

Ključne besede: brezdomstvo med mladimi, brezdomna mladina, dojemanje brezdomstva mladih, stereotipi, predsodki, javno mnenje.

Youth homelessness: perceptions about homeless youth

Since homeless youth is hidden from our views and social attention, our peceptions of them even easier deform and distort. Our perceptions of homeless youth usually are not based on »real« facts, but arising from the stereotypical beliefs, unverified information and uncritically assumed prejudices and positions that we acquire through the media and other technologies, in communication with others, along the way etc. Danger that lurks in the background is the expansion of all these fake information and partial truths about homeless youth among the public, this is important because the prevailing public opinion affects public attitudes towards homeless youth – it affects on their behaviour towards homeless youth, on their response towards a specific political solution for the homeless youth and also on the legislative and policy changes. Since the importance of public opinion about certain social phenomenon is so great, I significally felt I must examine what are the prevailing public images of homeless youth by using quantitative research: whether respondents kept positive or negative feelings towards homeless youth, where do they see the causes for the phenomenon of homelessness among young people, to whom they attribute the responsibility for solving his social problem and what they consider are the most effective solutions for reducing or abolition of this social phenomenon.

Keywords: homelessness among young people, homeless youth, perceptions about homeless youth, stereotypes, prejudices, public opinion.

Kazalo

1 Uvod ***7***

2 Opredelitev temeljnih konceptov ***9***

2.1 Opredelitev koncepta »mladost« 9

2.2 Opredelitev koncepta »brezdomstvo« 9

2.3 Opredelitev koncepta »brezdomstvo med mladimi« 13

3 Vzročna polja brezdomstva in (možne) razlage tega fenomena ***14***

3.1 Vzročna polja brezdomstva med celotno populacijo in (možne) razlage tega fenomena 14

3.2 Vzročna polja brezdomstva med mladimi in (možne) razlage tega fenomena 17

4 Posledice brezdomstva ***25***

4.1 Posledice brezdomstva med celotno populacijo 25

4.2 Posledice brezdomstva med mladimi 30

5 Obseg brezdomstva ***33***

5.1 Obseg brezdomstva med celotno populacijo 33

5.2 Obseg brezdomstva med mladimi 35

6 Strategije za zmanjševanje stopnje brezdomstva (med mladimi) ***36***

6.1 Strategije za zmanjševanje stopnje brezdomstva (med mladimi) znotraj EU 36

6.2 Strategije za zmanjševanje stopnje brezdomstva (med mladimi) v Sloveniji 41

7 Dojemanje/podobe brezdomstva ***47***

7.1 Kaj je stereotip? 47

7.2 Dojemanje brezdomstva med splošno populacijo 48

8 Empirični del ***52***

8.1 Metodološki okvir 52

8.2 Analiza rezultatov in interpretacija 55

9 Zaključek ***76***

10 Literatura 80

Priloga: Anketni vprašalnik – percepcije o brezdomstvu mladih 90

Kazalo tabel

Tabela 8.1: Stopnja strinjanja oziroma nestrinjanja s trditvami o odnosu do brezdomne mladine..... 59

Tabela 8.2: Stopnja strinjanja oziroma nestrinjanja s trditvami glede potrebnih ukrepov za reševanje brezdomstva med mladimi in glede lastnih občutkov o brezdomni mladini 60

Tabela 8.3: Stopnja strinjanja s trditvami o odnosu do brezdomne mladine glede na starost 73

Tabela 8.4: Stopnja strinjanja s trditvami glede potrebnih ukrepov za reševanje brezdomstva med mladimi in glede lastnih občutkov o brezdomni mladini glede na starost 74

Kazalo grafov

Graf 8.1: Če bi imeli mladi brezdomni priložnost, bi..... 56

Graf 8.2: Dejavniki, ki vodijo do brezdomstva med mladimi 61

Graf 8.3: Odgovornost za reševanje problema brezdomstva med mladimi 62

Graf 8.4: Mladi morajo biti enakopravni udeleženci pri reševanju problema brezdomstva med mladimi 63

Graf 8.5: Strategije za reševanje problema brezdomstva med mladimi..... 64

Graf 8.6: Ali menite, da lahko Vi pomagate mladim brezdomcem?..... 65

Graf 8.7: Če bi imeli mladi brezdomni priložnost, bi… glede na spol..... 66

Graf 8.8: Stopnja strinjanja s trditvami o odnosu do brezdomne mladine glede na spol 68

Graf 8.9: Stopnja strinjanja glede lastnih občutkov do brezdomne mladine in potrebnih ukrepov za reševanje tega socialnega problema glede na spol 70

Graf 8.10: Stopnja strinjanja z določenimi lastnostmi brezdomnih mladih glede na spol……69

Graf 8.11: Stopnja strinjanja z določenimi lastnostmi brezdomnih mladih glede na starost 75

1 Uvod

Lizbonska pogodba kot temeljno človekovo pravico določa tudi dostop do (primernega) stanovanja. Brezdomstvo, kot najakutnejša oblika stanovanjskega tveganja, kot najbolj ekstremna oblika revščine in socialne izključenosti danes, kot skrajna in kumulirana situacija socialne izključenosti oziroma kot ekstremna oblika materialne deprivacije in kulturne marginalizacije, predstavlja jasen in neizpodbiten dokaz, kako se ta temeljna človeška pravica v realnem življenju ne udejanja. Ob tej priložnosti bi se bilo smiselno in primerno zamisliti, zakaj je temu tako in kaj bi bilo potrebno storiti/spremeniti, da bi se stanje izboljšalo! Tega vprašanja se bomo vsaj deloma dotaknili tudi v okviru pričujoče naloge.

V magistrski nalogi se bom osredotočila na problematiko brezdomstva, vendar se ne bom ukvarjala s celotno brezdomsko populacijo, ampak zgolj z mladimi, ki so se znašli v situaciji brezdomnosti. Za preučevanje brezdomstva med mladimi sem se odločila zaradi tega, ker v Sloveniji ta problem ni prepoznan kot resen družben problem, zlasti zaradi tega, ker ne poznamo odkritega brezdomstva mladih kot ponekod v glavnih mestih nekaterih držav na vzhodu ali zahodu – le redko namreč vidimo mlade, ki bi spali na ulicah, pod mostovi, v kleteh, na postajah ipd. Poleg tega je ta družbeni fenomen smiselno in pomembno preučevati tudi zato, ker: ostaja v senci družbene pozornosti – ni predmet širših javnih razprav, raziskovanj ali političnih dokumentov; ni del mladinskih politik; ni predmet dela vladnih in nevladnih organizacij. (Leskovšek 1999 in 2002)

Cilj moje naloge bo dvojen – pokazati, kakšna je problematika brezdomnih mladih ljudi in raziskati, kakšne predstave goji slovenska splošna javnost o brezdomni mladini. Zanimalo me bo predvsem: kje Slovenci vidijo vzroke za pojav brezdomstva mladih, komu pripisujejo odgovornost za reševanje tega problema, kje vidijo morebitne rešitve za ta problem ter ali do brezdomnih mladih gojijo pozitivna ali negativna občutja. Zakaj je pomembno raziskati, kakšne so predstave ljudi o brezdomstvu mladih? V prvi vrsti je to pomembno zaradi tega, ker prevladujoče mnenje javnosti o brezdomni mladini narekuje odnos družbe do tega socialnega fenomena, v drugi vrsti je to relevantno z vidika podpore socialnim politikam in drugim oblikam pomoči, v tretji vrsti je to pomembno z vidika prostovoljstva in dela z ranljivimi, v četrti vrsti pa je to bistveno tudi z vidika prihodnjega razvoja politik.

Naloga je razdeljena v osem delov. V prvem sklopu opredelim temeljne koncepte: mladost, brezdomstvo in brezdomstvo med mladimi. Drugi del je posvečen predstavitvi vzrokov za

brezdomstvo na splošno in med mladimi pa tudi morebitnih razlag za pojasnilo tega družbenega fenomena. Tretji segment je namenjen orisu morebitnih posledic brezdomstva. Četrti sklop naloge zajema prikaz obsega brezdomstva in brezdomstva med mladimi. Peti del se osredotoča na iskanje najbolj učinkovitih strategij za zmanjšanje brezdomstva. Šesti segment prikazuje stereotipne in javnomnenjske predstave o brezdomstvu ter o brezdomstvu med mladimi. Sedmi del je namenjen predstavitvi temeljnih ugotovitev moje lastne empirične raziskave – analizi in evalvaciji anketnih vprašalnikov, zadnji oziroma sklepni del pa na kratko povzema ugotovitve celotne naloge.

2 Opredelitev temeljnih konceptov

2.1 Opredelitev koncepta »mladost«

Uletova (2008, 131) mladost opredeli kot »družbeno regulirano življenjsko obdobje prehoda posameznika iz otroštva v odraslost«. Gre torej za življenjsko fazo, ki se pojavlja na križišču med otroštvom in odraslostjo; čeprav jo delno usmerjajo različni biološki procesi in dejavniki, jo v bistveno večji meri določajo raznoliki socialni in kulturni procesi ter dejavniki, ki se spreminjajo skozi čas in prostor. (Quilgars in drugi 2011, 13) Čeprav za mladost pogosto uporabimo tudi izraz adolescenca, imata koncepta znotraj akademske sfere različen pomen. Medtem ko adolescenca v biološkem smislu označuje razvojno stopnjo v življenjskem ciklu, obdobje rasti, hormonskih in psihofizičnih sprememb, ki fizično in duševno označujejo prehod iz otroštva v odraslost, se po drugi strani izraz mladost v sociološkem smislu uporablja za označevanje socialno-konstruiranega življenjskega obdobja. (Ule 2008; Kennedy 2012, 97)

Eden izmed resnih problemov pri opredelitvi izraza mladost se pojavi takrat, ko želimo razmejiti/zamejiti to življenjsko obdobje od vseh ostalih. Medtem ko (še) obstaja neki konsenz o spodnji meji mladosti pri 14-ih ali 15-ih letih, se zgornja meja vse bolj viša in razteguje ter sega vse od 25-ega leta in tja do tridesetega leta ter še čez. (Leskovšek 1999, 74) Mladost se kot življenjski moratorij zaradi sprememb v sodobni družbi, npr. podaljševanja šolanja in izobraževanja, negotovosti na trgu dela, podaljševanja življenja pri starših, povečanja stroškov življenja … vse bolj podaljšuje in vse bolj razteguje v obdobje odraslosti. Prav ta dolgotrajna odvisnost mladih, ki je značilnost modernih družb, po mnenju Uletove (2008, 126) povzroča diferenciacijo znotraj obdobja mladosti v več različnih obdobij, in sicer v:

- klasično mladost (14–18 let), kjer imajo mladi predvsem status srednješolcev, dijakov in vajencev;
- podaljšano mladost (19–24 let), kjer gre predvsem za obdobje študija;
- predodraslo obdobje (25–29 let), ki ga zaznamuje prehod v ekonomsko in družbeno neodvisnost.

2.2 Opredelitev koncepta »brezdomstvo«

Včasih so /…/ z zvonjenjem oznanjali razdeljevanje brezplačne hrane za ljudi, ki so bili brez sredstev za preživljanje – prav njih pa se je oprijela oznaka clochard, ki pomeni: 1. brezdomec, 2. potepuh.

Zadostuje, če rezerviramo pojem klošarstva za tisti del revežev, ki so brez vsakršnih sredstev za preživljanje, brez prebivališča ter zaposlitve in brez trajno izraženega interesa, da bi si to pridobili. (Dragoš 1993, 153)

Brezdómec –mca m (ọ̑) človek brez doma: brezdomec sem; usoda brezdomcev (Pogačnik 2008)

Ne obstaja neka univerzalno sprejeta definicija brezdomstva, ampak le-te variirajo od preprostih do bolj kompleksnih, od ozkih do bolj širokih, od ekskluzivnih do bolj inkluzivnih, od tistih, ki zajemajo samo najbolj vidne oblike in do tistih, ki sprejmejo tudi bolj prikrite ter nevidne oblike brezdomcev. (Dekleva in Razpotnik 2007a) Po mnenju Mandičeve (1999, 13) so definicije tega družbenega fenomena odvisne tako »od tega, v kolikšni meri je v nekem okolju problem politično in socialno priznan« ter tudi »od političnih in ekonomskih sredstev, ki so na voljo za iskanje rešitev«.

Najbolj preproste in ozke definicije brezdomstvo dojemajo kot situacijo, kjer se ljudje znajdejo brez strehe nad glavo oziroma brez ustreznega bivališča in morajo zato spati zunaj, na javnih prostorih, v zavetiščih ipd. Takšno ozko definicijo se je uporabljalo na primer v okviru mednarodnega Programa stanovanjskih indikatorjev UNCHS in Svetovne banke. Tukaj so brezdomci opredeljeni kot »ljudje, ki spijo zunaj stanovanj (na cestah, v parkih, pod mostom itd.) ali v začasnih zavetiščih«. (Mandič 1997, 136) Širše definicije pa kot brezdomne opredeljujejo vse ljudi, ki so se znašli v »neprimernem bivališču« (Hutson in Liddiard 1994, 27) oziroma »brez trajne nastanitve v primernem osebnem stanovanju«. (Svet Evrope v Filipovič Hrast 2010) Boškič in Zajc (1997, 242–243) v tem smislu torej brezdomne opredeljujeta širše, saj trdita, da med brezdomce poleg uličnih brezdomcev štejemo tudi ljudi, ki se nahajajo v neprimernih, nevarnih, nezdravih, prenaseljenih, podstandardnih, nekonvencionalnih, nezanesljivih ali nelegalnih bivališčih ter ki se selijo med zavetišči, zatočišči, penzioni, najetimi sobami, barakami, šotori, kletmi, nelegalno zasedenimi stanovanji in bivanjem pri sorodnikih ali prijateljih.

> *Med brezdomce štejemo poleg tistih, ki spijo na prostem, tudi ljudi, ki plačujejo za negotovo prenočišče v najetih sobah, pogosto v podstandardnem stanovanju ali v kakem penzionu (»bed and breakfest«), a vendar tovrstnih nastanitev ne moremo šteti za dom. Brezdomci so torej ljudje, ki nihajo med javnimi zavetišči in prostori, ki jih*

ponudi volunterski sektor, med penzioni, opremljenimi sobami, ki so na meji normalnega najetega prenočišča, med kočami, nelegalno zasedenimi stanovanji (»squati«) in občasno delijo stanovanje s prijatelji in sorodniki, so kategorija, ki ne more priti do ustreznega osebnega stanovanja z lastnimi sredstvi, in ljudje, ki ne morejo zadržati osebnega prenočišča, če v ta namen ni zagotovljena pomoč skupnosti. (Boškič in Zajc 1997, 242)

Avtorica Avramov (v Mandič 1999, 14) brezdomstvo opredeljuje večplastno. Najožje jedro sestavljajo posamezniki, ki si z lastnimi sredstvi ne zmorejo zagotoviti lastnega bivališča in so odvisni od podpore javnih in zasebnih organizacij; malce širše jedro tvorijo tisti, ki stanovanjsko problematiko rešujejo na začasen način, bodisi tako, da se selijo med zavetišči in slabimi zasebnimi najemnimi sobami, bodisi da prebivajo pri sorodnikih ali znancih; širše jedro pa sestavljajo tisti, ki se soočajo s hudimi stanovanjskimi problemi, saj prebivajo v kritično prenaseljenih ali hudo podstandardnih stanovanjih. Evropska zveza organizacij, ki se ukvarjajo z brezdomnimi, imenovana FENTSA, je izoblikovala definicijo brezdomstva ETHOS, ki upošteva tako stanje najvidnejšega brezdomstva kot tudi stanje povišanega tveganja za brezdomstvo oziroma t.i. stanovanjsko ranljivost. (Filipovič Hrast 2007, 188) Definicija izhaja iz stališča, da je brezdomstvo potrebno »razumeti znotraj širšega konteksta socialnega izključevanja (ali socialnega vključevanja)«. (Edgar in Meert 2005, 10) ETHOS definicija je široka in loči med 13-imi podskupinami ranljivih oziroma izključenih na stanovanjskem področju. Te osebe razdeli v štiri večje skupine, in sicer:

1.) osebe brez strehe nad glavo (»roofless«): posamezniki, ki jih najpogosteje v javnosti povezujemo z brezdomstvom, torej tisti, ki spijo na cesti, pod mostovi, na javnih prostorih, v zavetiščih;
2.) osebe brez stanovanja (»houseless«): posamezniki, ki imajo dostop do različnih centrov, nimajo pa svojega doma, npr. tisti, ki so dlje časa v centrih za brezdomne, v azilnih domovih, materinskih domovih ipd.;
3.) osebe z negotovo nastanitvijo (»insecure housing«): sem sodijo posamezniki, ki živijo v najetem stanovanju brez zakonite pogodbe, pri sorodnikih ali prijateljih, v stanovanju, iz katerega gospodinjstvu grozi izselitev ali v nasilnem gospodinjstvu;
4.) osebe v neprimernem stanovanju (»inadequate housing«): takšne osebe stanujejo v mobilnih domovih, nelegalno bivajo na posestvu ali v stavbi, ki ni primerna za bivanje, živijo v prostorih, ki so po nacionalnih standardih opredeljeni kot neprimerni za bivanje, prebivajo v okoliščinah ekstremne prenaseljenosti. (Edgar in Meert 2005;

Razpotnik in Dekleva 2007; Dekleva 2008; Dekleva in Razpotnik 2007a, 2007b, 2011)

V tem kontekstu je pomembno poudariti še, da obstaja mnogo različnih klasifikacij oziroma tipologij brezdomstva oziroma brezdomnih ljudi. Avramova (1995, 22) trdi, da je brezdomne ljudi mogoče ločiti na osnovi naslednjih indikatorjev: 1. starosti (otroci, mladi, starejši); 2. spola (moški, ženske); 3. družinskega statusa (samski, poročeni, ločeni, ovdoveli); 4. vzroka za brezdomstvo (narkomani, alkoholiki, duševni bolniki, bivši zaporniki …); 5. načina življenja (bivanje na ulici, v zavetiščih, v neprimernem stanovanju, v nelegalno pridobljenem bivališču …). Bailey (v Boškič in Zajc 1997, 246) deli brezdomne ljudi na tiste, ki so zavestno in namerno brez doma (vandranje kot življenjski stil) in tiste, ki so iz deprivilegiranih skupin. O`Sullivan (2008, 74) brezdomne razvršča na naslednje tri tipe: 1. dolgotrajne brezdomce (tisti, ki so dolgotrajni uporabniki storitev za brezdomne in ki spijo na cesti); 2. periodične brezdomce (tisti, ki pogosto prehajajo med stanjem brezdomstva in urejenim bivanjem); 3. začasne brezdomce (tisti posamezniki, ki so brezdomni za kratek čas, ampak so si potem uredili bivanje). Kot posebno obliko lahko v tem okviru izpostavimo še dnevno brezdomstvo. Dekleva in Razpotnik (2007a, 21–22) pravita, da je dnevno brezdomstvo »pojav, pri katerem posameznik sicer ima bivališče /…/, a je sicer izključen iz produktivnih sfer življenja v družbi, katere del naj bi bil«. Oseba torej ima neko streho nad glavo, vendar se tekom dneva obnaša podobno kot brezdomne osebe. Breakley in Fischer (1990, 36–42) pa razlikujeta naslednje vrste brezdomcev: ljudi z ulice (»street people«), brezdomne družine, brezdomne otroke, brezdomno mladino, duševne bolnike, alkoholike, brezdomne ljudi na ruralnih področjih, ljudi, ki nelegalno zasedejo bivališča (»squatting«), narkomane, žrtve AIDS-a, brezdomne delavce, brezdomce zapornike.

Na tem mestu se mi zdi smotrno opozoriti tudi na dejstvo, da sodobni brezdomci v (post)modernih razvitih družbah ne ustrezajo več tradicionalni (stereotipni) podobi klošarja, potepuha, klateža oziroma berača (Dragoš 1993) kot revnega in razcapanega samskega belega moškega srednjih let, ki ima težave z alkoholom in/ali drogami, spi na prostem, prosi za miloščino in je brezdomen po lastni izbiri. (Toro in McDonnel 1992; Knecht in Martinez 2008; Mandič in Filipovič Hrast 2008; Filipovič Hrast 2012) Podoba ni več tako preprosta in enoznačna, saj pridobiva nove poteze – med »novimi« marginaliziranimi, depriviligiranimi ter prikrajšanimi skupinami brezdomcev se dandanes namreč pojavlja vedno več mladih, žensk (z otroci), enostarševskih družin, odvisnikov od drog in/ali alkohola, duševno bolnih, kronično

bolnih, nekdanjih uporabnikov psihiatričnih ustanov, imigrantov, starejših ljudi z majhnimi ekonomskimi viri itd. (Boškič in Zajc 1997; Mandič 1997, 1999; Harvey 1999; Dovžan 2011; Kennedy 2012) Tehnološke in socialne spremembe v (post)moderni družbi so torej vodile do spremenjene socialne baze brezdomstva. (Mandič 1997, 138–139) S povečevanjem števila pojavnih oblik brezdomstva (npr. prikrito brezdomstvo, dnevno brezdomstvo), brezdomstvo postaja vse manj rezervirano izključno za določeno vrsto brezdomcev (t.i. klasične brezdomce), zato je izjemno težko izoblikovati profil tipičnega brezdomca. (Dovžan 2011, 23) To nazorno pojasni tudi Dragoš (1993, 159), ki pravi: »Stereotipi o klošarjih zavajajo – ni tipičnega brezdomca.«

2.3 Opredelitev koncepta »brezdomstvo med mladimi«

Dragana Avramov (v Quilgars 2010, 188) predlaga, da je najbolje konceptualizirati brezdomstvo mladih kot da je rezultat »slabe ali prekinjene tranzicije, pri kateri ranljivi mladi ljudje niso sposobni najti, si privoščiti in/ali vzdrževati lastno neodvisno bivališče«.

Problematika opredelitve brezdomstva med mladimi nastopi že pri dejstvu, da nam manjkata tako splošna definicija brezdomstva kot univerzalna definicija mladosti, iz česar logično sledi, da niti znotraj Evropske unije niti znotraj razvitega zahodnega sveta ne obstaja neka splošna univerzalno sprejeta definicija brezdomstva med mladimi, ampak se le-ta razlikuje od države do države, včasih celo od ene do druge organizacije znotraj neke države. V Veliki Britaniji tako na primer med brezdomne mlade štejejo samske ljudi (brez odvisnih članov), med 16-im in 25-im letom starosti, ki so se znašli v eni izmed naslednjih stanovanjskih situacij: 1. brez kakršnegakoli bivališča; 2. v začasnem bivališču, npr. v hostlu; 3. tisti, ki začasno bivajo pri prijateljih ali sorodnikih, ki niso sposobni ali pripravljeni nuditi bivališča za dlje časa. (Hutson in Liddiard 1994, 3; Smith 1999, 67–68) V ZDA po eni strani Nacionalna koalicija za brezdomne med brezdomne mlade prišteva posameznike pod 18-im letom starosti, ki jim primanjkuje starševske, rejniške ali institucionalne oskrbe. (Sanabria 2006, 52) Toro (2007, 464) pa na drugi strani pravi, da v ZDA razlikujejo brezdomno mladino od brezdomnih odraslih na podlagi starosti (običajno pod 21-imi leti) in od brezdomnih otrok (v družinah), ker se brezdomna mladina sooča z brezdomstvom sama in ne v okviru brezdomne družine.

Tako kot obstaja več različnih klasifikacij brezdomnih ljudi, poznamo tudi raznolike klasifikacije brezdomne mladine, ki v osnovi ločijo podobne tri ali štiri različne vrste

brezdomne mladine. Večina avtorjev (npr. Levinson 2004, 616) tako med brezdomno mladino uvršča vsaj tri izmed naslednjih: *begavčke* (»runaways« ali »runaway youth«) – tisti, ki so pobegnili od doma brez dovoljenja staršev ali skrbnikov; *zavržence* (»thrownaways« ali »thrownaway youth«) – tisti, ki so jih starši ali skrbniki prisilili, da so zapustili dom; *ulično mladino* (»street youth«) – mladi, ki so vsaj nekaj časa preživeli na ulici; *institucionalno mladino* (»institucional youth«) – mladi, ki imajo intenzivno zgodovino bivanja v eni izmed (skrbstvenih) institucij. Drugi (Breakey in Fischer 1990, 38; Thompson in drugi v Sanabria 2006, 52; Toro 2007, 464) pa poleg zgoraj navedenih ločijo še nekatere druge kategorije, in sicer: *brezdomno mladino* (»homeless youth«) – mladi, ki so zapustili dom z vedenjem in dovoljenjem staršev ali skrbnikov; *otroke ulice* (»street kids«) – tisti, ki so se prilagodili na ulično življenje preko različnih nelegalnih dejavnosti; *mladino v zavetiščih* (shelter youth«) – tisti, ki bivajo v zavetiščih.

3 Vzročna polja brezdomstva in (možne) razlage tega fenomena

3.1 Vzročna polja brezdomstva med celotno populacijo in (možne) razlage tega fenomena

Janice: Ko sem rekla prepiranje, nisem mislila zgolj na kričanje in vpitje, bolj je bilo podobno obleganju druga druge in metanju polenov druga drugi pod noge – takšne stvari. Potem mi je [mama, pripis Letnar] preprosto rekla, naj grem in sama preprosto nisem bila pripravljena ostati, ker se je tako obnašala.

LG: Si spakirala svoje kovčke in odšla?

Janice: Vse svoje stvari, vsa oblačila sem preprosto pospravila v nek velik kovček in sem šla.

LG: Torej nisi vedela, kam greš, ko si odšla?

Janice: Ne. Preprosto sem šla k prijatelju in tam ostala kratek čas, in nato sem se nekako selila naprej. (Jones 2003, 109)

Vzročna polja brezdomstva so prav tako kompleksna kot brezdomstvo samo. Dejavnike, kot so npr. odvisnost od alkohola in/ali drog, izkušnja institucionalizacije, motnje v duševnem razvoju, težke družinske razmere itd., pogosto najdemo v življenjskih zgodbah brezdomnih ljudi, vendar to še pomeni, da posameznika, ki ima eno ali več takšnih izkušenj, zagotovo čaka prihodnost brezdomstva. Vsi ti dejavniki pomenijo zgolj večje tveganje za takšno situacijo. Situacija pa postane nevarnejša v trenutku, ko se istočasno poslabšajo razmere na stanovanjskem trgu, trgu dela in zaposlovanja ter pri možnostih dostopanja do socialnih ugodnosti. Pomembni so torej tako individualni dejavniki, ki so povezani z osebnostnimi

značilnostmi in vedenjem, kot tudi strukturni dejavniki, ki so povezani z družbenimi okoliščinami. (Mandič 1999, 12; Dekleva in Razpotnik 2007b, 19)

Edgar (v Dekleva in Razpotnik 2007a, 27) pa poleg individualnih in strukturnih dejavnikov loči še dva tipa dejavnikov, ki vodita oziroma pripomoreta k brezdomstvu, in sicer: institucionalne ter odnosne dejavnike:

1. strukturni dejavniki: revščina, nezaposlenost, stanovanjska problematika;
2. institucionalni dejavniki: institucionalizacija, bivanje v rejništvu ali drugi zunajdružinski obliki vzgoje, izkušnja zapora, izkušnja vojske;
3. odnosni dejavniki: izkoriščevalski odnos v otroštvu, izkoriščevalski odnos s partnerjem, razpad družine (smrt ali ločitev);
4. individualni dejavniki: duševna bolezen, motnja v duševnem razvoju, odvisnost od drog, odvisnost od alkohola.

Dragana Avramov (v Mandič in Filipovič Hrast 2008, 128–129) razlikuje med *strukturnimi, posrednimi* in *neposrednimi dejavniki*. *Strukturni dejavniki* so tisti, na katere posameznik nima nikakršnega vpliva. Avtorica izpostavlja tri, in sicer: sociodemografske spremembe, predvsem povečanje števila gospodinjstev ob hkratnem zmanjšanju velikosti gospodinjstva; ponudbo stanovanj, kjer je bistveno to, da se stanovanjski trg ni znal spopasti z novimi potrebami in je začel izvajati »napačno« politiko zmanjševanja baze socialnih in poceni stanovanj ter deregulacije trga; revščino. *Posredni dejavniki* so tisti, ki posredujejo med makro strukturnimi in neposrednimi dejavniki. Tukaj igra ključno vlogo dostopnost do socialnih stanovanj in zasebnih najemnih stanovanj na prostem trgu. *Neposredni dejavniki* pa so tisti, ki posameznika lahko vodijo do situacije ekstremne stanovanjske izključenosti. Ti dejavniki so: pomanjkljiv dohodek, slabe kvalifikacije, travmatični dogodki in osebnostne značilnosti.

Drugi avtorji (glej Razpotnik in Dekleva 2007, 19) razvrščajo vzročne dejavnike v 4–6 skupin/polj, med katerimi so običajno:

1. trg stanovanj in stanovanjske politike;
2. trg dela in zaposlovalne politike;
3. socialno-demografske spremembe;
4. socialnovarstveni in podporni sistemi;
5. dezinstitucionalizacija zdravstvenih, socialnih in vzgojnih ustanov;
6. individualni (psiho)patološki dejavniki.

Shinn in Witzman (1990, 4–6) izpostavljata naslednje tri sklope dejavnikov, ki povečujejo nevarnost za pojav brezdomnosti. Le-ti so: 1. *dejavniki na ravni posameznika*, 2. *družbeni dejavniki* in 3. *socialnoekonomski kontekst*. Med *dejavnike na ravni posameznika* uvrščata: a. značilnosti posameznika, kot so mladost, nizek dohodek, etnija, status osebe kot družinskega člana, nezmožnosti, na primer slabo zdravje ali duševna bolezen; b. individualne izkušnje. Tukaj so najpomembnejše tiste izkušnje, ki se nanašajo na izgubo bivališča, npr. deložacija, ali ki povečajo potrebo po bivališču, npr. nosečnost. Pomembne so še izkušnje, ki so povezane z zmanjšanjem materialnih resursov, z izgubo službe ali socialnih prejemkov; c. individualno vedenje. Med brezdomnimi ljudmi zasledimo višjo stopnjo zlorabe otrok in tudi večjo pogostost ločitve od staršev že v zgodnji mladosti. Za brezdomne ženske je značilna tudi večja verjetnost nasilja v družini. Pomembna dejavnika sta še zasvojenost z alkoholom in drogami. Pri *družbenih dejavnikih* avtorja poudarita ključno vlogo in pomen socialnih omrežij. Le-ta namreč služijo kot varovalna mreža, ki ljudem preprečuje, da bi padli v situacijo brezdomnosti. Pri tem opozarjata, da so prav brezdomni pogosto tisti, ki nimajo izoblikovanih socialnih vezi, zlasti z najbližjimi. V tem primeru bi lahko skupnostne organizacije (npr. verske skupnosti) pomagale stabilizirati skupnosti in varovati bivališča, hkrati pa delovati kot mediatorji med družinami in večjimi birokratskimi servisi. *Dejavniki na ravni socialnoekonomskega konteksta* pa so: neustrezno razmerje med gospodinjstvi z nizkimi dohodki in nizkocenovnimi stanovanji, gospodarski položaj države, možnosti za zaposlovanje, povprečna plača, višina socialnih dodatkov za brezposelne, demografski vzorci (rojstva, smrti, poroke), socialne norme …

Dejavniki tveganja oziroma dejavniki, ki jih običajno povezujemo z brezdomstvom, so (po Avramov v Trbanc in drugi 2003, 12–13; Lownsbrouh in drugi v Dekleva in Razpotnik 2007a, 27; Mayock in drugi 2010, 4): odvisnost od drog in/ali alkohola, prekinitev dolgotrajnega razmerja, družinski konflikti in/ali razpad družine, težave v duševnem zdravju, osebnostne motnje, nezaposlenost, bivanje v zaporu oz. težave s policijo, posameznik je imel izkušnjo, da so ga spodili od doma, prisilna izselitev, življenje v skrbstvenih ustanovah, izkušnja (seksualnega ali fizičnega) nasilja in/ali zlorabe, izkušnja bivanja v psihiatrični bolnišnici, izključitev iz šole oz. pomanjkanje kvalifikacij, slabo fizično zdravje, invalidnost, kronične bolezni, dvojna diagnoza oz. multiple potrebe, stik s sistemom sodstva, vključenost v vojsko/mornarico, pretekla izkušnja brezdomstva, pomanjkanje podpornih socialnih mrež, težave pri vzdrževanju doma, dolgovi, predvsem zaostajanje pri najemnini.

Cvetič (v Mandič in Filipovič Hrast 2008, 130) kot najbolj tipične vzroke za brezdomstvo v Sloveniji navaja: deložacijo, nezaposlenost, družinske razloge (ločitev in/ali nasilje v družini), osebne razloge (duševne motnje, alkoholizem, odvisnost), nezmožnost za reintegracijo v družbo (zaporniki) in funkcionalno nepismenost (npr. lahko postanete žrtve prevar).

3.2 Vzročna polja brezdomstva med mladimi in (možne) razlage tega fenomena

Tradicionalno se je raziskovanje vzrokov za brezdomstvo delilo na dva tabora. Na eni strani so bili tisti, ki pripisujejo vzroke za brezdomstvo individualnim dejavnikom (individualistična perspektiva), na drugi strani pa so tisti, ki vzroke za brezdomstvo pripisujejo strukturnim dejavnikom (strukturna perspektiva). Na eni strani so torej tisti, ki smatrajo brezdomstvo mladih kot rezultat vedenja posameznega brezdomnega mladega, na drugi strani pa tisti, ki dojemajo brezdomstvo mladih kot neizogibno posledico družbenih dejavnikov in procesov. Do nedavnega se je v razvitih zahodnih državah (pri nas se še dandanes) iskalo vzroke za brezdomstvo v osebni patologiji tistega, ki se je znašel v takšni situaciji. Brezdomstvo se je torej razumelo kot žalosten, vendar neizogiben problem, ki se pojavi v trenutku, ko se neustrezne (patološke) osebnosti ne zmorejo prilagoditi na spremembe v hitro industrializirajočih se družbah (t.i. »mad, sad, bad« razlaga). (Hutson in Liddiard 1994; Harvey 1999; Shelter England 2005; Robinson 2008; Kennedy 2012)

Individualni dejavniki za brezdomstvo mladih so (po Hutson in Liddiard 1994; Fitzpatrick in Clapham 1999; Shelter England 2005; Kennedy 2012):

1. odhod od doma:

dejavnike, ki vplivajo na odločitev mladih, da zapustijo svoj dom, ločimo na dejavnike pritegovanja (»pull factors«) in dejavnike odbijanja (»push factors«). Dejavniki, ki pritegujejo, so pozitivni in so naslednji: izobraževanje, zaposlitev, poroka, skupno življenje s partnerjem, ustvarjanje lastne družine, želja po neodvisnosti. Dejavniki, ki odbijajo, pa so negativni, in sicer: neurejene družinske razmere (konflikti, nasilje, zloraba), revščina, pomanjkanje prostora in/ali zasebnosti. Mladi, ki zapustijo dom zaradi dejavnikov odbijanja, to običajno storijo zelo zgodaj in jim bolj verjetno primanjkuje spretnosti, znanja in virov, ki so potrebni za uspešno vzpostavitev neodvisnega bivališča. Izmed te množice mladih nekateri preprosto ne bodo sposobni ohraniti in vzdrževati lastnih bivališč in bodo potisnjeni v brezdomnost; (Fitzpatrick in Clapham 1999, 177; Shelter England 2005, 5)

2. <u>družinski konflikti in zlorabe:</u>

raziskave kažejo, da je družinski konflikt ključen dejavnik, ki vodi v brezdomstvo med mlajšimi od 18 let, pogosto pa je povezan tudi s fizično ali spolno zlorabo. Zloraba lahko pri mladih ljudeh izzove pogubne psihološke posledice, npr. pomanjkanje samozavesti, depresijo, travme, samomorilsko vedenje ipd. Ocenjuje se, da za od 2/3 do 90 % mladih družinski konflikt pomeni vzrok za njihovo brezdomstvo. Družinski konflikt vključuje tri dimenzije, in sicer: a. spore s starši ali skrbniki (stalni prepiri; različna mnenja o pomembnih stvareh/odločitvah; neodobravanje staršev glede njihovega načina življenja; preveliko omejevanje ipd.); b. konflikte, povezane z vedenjem staršev ali skrbnikov (zloraba drog in/ali alkohola, nasilje, zanemarjanje); c. konflikt z ostalo družino; (Hutson in Liddiard 1994, 61–63; Shelter England 2005, 5–6; Kennedy 2012, 99)

3. <u>odhod iz socialne oskrbe:</u>

obstajata dve razlagi, kako razložiti povezavo med brezdomstvom in odhodom iz socialne oskrbe. Prva se nanaša na dejstvo, da socialnovarstvena oskrba mlade ljudi naredi še bolj ranljive za problem brezdomnosti. Mnogi mladi v socialni oskrbi so namreč izkusili težavno otroštvo (npr. ločitev, smrt staršev, nasilje, zlorabe, zanemarjanje), kar že samo po sebi negativno vpliva na njihovo sposobnost za samostojno življenje. Hkrati pa večini mladih v oskrbi primanjkuje tudi družinske podpore (finančne, emocionalne itd.), ki je ključna pri osamosvajanju. Drugo pojasnilo pa gre v smeri, da od mladih ljudi, ki so (bili) v socialni oskrbi pričakujemo, da se bodo sposobni osamosvojiti mnogo prej kot njihovi vrstniki, ki živijo pri starših. Medtem ko mnogi mladi ostajajo v starševskem domu od dvajsetih in tja do tridesetih let, pa morajo mladi zapustiti socialno oskrbo do 18-ega leta starosti. Poleg tega mladostnikom, ki zapustijo socialno oskrbo, niti ne zagotovimo primerne finančne ali stanovanjske podpore; (Hutson in Liddiard 1994, 60–61)

4. <u>duševna bolezen:</u>

obstaja povezava med duševnimi boleznimi in brezdomstvom, ki je značilna zlasti za starejšo populacijo, vendar duševne težave zasledimo tudi pri mladih. Povezavo med tema družbenima fenomenoma lahko razložimo na dva načina, in sicer: duševne bolezni so tiste, ki povečujejo nagnjenost mladih k brezdomstvu; brezdomstvo med mladimi povzroča duševne bolezni pri tej populaciji; (Hutson in Liddiard 1994, 63–64; Kennedy 2012, 99)

5. kriminal:

raziskave med brezdomnimi ljudmi razkrivajo velik odstotek takšnih, ki so bili bodisi obtoženi za neko kaznivo dejanje bodisi so prestajali zaporno kazen. Tudi povezavo med brezdomstvom in kriminalnim delovanjem lahko pojasnimo na dva načina. Na eni strani bivanje v negotovem ali neustreznem bivališču in brezdomstvo lahko povečata vpletenost v kriminal. Mladi se namreč zatekajo k manjšim tatvinam kot strategiji za preživetje – da zberejo denar za hrano, obleko ali stanovanje. Po drugi strani pa ravno vpletenost v kriminalne dejavnosti povečuje tveganje za brezdomstvo med mlado populacijo. Dejstvo je namreč, da če se mladi znajdejo v priporu/zaporu, zaradi tega lahko izgubijo svoje bivališče, katerega pa je zaradi njihovega načina življenja težko zopet dobiti; (Huston in Liddiard 1994, 65–66)

6. zloraba drog in alkohola:

čeprav mediji pogosto prikazujejo mlade kot alkoholike in narkomane, pa mnoge raziskave tega stališča ne potrjujejo – stopnja alkoholizma je enaka med mladimi brezdomnimi ljudmi in ostalo mlado populacijo; večina mladih brezdomcev je zgolj občasnih uporabnikov droge. Tudi to povezavo je mogoče razložiti na dva načina – zopet se namreč zastavlja vprašanje, kaj je tukaj vzrok in kaj posledica. Po eni strani se zavedamo, da je brezdomstvo izjemno težavna, stresna, morda celo nevarna izkušnja, zato si jo lahko olajšamo s tem, da se občasno predamo alkoholu ali drogi. Po drugi strani pa ima zloraba alkohola in/ali droge tudi pomembne posledice na področju stanovanjskih priložnosti za mladega posameznika. Težko je namreč pridobiti bivališče, če ljudje vedo za problem mladega z odvisnostjo od drog in/ali alkohola. (Hutson in Liddiard 1994, 66–67; Kennedy 2012, 99)

V zadnjih dveh desetletjih je vse več strokovnjakov zavrnilo te individualistične razlage in opozarjalo na to, da strukturni dejavniki igrajo bistveno bolj pomembno vlogo pri porastu pojava brezdomnosti med mladimi. Med strukturne dejavnike za brezdomstvo mladih pa uvrščamo (po Hutson in Liddiard 1994; Shelter England 2005; Kennedy 2012):

1. stanovanjski trg:

brezdomstvo je po definiciji stanovanjski problem. Zato se pogosto govori o tem, da izvor brezdomstva med mladimi leži v pomanjkanju dostopnih bivališč za mlade ljudi, čemur botruje vladna stanovanjska politika. Le-ta namreč zmanjšuje stanovanjske možnosti za mlade ljudi in druge socialno ogrožene skupine s tem, ko zmanjšuje zalogo dostopnih socialnih bivališč in nizkocenovnih najemnih stanovanj. (Hutson in Liddiard 1994, 46–50) Tako se te

skupine znajdejo v situaciji »resnega tekmovanja na spodnji polovici najemnega trga«; (Avramov v Kennedy 2012, 102)

2. trg dela in zaposlovanja

brezposelnost in nizko plačilo sta pomembna dejavnika, ki lahko vodita v stanovanjsko izključenost in brezdomstvo. Z obema problemoma se mladi soočajo v razvitih zahodnih državah že od zgodnjih 80-ih let. V trenutnih razmerah izjemne ekonomske recesije se je situacija za mlade še poslabšala, saj beležimo najvišjo stopnjo brezposelnosti med mladimi v Evropi. Povprečje brezposelnosti mladih (15–25 let) v letu 2012 namreč znaša 23 %, najvišja brezposelnost med mladimi je v Grčiji (55 %) in v Španiji (53 %). Slovenija beleži skoraj 21-odstotno stopnjo brezposelnosti med mladimi. (Eurostat 2013) Socialna podpora za brezposelne mlade je prav tako bistveno premajhna za soočenje z vsemi izdatki neodvisnega življenja. Tudi mladi, ki imajo službe, so bistveno manj plačani kot ostali zaposleni. Zaradi visoke stopnje nezaposlenosti, nizkih plač za mlade in majhne socialne podpore za brezposelne mlade je edina smiselna možnost za mlade, da ostanejo doma pri starših, vendar pa marsikateri mlad posameznik te možnosti preprosto nima; (Hutson in Liddiard 1994, 50–52)

3. sistem socialne pomoči:

priča smo številnim rezom in restrikcijam na področju socialne podpore, zlasti za mlajše od 25 let. Postopno zmanjševanje oziroma ukinitev socialne podpore za mlade je zagotovo tudi (pomemben) dejavnik pri porasti stanovanjskih problemov pri tej skupini. Zmanjšanje tega dohodka namreč pomeni, da so mladi preprosto izključeni pri dostopanju do številnih oblik bivanja; (Hutson in Liddiard 1994, 52–56; Shelter England 2005, 3–4)

4. socialno-demografske spremembe:

do pomembnih demografskih sprememb je prišlo v šestdesetih letih, ko je stopnja rodnosti dosegla vrhunec (t.i. baby boom generacija), zaradi česar se je pozneje povečala potreba po dostopnih stanovanjih za mlade ljudi, čemur pa stanovanjska politika ni znala ustreči. Poleg tega smo bili v zadnjih letih priča številnih drugih socialnodemografskih sprememb: manjšemu število rojstev (poročenim parom), manjšemu število porok in večjemu številu ločitev, večjemu število kohabitacij, večji pogostosti samskih gospodinjstev in enostarševskih družin. Značilnost modernih družb je torej povečanje števila gospodinjstev ob istočasnem zmanjšanju njegove velikosti. (Hutson in Liddiard 1994, 56–57) Hkrati se spreminja tudi vzorec zapuščanja doma pri mladih in pojavlja se fenomen, imenovan LAT faza (angleško

living apart together) – živeti skupaj in hkrati narazen. Za to fazo je značilna ekonomska odvisnost ali polodvisnost od staršev ob hkratni socialni neodvisnosti. To obdobje podaljšanega življenja pri starših pa označuje več različnih situacij, in sicer: živeti doma v času podaljšanega šolanja (20–26 let); živeti doma tudi po zaključku šolanja in vstopu v zaposlitev; živeti doma z občasnim življenjem drugje; živeti drugje z rednim obiskovanjem starševske družine in s kontunirano uporabo njenih uslug ter storitev; (Rener 1996, 139)

5. deinstitucionalizacija:

tudi deinstitucionalizacija je pomemben dejavnik, ki lahko povzroči brezdomstvo. Velik delež mladih ljudi, ki zapusti socialno oskrbo, zapor ali psihiatrično bolnišnico, pade v situacijo brezdomnosti. Temu botruje dejstvo, da primanjkuje dostopnih storitev, ki bi bile na voljo mladim posameznikom pri ponovni integraciji v družbo po odpustu iz institucij. Prav to pomanjkanje dostopne socialne zaščite za mlade, ki zapustijo institucije, lahko povzroči, da mnogi izmed njih popolnoma izpadejo iz stanovanjskega trga. Raziskava, ki jo je izvedla Focus Ireland (v Kennedy 2012, 102), razkriva, da kar 68 % mladih, ki zapustijo socialno oskrbo, v obdobju dveh let zapade v brezdomstvo.

Nedavne raziskave so pokazale, da je najbolj poglobljena raziskava o brezdomstvu (mladih) »holistične« narave in zajema tako mikro kot makro pristop k preučevanju brezdomstva. Stanovanjske stiske in brezdomstvo so namreč proizvod dinamične interakcije med individualnimi odločitvami in značilnostmi prizadetih posameznikov na eni strani ter družbenimi okoliščinami, ki določajo spekter njegovih možnosti na drugi strani. (Pekolj 2005; Quilgars in drugi 2008; Kennedy 2012)

Edgar (v Razpotnik 2007, 126) poleg individualnih in strukturnih dejavnikov pri pojasnjevanju pojava brezdomstva (med mladimi) poudarja še pomen institucionalnih ter odnosnih dejavnikov. Prvi so povezani z bivanjem v različnih institucijah, v rejništvu ali drugi zunajdružinski obliki vzgoje, z izkušnjo zapora in/ali vojske, drugi pa označujejo nezadovoljujoče ali ogrožajoče odnose z bližnjimi (partnerjem, starši). Medtem ko odnosni in individualni vzročni dejavniki brezdomstva fokus delovanja usmerjajo v reintegracijo ter oskrbo, strukturni in institucionalni dejavniki fokus delovanja usmerjajo v preventivo in sistemsko delovanje.

Podobno tudi Quilgarsova (2010, 196) trdi, da je tveganja za brezdomstvo med mladimi mogoče identificirati na vseh treh ravneh, in sicer na:

- *makro ravni* (spremembe v socialni zaščiti, ekonomski pogoji in socialne vrednote);
- *mezo rav*ni (vse večji pritiski na družine in neformalna omrežja);
- *mikro ravni* (vloga individualnih značilnosti in vedenja mladih ljudi).

Hutson in Liddiard (1994, 67–72) menita, da je dihotomija individualnih razlag nasproti strukturnim razlagam preveč poenostavljena ter da je za pojasnilo fenomena brezdomstva (med mladimi) bolj primernih naslednjih pet modelov, in sicer:

1. <u>politični model</u> – izvor brezdomstva vidi v strukturi družbe in ne v individualnih dejavnikih;
2. <u>model individualne odgovornosti/krivde</u> – krivdo in odgovornost za stanje brezdomnosti pripisuje brezdomcem samim ter njihovim lastnostim oziroma vedenju;
3. <u>patološki model</u> – brezdomstvo mladih je posledica lastnosti oziroma vedenja brezdomca samega, pri čemer se mu nujno ne pripisuje krivde ali odgovornosti; posameznikovo vedenje je namreč posledica njegovih patologij, ki izhajajo iz zlorab, nasilja ipd.;
4. <u>model otroka (infantilizacije)</u> – vzroke za brezdomstvo vidi v posamezniku, njegovih lastnostih in delovanju, vendar pri tem ne poudarja njegove odgovornosti, saj naj bi posameznik posedoval otroške lastnosti, kot so nezrelost, ranljivost, naivnost;
5. <u>spiritualno-religijski model</u> – brezdomstvo ni povezano s socialno in z ekonomsko deprivacijo, ampak z duhovno revščino posameznika ter družbe.

Pri pojasnjevanju pojava brezdomstva sta pomembna še koncepta *brezdomske kariere* (»homeless careers«) in *brezdomske poti* (»homelessness pathways«), ki jih uporabljamo za raziskovanje dinamike brezdomske izkušnje, kjer se osredotočimo zlasti na tranzicije, spremembe in izhode iz situacije brezdomnosti. V tem okviru Anderson in Tulloch (v Mayock in drugi 2010, 4) brezdomsko pot opredelita kot »pot posameznika ali gospodinjstva v brezdomstvo, njihovo izkušnjo brezdomstva in njihovo pot iz brezdomstva v varno bivališče«.

Hutson in Liddiard (1994, 125–127) menita, da je brezdomstvo (mladih) potrebno razumeti kot progresivno problematično »navzdoljno« spiralo (»downward spiral«), ki sestoji iz treh faz: zgodnje, srednje in pozne faze. Večina mladih iz njune raziskave je odšla od doma nepričakovano in je začasno bivala pri prijateljih ali sorodnikih. Svoje stanovanjske probleme so rešili tako, da so se vrnili nazaj k družini ali da so si najeli privatno bivališče. Ostali so se premaknili v »srednjo« fazo brezdomstva, za katero je značilna vse pogostejša uporaba stanovanjskih projektov za mlade, skvotov in hostlov za odrasle. Med tistimi, ki so se premaknili v »pozno fazo« brezdomnosti, pa večino obravnavajo kot zelo problematično in

zato spijo na ulicah ali v hostlih za odrasle. Anderson in Tulloch ločita 23 brezdomskih poti, in sicer: 5 za mlade, 11 za odrasle in 7 za starostnike. Chamberlain in MacKenzie razlikujeta tri karierne tipologije, in sicer: 1. kariero mladostnika, 2. kariero stanovanjske krize in 3. kariero družinskega zloma. Fitzpatrick in Clapham sta na osnovi študije 25-ih najstnikov v Glasgowu izdelala tipologijo šestih brezdomnih poti, in sicer: 1. neuradno brezdomstvo v lokalnem okolju; 2. neuradno/uradno brezdomstvo v lokalnem okolju; 3. stabilni mladi znotraj lokalne uradne mreže; 4. posamezniki, ki nihajo med neuradnim brezdomstvom v lokalnem okolju in uradno mestno mrežo; 5. uradna mestna mreža; 6. mestno brezdomstvo. Mallet in drugi pa na podlagi raziskovanja 40-ih najstnikov v Melbournu identificirajo štiri brezdomske poti, in sicer: 1. »na ulici« – brezdomstvo, ki je vezano na ulico; 2. »uporaba storitev« – brezdomstvo, ki je vezano na storitve; 3. »stanovanjska nestabilnost« ali prehajati v stanje brezdomnosti in iz njega; 4. »iti domov«, kjer je mlad posameznik stabilno stanovanjsko nastanjen. (glej Hutson in Clapham 1999; O`Sullivan 2008; Mayock in drugi 2008, 2010) Chamberlain in Johnson (2011) identificirata pet idealnotipskih poti v odraslo brezdomstvo, od katere je ena tranzicija od mladostniške v odraslo brezdomstvo. Ford in drugi (v Quilgars 2010, 197) pravijo, da mladi brezdomni ljudje najpogosteje doživijo »kaotično pot«, za katero je značilno pomanjkanje načrtovanja, majhna družinska podpora in velike omejitve pri dostopanju do bivališča. Martijn in Sharpe (2006) pri raziskovanju mladih v Avstraliji izdelata klasifikacijo petih brezdomnih poti: 1. uporaba droge in alkohola, izkušnja travme z dodatnimi duševnimi težavami ali brez njih; 2. izkušnja travme in psihološke težave; 3. uporaba droge in alkohola ter družinske težave; 4. družinske težave; 5. izkušnja travme. Mayock in drugi (v Quilgars 2010, 197) so raziskovali poti mladih ljudi v brezdomstvo in iz njega. Tri glavne poti v brezdomstvo so po njihovem mnenju: 1. zgodovina socialnovarstvene oskrbe; 2. stanovanjska nestabilnost in družinski konflikt; 3. negativna združenja vrstnikov in »problematično« vedenje. Tri glavne poti iz brezdomstva pa so: 1. neodvisen izhod (predvsem nazaj k družini); 2. odvisen izhod (v stanovanja in skrbstveno nastanitev); 3. nadaljevanje brezdomstva. Milburn in drugi (v Mayock in drugi 2010, 6) izhod iz brezdomstva definirajo na način, da mladi bivajo bodisi v »družinskem« bodisi v »nedružinskem« bivališču. Karabanow (v Mayock in drugi 2008 in 2010) pa trdi, da izhod mladih ljudi iz brezdomstva poteka preko šestih stopenj, in sicer: prva stopnja vključuje dejavnike, kot so izkušnja travmatičnega dogodka ali zdolgočasenost nad uličnim življenjem; druga stopnja zahteva »pogum za spremembo«, ki vključuje zavezo, da se umakneš s ceste; tretja stopnja vključuje zaščito, pomoč in podporo s strani javnih in prostovoljnih organizacij; pri četrti stopnji se počasi prekinjajo vezi z uličnim načinom življenja in ulično kulturo ter se spletajo nova

omrežja aktivnosti in vrstnikov; peta stopnja zaznamuje spremembe dnevnih rutin, npr. varna zaposlitev, stabilno bivališče; šesta faza, ki predstavlja dokončni izhod iz brezdomstva, pa zahteva določeno samozavest in stabilnost v življenju teh posameznikov.

Nekateri pa pojav brezdomnosti med mladimi pojasnjujejo tudi s pomočjo *teorije tveganja* (»risk theory«). Le-te namreč predvidevajo, da bo v vse bolj globalizirajočem svetu vlada po eni strani bistveno zmanjšala izdatke na področju socialne podpore, po drugi strani pa od posameznikov pričakovala, da bodo sami načrtovali in prevzeli odgovornost za svoje lastne osebne biografije. Mladi ljudje bodo pod temi novimi pogoji verjetno ena izmed skupin, ki se bo znašla v slabšem položaju. (Quilgars 2010, 197)

Zakaj med mladimi opazimo tako visoko stopnjo marginalizacije, deprivacije in izključenosti, lahko v tem kontekstu pojasnimo s pomočjo Beckove opredelitve značilnosti sodobne »družbe tveganj«. Avtor pravi, da so posamezniki »izpuščeni« iz industrijske družbe v »turbulenco globalne družbe tveganja«. Ker so stare institucije industrijske družbe (kot so npr. družina, skupnost, družbeni razred) zaradi globalne modernizacije postale nepomembne, se mora vsak posameznik naučiti, kako delovati v postmoderni družbi negotovosti, številnih izbir in tveganj. Seveda je nevarnost za družbeno tveganje drugačna za različne družbene skupine. Posamezniki, ki so najbolj ogroženi zaradi teh sprememb, so v zahodni razviti družbi tako stari kot mladi. Za mlade je ta nevarnost še bistveno višja, ker morajo navigirati družbo tveganja, medtem ko krmarijo svoje lastne »ambivalentne biografije« s pomočjo vse bolj krhkih družbenih struktur. Tako vzpon družbe tveganj naredi mlade ljudi posebno ranljive za družbeno izključenost, če ne uživajo podpore s strani svojih staršev pri iskanju službe, stanovanja in pri vzpostavitvi pomembnih odnosov. To jih posledično vodi v izjemno nevarnost za brezdomnost. (Smith 1999,74–75; Beck 2001)

Glede na vse povedano lahko sklepamo, da nevarnost oziroma večja verjetnost soočenja z določenimi stanovanjskimi problemi, deprivacijo, marginalizacijo, s socialno izključenostjo oziroma situacijo brezdomnosti preti še posebej določenim skupinam mladih. Le-te so:

- mladi, ki zapustijo socialno oskrbo oziroma nadomestno varstvo (zelo kmalu);
- mladoletni prestopniki oziroma mladi, ki so bili obtoženi zločina;
- mladi z manjšinskim etničnim poreklom;
- mladi predstavniki LGBT populacije;
- begavčki;
- mladi ubežniki in iskalci azila;

- mladi, ki živijo na ruralnih področjih;
- mladi, ki živijo v družinah z visoko stopnjo konfliktov in z malo odnosnih ali finančnih sredstev;
- otroci, ki so živeli/živijo v brezdomnih družinah;
- zasvojeni z drogami;
- mladi potepuhi (le-ti se poistovetijo s subkulturo vandranja);
- mladoletniki brez spremstva;
- mladi s slabimi izobrazbenimi kvalifikacijami;
- mladi, ki so bili žrtve zlorabe ali nasilja. (Shelter England 2005, 8–10; Quilgars in drugi 2008, 41; Quilgars in drugi 2011, 196)

Leskovškova (1999, 100 in 2002, 109) pa navaja naslednje skupine mladih, ki so bolj podvržene problemu brezdomstva kot ostali. Le-te so: skupine z nizkimi dohodki; tisti, ki se ne morejo soočiti s situacijo na trgu dela in stanovanj; člani subkultur; mladi iz disfunkcionalnih družin; mladi s specifičnimi individualnimi potrebami; mladi iz imigrantskih družin; mladi, ki ostajajo podnevi in ponoči na ulici, vendar imajo stalno bivališče; begavci in tisti, ki so jih vrgli iz družine; mladi, ki živijo več mesecev na cesti in se ukvarjajo s kriminalom; mladi, ki so živeli v neustrezni nastanitvi ali prihajajo iz institucij; mladi, ki čakajo na socialno stanovanje; tisti, ki so izgubili socialno podporo; tisti, ki zlorabljajo alkohol ali droge; mladi, ki so izpadli iz sistema izobraževanja; tisti, ki živijo v skvotih; tisti, ki živijo pri prijateljih ali sorodnikih, vendar le za kratek čas; tisti, ki živijo v zavetiščih oz. zatočiščih; tisti, ki živijo v rejništvu ali v institucijah; tisti, ki so jim starši ali skrbniki umrli; tisti, ki prihajajo iz na travmatičen način razpadlega gospodinjstva; brezposelni mladi; mladi, ki se ne razumejo s starši; fizično ali duševno zaostala mladina, ki je živela v različnih bivalnih oblikah.

4 Posledice brezdomstva

4.1 Posledice brezdomstva med celotno populacijo

Izkušnja brezdomstva je travmatična in pusti lahko zelo hude ter dolgotrajne posledice tako na področju izobraževanja in zaposlovanja kot tudi na področju zdravja, financ, osebnostnega počutja, socialne opore itd. (Horowitz in drugi 1988; Hart-Shegos 1999; Joseph Rowntree Foundation 1999; Hwang 2001; Markos in Lima 2003; Trbanc in drugi 2003; Wincup in drugi 2003; Donohoe 2004; Martinjak 2004; Rafferty in drugi 2004; Munoz in drugi 2005; Didenko

in Pankratz 2007; Shelter England 2007; Razpotnik 2008; Razpotnik in Dekleva 2009; Hyman in drugi 2011; National Coalition for the Homeless 2009; Höfler 2012; McCoy-Roth in drugi 2012; Höfler in Bojnec 2013)

Izobraževanje in zaposlovanje

Brezdomstvo ima dolgotrajen negativen učinek na izobrazbeni razvoj otroka/šolarja zaradi težav, kot so: dostop do šole (problemi s transportom); zahteva po rednem obiskovanju šole (problematično, saj brezdomen posameznik ali brezdomna družina večji del časa porabi za iskanje primernega kraja za prenočitev); stanovanjske zahteve in zahteve glede legalnega skrbnika; izolacija, stigmatizacija, diskriminacija oziroma celo izobčenje s strani vrstnikov in učiteljev, ki jo občuti brezdomen otrok/mladostnik; pomanjkanje prostora, kjer bi lahko otroci naredili domačo nalogo in se pripravili na druge šolske obveznosti; pomanjkanje primernih oblačil in drugih potrebnih materialov (npr. knjige, zvezki) za obiskovanje šole. Vse te težave, s katerimi se sooča brezdomna mladina pri šolanju, so povod za njihove slabše učne uspehe, pogostejše ponavljanje letnika in večji osip iz šole, kot to zasledimo pri ostali šoloobvezni mladini. (Horowitz in drugi 1988; Hart-Shegos 1999; Markos in Lima 2003; Rafferty in drugi 2004; Shelter England 2007; Hyman in drugi 2011; McCoy-Roth in drugi 2012) Ellen Hart-Shegos (1999, 12) trdi, da kar 75 % brezdomnih otrok ne dosega ustrezne ravni znanja pri branju, 72 % pri črkovanju in 54 % pri matematiki. Raziskava Raffertya in Rollinsa (v Rafferty in drugi 2004, 180–183) pokaže naslednje: 15 % brezdomnih otrok ponavlja letnik in le 7 % vseh šolarjev; 76 % šolarjev je zamenjalo šolo vsaj enkrat, odkar so postali brezdomni, 33 % vsaj dvakrat in 11 % trikrat ali večkrat; 42 % brezdomnih otrok je na testu iz branja doseglo vsaj povprečje v primerjavi z 68 % vseh šolarjev in zgolj 28 % brezdomnih otrok je nad povprečjem pri matematiki v primerjavi s 57 % vseh šolarjev. McCoy-Roth, Mackintosh in Murphey (2012, 2) v tem kontekstu opozarjajo, da otroci brez stalnega bivališča dvakrat bolj verjetno kot ostali ponavljajo letnik, so začasno ali permanentno izključeni iz šole ali jo zapustijo sami. Luby in Welch (v Höfler 2012, 30–31) ugotavljata še, da se brezdomci pri izobraževanju poleg prej omenjenih težav srečujejo tudi z osebnimi ovirami, kot so: zaskrbljenost glede negativne samopodobe, slabe pretekle izkušnje učenja in izobraževanja, strah pri povezovanju z drugimi učenci, občutek sramu zaradi slabih osnovnih veščin, težave s koncentracijo in potrebo po rednem učenju, pomanjkanje medsebojne pomoči, pomanjkanje znanja o priložnostih, ki so na voljo, prepričanje, da ni nobene finančne koristi od dela.

Brezdomni ljudje torej običajno nimajo visoke izobrazbe, kar je zagotovo eden izmed vzrokov za slabšo zaposlitev. Ker imajo tako nizko izobrazbo, so jim na voljo, če sploh so, izjemno slaba, neprivlačna, fizično naporna in predvsem slabo plačana dela. V situaciji iskanja in ohranitve zaposlitve se brezdomni soočijo z mnogimi težavami, kot so: težko se prijavijo za delo, ker so povečini funkcionalno nepismeni in ker so brez stalnega naslova ali telefona; primanjkuje jim informacij o dostopu do (ustreznih) služb; primanjkuje jim potrebnih delovnih sposobnosti, poklicnih znanj, spretnosti ter delovnih navad (veliko jih je namreč dolgotrajno brezposelnih); imajo (pre)nizko raven izobrazbe oziroma kvalifikacij; (lahko) so žrtve predsodkov delodajalcev glede zaposlitve takšne osebe (nekateri delodajalci namreč domnevajo, da znajo biti brezdomni problematični, manj delovni, nezmožni za delo itd.); pogosto se srečujejo z diskriminacijo in s stigmatizacijo s strani delodajalca in/ali zaposlenih; imajo negativne predhodne izkušnje z institucijami; pestijo jih določene zdravstvene težave (npr. duševna bolezen, kronična obolenja, zasvojenosti); primanjkuje jim motivacije za delo (nekatere odvrača od vstopa na trg dela dovolj visoka socialna podpora, težko jim je vzdržati na delu točno določen čas v dnevu ali tednu); številni brezdomni so vključeni v sivo ekonomijo; imajo težave s prevozom na delo itd. (Joseph Rowntree Foundation 1999; Trbanc in drugi 2003, 13–17; Höfler 2012, 23–29; Höfler in Bojnec 2013, 264–267)

Zloraba prepovedanih substanc

Zloraba prepovedanih substanc je lahko vzrok za brezdomstvo, v mnogih situacijah pa je dejansko njegova posledica. Brezdomni ljudje se namreč pogosto zatečejo v alkohol in/ali droge, da bi se lažje soočili z brezdomno situacijo in se začasno otresli svojih skrbi, težav, stresa ali obupa. V resnici pa zasvojenost s prepovedanimi substancami le še poslabša njihove težave in zmanjšuje njihovo sposobnost, da bi pridobili stabilno zaposlitev ter odšli z ulice. Hkrati pa nekateri ljudje celo (napačno) verjamejo, da je zloraba prepovedanih substanc nujna za sprejem v brezdomno skupnost! (Wincup in drugi 2003; Didenko in Pankratz 2007; National Coalition for the Homeless 2009)

National Coalition for the Homeless (2009) razkriva, da je kar 38 % brezdomnih zasvojenih z alkoholom in 26 % z drugimi drogami. Didenko in Pankratz (2007) poudarjata, da je zloraba alkohola pogostejša med starejšimi generacijami, zloraba prepovedanih drog pa je bolj pogosta med mladimi brezdomci in mladimi odraslimi. Prav tako še opozarjata, da je zloraba prepovedanih substanc med brezdomno populacijo mnogo pogostejša kot med splošno populacijo.

Zdravje

Odsotnost varnega bivališča, življenje v nestabilnem, negotovem ali nevarnem okolju oziroma brezdomstvo imajo velik vpliv tudi na slabše zdravstveno stanje brezdomnih ljudi. Brezdomstvo namreč negativno vpliva tako na fizično kot na duševno zdravje brezdomcev. Med brezdomci so tako pogosta dermatološka obolenja (npr. garje, ekcem), okužbe dihal, zobna gniloba, težave z nogami, motnje vida, infekcijske bolezni, spolno prenosljive okužbe (npr. HIV), funkcijske omejitve, duševne bolezni (zlasti depresija, shizofrenija, posttravmatska stresna motnja, osebnostne motnje), zasvojenost z alkoholom in s prepovedanimi drogami, kronične bolezni (npr. astma, diabetes) itd. (Hwang 2001; Donohoe 2004; Munoz in drugi 2005) Številni raziskovalci (glej Donohoe 2004; Munoz in drugi 2005, 48; Shelter England 2007, 12; Razpotnik in Dekleva 2009, 25) poročajo, da ima težave v duševnem zdravju od 10 in vse do 95 % brezdomne populacije ter da jih je 70 % zasvojenih z različnimi psihoaktivnimi substancami. Stopnja smrtnosti odrasle brezdomne populacije je od 2- do 4-krat višja kot med splošno populacijo in njihova pričakovana življenjska doba je 20 let manj kot za ljudi s stalnim bivališčem. Brezdomni otroci pogosteje kot ostala populacija otrok trpi zaradi bolezni dihal, vnetja ušes, okužbe kože in razvojnega zaostanka. Donohoe (2004) opozarja, da pri brezdomstvu obstajajo edinstveni vidiki, ki otežujejo upravljanje teh medicinskih obolenj, kot so: večja ranljivost brezdomnih za kriminal in nasilje; dolgotrajno stanje brezdomnosti; pretirana zunanja izpostavljenost brezdomcev; prenašanje nalezljivih bolezni med brezdomno populacijo zaradi prostorske stiske; velika nevarnost, da ti ukradejo zdravila; omejen dostop brezdomnih ljudi do vode za tuširanje, zobno nego in osebno higieno; nezmožnost brezdomca, da bi sledil zapletenemu zdravljenju in zdravstvenim režimom oskrbe; pomanjkanje zasebnosti in socialna izolacija brezdomcev. Hwang (2001, 232) k tem problemom dodaja še: pomanjkanje urejenega zdravstvenega zavarovanja brezdomnih ljudi, brezdomstvo kot vsakodnevni boj za preživetje ima prednost pred (mnogokrat zelo potrebno) zdravstveno oskrbo, nemogoče izpolnjevanje mnogih zdravstvenih nasvetov, povezanih z dieto ali s počitkom. Razpotnik in Dekleva (2009, 27) pa opozarjata, da je slabo zdravstveno stanje brezdomne populacije mogoče razložiti z naslednjimi dejavniki: manj primerna zdravstvena oskrba; finančne ovire pri uporabi zdravstvenih storitev; nefinančne ovire pri uporabi zdravstvenih storitev (npr. psihološke, socialne), ki izvirajo iz težav z duševnim zdravjem in/ali zasvojenosti s psihoaktivnimi substancami; (neprimeren) odnos zdravstvenega osebja do brezdomcev; zdravju ogrožajoč življenjski stil brezdomnih ljudi (življenje v nevarnem, neprimernem okolju ipd.). Brezdomstvo hkrati pomembno (škodljivo) vpliva tudi

na emocionalno in osebnostno počutje brezdomne osebe. Po eni strani lahko situacija (dolgotrajne) brezdomnosti v brezdomni osebi izzove nemoč. Le-a izhaja iz nezmožnosti zavarovati lasten dom in preživljanja časa v začasnih bivališčih, nad katerimi nimaš nobenega nadzora. Po drugi strani pa takšna situacija lahko vpliva tudi na zmanjšanje njihove samozavesti, samopodobe, samozaupanja ipd. (Shelter England 2007, 11; Farrugia 2011, 2)

Finančni vpliv

Brezdomstvo ima lahko tudi izjemno velik negativen finančni vpliv na življenje brezdomnega človeka (saj brezdomstvo v prvi vrsti pomeni zmanjšanje sredstev za preživetje) in se povečuje s trajanjem stanja brezdomnosti. Večina brezdomnih gospodinjstev, ki živijo v začasnih bivališčih, se zanaša na majhno socialno podporo, saj povečini brezdomni ljudje niso zaposleni. Začasno bivališče pa ljudi zlahka ujame v revščino, saj je pogosto zagotovljeno v zameno za visoko najemnino. Drugi problem pa predstavlja dejstvo, da se socialna podpora zmanjša v trenutku, ko naraste osebni dohodek brezdomnega posameznika. To pomeni, da kadar brezdomna oseba najde slabo plačano službo, mu dejansko ostane malo dodatnega denarja. Ko preračunamo stroške vožnje do službe in druge stroške, povezane z delom (npr. skrb za otroke), zmanjšanje socialne podpore v bistvu samo še poveča nevarnost za revščino in dolg. (Shelter England 2007, 11; Höfler in Bojnec 2013, 268) Da bi se izognili finančnemu propadu in da bi preživeli, se torej mnogo brezdomnih posameznikov zateče v razne nelegalne aktivnosti – beračenje, prostitucijo, tatvine, preprodajo droge ipd.

Socialno omrežje

Brezdomstvo lahko vpliva tudi na zmanjšanje že tako majhne socialne mreže brezdomnih ljudi. Izolacija in osamljenost lahko nastopita zaradi nenehnih selitev, saj so začasna bivališča nemalokrat močno oddaljena od posameznikove lokalne skupnosti. Brezdomni posamezniki in brezdomne družine se v takih situacijah pogosteje soočajo s socialno izolacijo in z raznimi motnjami v svojem življenju. Hkrati se zaradi distance lahko zmanjša tudi neformalna podpora, ki jo brezdomnemu sicer nudijo prijatelji in družina. (Shelter England 2007, 11) Tudi Razpotnikova (2008, 525) poudarja izjemen pomen pomanjkanja socialnih omrežij med brezdomno populacijo oziroma izključenost iz njih, saj le-ta lahko vodi v začasno ali potencialno osamljenost in občutek zapuščenosti. Avtorica v svoji raziskavi ugotavlja, da je ukinjanje socialnih mrež ali izključenost iz njih povezano z naslednjimi dejavniki, in sicer z: generacijskim prenosom socialne izključenosti, dolgotrajnim prestajanjem zaporne kazni, dolgotrajnim zdravljenjem, dolgotrajno zasvojenostjo ali s težavami z duševnim zdravjem.

Zakaj so socialne mreže pomembne za (brezdomne) posameznike? Martinjakova (2004, 488) izpostavi ključni pomen socialnih omrežij, ko pravi, da so le-ta najpomembnejša osnova za preživetje. Dejstvo je namreč, da je socialno omrežje »splet odnosov, skozi katere so ljudje povezani«. Medtem ko po eni strani goste, močne in široko razširjene socialne mreže posamezniku »omogočajo večjo socialno vključenost«, po drugi strani šibka socialna omrežja »depriviligirajo posameznike pri socialni podpori in neformalni pomoči, ki ju potrebujemo za aktivno sodelovanje in dostop do socialnega življenja«.

4.2 Posledice brezdomstva med mladimi

Brezdomstvo ima velik vpliv na mlade, saj dolgoročno učinkuje na njihovo izobrazbo, usposabljanje, zaposlitvene možnosti, zdravje, finančno stanje, krčenja (že tako majhnih) socialnih omrežij in vodi lahko do poslabšanja situacije zlorabe prepovedanih substanc. (Horowitz in drugi 1988; Breakley in Fischer 1990; Hart-Shegos 1999; Joseph Rowntree Foundation 1999; Hwang 2001; Markos in Lima 2003; Trbanc in drugi 2003; Wincup in drugi 2003; Donohoe 2004; Rafferty in drugi 2004; Munoz in drugi 2005; Shelter England 2005; Didenko in Pankratz 2007; Shelter England 2007; NN4Y 2008; Quilgars in drugi 2008; Razpotnik in Dekleva 2007; Razpotnik 2008; Kidd 2009; Hyman in drugi 2011; National Coalition for the Homeless 2009; Höfler 2012; McCoy-Roth in drugi 2012; Höfler in Bojnec 2013)

<u>Izobrazba in usposabljanje</u>

Mladi brezdomci težko dostopajo do ur izobraževanja in/ali usposabljanja in še težje program zaključijo. Dejstvo je namreč, da brezdomni mladi, ki se selijo od enega začasnega bivališča do drugega, ali ki spijo na ulici, izjemno težko spremljajo programe usposabljanja in izobraževanja, ker ves svoj čas porabijo za iskanje primernega prostora za spanje. (Shelter England 2005). Poleg tega mladim brezdomnim šolanje in/ali usposabljanje otežujejo tudi številne druge zahteve/ovire: pomanjkanje transporta do šole, sklenitev kredita v povezavi s šolanjem, zahteve glede legalnega skrbnika, stanovanjske zahteve, pravilni obrazci in kartoteka, diskriminacija s strani vrstnikov in učiteljev, pomanjkanje prostora za izpolnjevanje šolskih obveznosti, pomanjkanje primernih oblačil in drugih materialov, potrebnih za obiskovanje šole itd. Te ovire lahko povzročijo prekinitev izobraževanja in normalnega socializacijskega procesa v mladosti, kar posredno vpliva na sposobnost mladih za neodvisno življenje in lahko rezultira v razvoju učnih težav ter pri problemih pri medsebojni komunikaciji. Vse te zgoraj naštete težave potencialno torej lahko vodijo do slabših dosežkov

brezdomne mladine v šolo, do pogostejšega ponavljanja razreda/letnika, do pogostejšega izostanka iz šole in tudi do začasne ali dokončne izključitve iz šole ali zavestne odločitve mladega brezdomca, da preneha s šolanjem. (Horowitz in drugi 1988; Hart-Shegos 1999; Markos in Lima 2003; Rafferty in drugi 2004; NN4Y 2008; Hyman in drugi 2011; McCoy-Roth in drugi 2012) Whitman in drugi (v Marcos in Lima 2003) v svoji raziskavi v tem smislu ugotavljajo, da 25 % brezdomnih otrok ni izkazalo potrebnega znanja na testu inteligentnosti in da jih 67 % zaostaja pri jezikovnih spretnostih (branje, črkovanje, slovnica).

Zaposlovanje

Dlje časa kot so brezdomni mladi v situaciji brezdomnosti, manjše so njihove zaposlitvene možnosti. Poleg tega se brezdomni mladi soočajo še s številnimi drugimi problemi pri iskanju in zadržanju službe: 1. težko se prijavijo na delo, ker velikokrat nimajo ustreznih veščin funkcionalne pismenosti in ker nimajo stalnega bivališča; 2. nimajo ustreznih informacij o dostopu do službe ali pa informacij sploh nimajo; 3. primanjkuje jim veščin, znanj, spretnosti in sposobnosti, potrebnih na določenih delovnih mestih; 4. nimajo delovnih navad; 5. nimajo primerne izobrazbe ali stopnje izobrazbe (zato, če že dobijo, običajno dobijo naporno in slabo plačano službo, s katero ne zaslužijo dovolj za preživetje); 6. pogosto se soočajo s predsodki, stigmatizacijo ali z diskriminacijo s strani zaposlenih in delodajalca; 7. primanjkuje jim motivacije za delo (ne najdejo dela, dovolj zaslužijo z delom v okviru sive ekonomije itd.); 8. nimajo prevoza na delo itd. (Joseph Rowntree Foundation 1999; Trbanc in drugi 2003, 13–17; Shelter England 2005; NN4Y 2008; Höfler 2012, 23–29; Höfler in Bojnec 2013, 264–267)

Zloraba prepovedanih substanc

Mnogi mladi se zatečejo k prepovedanim substancam, da bi se lažje soočili s stresom in z obupom, ki jih povzročijo nestabilne stanovanjske razmere oziroma brezdomstvo. (Wincup in drugi 2003) Tako je na podlagi raziskave, ki jo je izvedel Shelter England (2005, 11), okrog 20 % mladih začelo zlorabljati droge po tem, ko so postali brezdomni. Drugi, ki so jih uporabljali že prej, so priznali, da so, odkar so postali brezdomni, zlorabili bistveno večjo množico različnih drog. Podobno tudi NN4Y (2008) ugotavlja, da je imelo kar 30–40 % brezdomnih mladih težave z alkoholom in 40–50 % z drogami vsaj enkrat tekom svojega življenja. Hkrati pa je stopnja tistih, ki so se zdravili zaradi teh odvisnosti, izjemno nizka, zgolj 10- do 15-odstotna.

Zloraba prepovedanih drog v povezavi z brezdomnostjo lahko mlade brezdomne ljudi vodi tudi do beračenja in kršenja zakonov – manjše tatvine, prostitucija ipd. (Shelter England 2005)

Zdravje

Brezdomstvo ima uničujoče posledice za fizično in duševno zdravje brezdomnih mladih ljudi. Obstaja veliko dokazov, ki pričajo o tem, da so brezdomni mladi zlasti dovzetni za slabo fizično in psihično zdravje ter nevarna vedenja, kot so samozanemarjanje, samoškodovanje, samomorilsko vedenje, zloraba substanc. Mladi brezdomci bolj verjetno doživljajo množico zdravstvenih težav, kot so npr. motnje prehranjevanja, astma, hiperaktivnost, vedenjske težave, zavirana rast in anemija (kot posledica pomanjkljive ali slabe prehrane). Poleg tega se bolj verjetno okužijo z AIDS-em in drugimi spolno prenosljivimi boleznimi ter mlade brezdomne ženske so v večji nevarnosti za nosečnost. (Hart-Shegos 1999; Marcos in Lima 2003; NN4Y 2008; McCoy-Roth in drugi 2012) Ugotovitve raziskave NN4Y (2008) so zgovorne, zakaj je temu tako: kar 95 % brezdomnih mladih ima spolne odnose; več kot tretjina brezdomne mladine je vsaj enkrat zamenjala seks za hrano, prenočišče ali hrano (t.i. preživetveni seks); večina brezdomne mladine nima dostopa do informacij glede spolnega zdravja in varne spolnosti. Brezdomstvo ima lahko tudi zelo negativen vpliv na duševno počutje brezdomnih. Med mladimi brezdomci so veliko bolj pogoste nekatere duševne bolezni, npr. depresija, anksioznost, posttravmatična stresna motnja, samouničevalno in samomorilsko vedenje. (Hart-Shegos 1999; Marcos in Lima 2003; McCoy-Roth in drugi 2012) Po nekaterih podatkih je lahko delež brezdomnih, starih med 16 in 17 let, s (trenutnimi) duševnimi motnjami trikrat večji kot med ostalimi vrstniki (Quilgars in drugi 2008, 50); na podlagi drugih podatkov pa je kar 70 % mladih, ki so brezdomni, diagnosticiranih za depresijo ali kakšno drugo obliko duševnih motenj. (Shelter England 2005, 12) Omeniti je še potrebno, da ima le desetina brezdomnih mladih dostop do storitev za zdravljenje duševnih težav. (NN4Y 2008) Brezdomstvo lahko negativno vpliva tudi na občutek emocionalnega dobrega počutja nekaterih mladih ljudi. Stopnja smrtnosti brezdomnih mladih je 12- do 40-krat višja od tiste med splošno populacijo. (Kidd 2009, 2)

Finančni vpliv

Finančni učinek brezdomnosti je lahko zelo velik in se povečuje čim dlje ostane mlad človek brezdomen. Večina mladih brezdomnih namreč nima zaposlitve in je odvisna od majhne socialne podpore. Zato mnogi mladi zapadejo v velike dolgove in postanejo finančno izključeni iz produktivnih sfer življenja. Tisti, ki jim celo uspe najti delo, običajno najdejo

fizično naporno in predvsem izjemno slabo plačano delo, kjer pogosto ne zaslužijo dovolj za preživetje. (Höfler in Bojcen 2013) Da bi se mladi preživeli tekom svojega življenja na ulici, se podajo tudi v aktivnosti, kot so beračenje, prostitucija, preživetveni seks (seks za hrano, prenočišče ipd.), dilanje z drogami, manjše tatvine ali večje kriminalne aktivnosti. Zaradi svojega položaja se mladi na ulicah pogosto znajdejo v nevarnosti in stresnih situacijah – pogosto so namreč žrtve fizičnih in spolnih žalitev, nasilja, zlorabe in drugih oblik viktimizacije. (Shelter England 2005) NN4Y (2008) razkriva, da je 23 % brezdomnih mladih že kdaj kradlo, 14 % jih je vdrlo v tuje bivališče in 20 % jih je preprodajalo drogo. Hkrati so brezdomni mladi pogosto žrtve zločinov, saj so 2- do 3-krat pogosteje žrtev posilstev in fizičnih ali spolnih žalitev kot ostala populacija mladih.

Socialno omrežje in »okrnjeno« življenje

Brezdomstvo je lahko povezano z nadaljnjim krčenjem že tako okrnjenega socialnega omrežja brezdomnih ljudi, čemur botrujejo zlasti nenehne selitve. Tako se mladi brezdomci pogosto soočajo s socialno izolacijo, z osamljenostjo, zapuščenostjo, odtujitvijo in zmanjšanjem ali s pomanjkanjem socialne podpore in neformalne pomoči. (Razpotnik in Dekleva 2007) Prav tako pa mladi, ki se nahajajo v začasnih nastanitvah, poročajo o tem, da se trenutno nahajajo v situaciji, da je njihovo življenje v mirovanju (»life on hold«). Več kot polovica (57 %) 16- in 17-letnikov v začasnih bivališčih namreč pravi, da niso sposobni nadaljevati s svojimi življenji v trenutni situaciji. (Quilgars in drugi 2008, 54)

Sabatino in Timberlake (v Marcos in Lima 2003) sta v svoji raziskavi ugotovila, da ima za brezdomne otroke/šolarje obiskovanje šole ključen pomen pri oblikovanju njihove samozavesti in občutka pripadanja. Na vzorcu 400 brezdomnih otrok, starih od 6 do 11 let, sta namreč odkrila, da se tisti brezdomni otroci, ki obiskujejo šolo, počutijo manj osamljene in bolj samozavestne kot tisti otroci, ki šole ne obiskujejo (redno).

5 Obseg brezdomstva

5.1 Obseg brezdomstva med celotno populacijo

Določiti, kako razširjeno je brezdomstvo v nekem časovnem obdobju ali v nekem določenem okolju, je izjemno problematično, prvič, ker ni neke enotne definicije brezdomstva, zato je mednarodna primerjava različnih podatkov izjemno kompleksna, drugič, ker se mnogi brezdomni bodisi ne smatrajo za brezdomne bodisi kot taki ne želijo biti identificirani.

(Boškič in Zajc 1997, 244) Filipovič Hrast (2010) poleg prikrivanja statusa brezdomstva zaradi sramote poudarja še štiri druge težave pri merjenju/opazovanju brezdomstva. Le-te so: brezdomstvo ni fiksen status; težko je izslediti skrite populacije brezdomcev; težko je odkriti skrite lokacije brezdomcev; poznamo mnoštvo pojavnih oblik tega družbenega fenomena.

Breakey in Fischer (1990, 34–36) pravita, da je mogoče brezdomne ljudi »šteti« na tri različne načine, in sicer s pomočjo:

1. *posrednih ocen*, ki jih dobimo na podlagi podatkov o uporabi storitev, ki jo podajo izvajalci programov v zavetiščih. Tukaj moramo biti previdni, da pojav ne precenimo, saj štejemo storitve in ne posameznike, ki te storitve uporabljajo. Po drugi strani se moramo zavedati, da na podlagi teh podatkov pridobimo zgolj število tistih brezdomnih, ki se poslužujejo takšnih oblik pomoči in podpore;
2. *neposrednih ocen*, ki jih dobimo z neposrednim štetjem brezdomcev na cesti/ulici. Ta metoda je problematična zaradi tega, ker je zelo težko identificirati brezdomnega človeka. Hkrati pa ta metoda zahteva visoke finančne stroške;
3. *nacionalnih ocen*, kjer najprej pridobimo oceno uporabnikov storitev na nekem določenem območju, nato izračunamo stopnjo brezdomstva, tj. razmerje med tistimi, ki storitev uporabljajo, in drugimi, ki je ne, na koncu pa to razmerje razširimo na raven celotne države. Tudi ta metoda ima nekaj slabosti, saj je težko izbrati neko tipično območje, težko je dobiti informacije o brezdomcih, ki storitev ne uporabljajo, izračun stopnje brezdomstva je problematičen, saj se njegova vrednost spreminja od kraja do kraja in ker ima ruralno brezdomstvo drugačno dinamiko kot mestno brezdomstvo.

Komisija Združenih narodov za človekove pravice (angl. United Nations Commission on Human Rights) je v letu 2005 ocenila, da je kar 100 milijonov ljudi po svetu brezdomnih (HWC). V Evropi naj bi bilo brez doma 3 milijone ljudi (RAIS 2010 v HWC), v Ameriki med 600 tisoč in 2,5 milijona ljudi (FAS 2009 v HWC), v Avstraliji pa naj bi vsako noč na ulicah spalo 100 tisoč ljudi (Australian Bureau of Statistics 2003 v HWC). Za Slovenijo je ocenjeno, da se je število brezdomnih povzpelo od 400 v letu 1996 do 800 v letu 2005 (Mandič in Filipovič Hrast 2008, 130). Dekleva in Razpotnik (2007a, 99–112) ocenjujeta, da se v Ljubljani nahaja najmanj 300 brezdomnih ljudi. Na podlagi študije iz leta 2010 lahko razkrijemo še bistveno bolj zaskrbljujoče podatke za Slovenijo. Z uporabo ETHOS klasifikacije so namreč avtorji ugotovili, da se je v kategorijah brez strehe nad glavo in brez stanovanja znašlo nad tisoč Slovencev, v skupini ljudi v negotovih nastanitvah najdemo nekaj tisoč Slovencev in v skupini ljudi, ki živijo v neprimernem stanovanju, biva več kot deset

tisoč Slovencev. Pri tem avtorji opozarjajo na številne težave, s katerimi so se soočili pri merjenju tega socialnega fenomena. Le-te so: brezdomstvo ni stalen status posameznika, ampak procesni pojav; za brezdomstvo je značilno množtvo različnih pojavnih oblik, med katerimi lahko posamezniki prehajajo; problematičnost »upoštevanja« dnevnega brezdomstva, kjer imajo ljudje dejansko »dom«, vendar ga zaradi različnih razlogov (npr. konflikti, nevzdržne razmere) tekom dneva ne uporabljajo; ker je brezdomstvo oblika socialne izključenosti, so brezdomne osebe lahko na različne načine odtujene (ali se tako samo počutijo) od organiziranih in formalnih oblik pomoči ter se posledično izogibajo stikom z njimi, po drugi strani pa takšne organizacije s svojimi vstopnimi kriteriji omejijo dostop za določene skupine brezdomnih ljudi; nekateri brezdomni se ne želijo razkriti kot brezdomni zaradi sramote in stigme, ki se je ta oznaka drži; opredeljevanje brezdomstva je vedno nasičeno s političnimi in z ekonomskimi interesi, kar zmanjšuje jasnost naloge merjenja obsega brezdomstva; v Sloveniji ni posebnega registra brezdomcev ali kakšne posebne baze podatkov, v kateri bi lahko našli seznam brezdomcev; pri štetju brezdomne populacije se je na podlagi podatkov, pridobljenih s strani različnih organizacij, potrebno zavedati, da lahko v podatkovnih bazah različnih organizacij najdemo iste uporabnike in da med uporabniki relevantnih organizacij najdemo tako tiste, ki definicijam brezdomstva ustrezajo, kot tiste, ki jim ne; pri štetju na terenu se moramo prav tako zavedati problema dvojnega štetja brezdomnih ljudi, problema jasnega identificiranja brezdomnih oseb in problema, ko brezdomni ljudje ne želijo biti najdeni ter popisani. Zaradi vseh teh dilem in omejitev avtorji opozarjajo, da nikoli ne moremo priti do natančnih podatkov o številu brezdomcev, ampak samo do bolj ali manj zanesljivih ocen o njihovem številu. (Dekleva in drugi 2010)

5.2 Obseg brezdomstva med mladimi

Tako kot je težko meriti razširjenost brezdomstva je prav tako problematično zajeti obseg brezdomstva mladih, ker: ni neke splošne definicije brezdomstva med mladimi; težko je identificirati brezdomne mlade in izoblikovati vzorec brezdomne populacije mladih (slednje poimenujejo tudi kot skušati »prešteti nekaj, kar se ne da prešteti«); težko je zaobjeti časovni okvir brezdomstva, saj mladi krožijo v brezdomstvo in iz te situacije; nemogoče je oceniti število mladih ljudi, ki so brezdomni na nekem območju ali regiji, običajno zgolj iz vzorca. (Hutson in Liddiard 1994, 31–32)

Robertson (v Hutson in Liddiard 1994, 16) trdi, da gre vsako leto v ZDA v urgentna zavetišča ali na cesto 1,3 milijona mladih. Ameriške uradne ocene pa govorijo o tem, da se vsako leto

na cesti znajde med 575.000 in 1,6 milijonov mladih, ki so brezdomni ali so zbežali od doma. (Sanabria 2006, 52; Otorepec 2012a) Na podlagi nacionalnega štetja brezdomcev in/ali drugih raziskav se je izkazalo, da je na Danskem 13 % brezdomnih, starih med 18 in 24 let, podobno je tudi na Češkem, kjer vrednost znaša 14 %. V Franciji je več kot tretjina uporabnikov storitev za brezdomne starih med 18 in 29 let. V Veliki Britaniji je v obdobju 2006–2007 izkusilo brezdomstvo 75.000 mladih, v obdobju 2008–2009 je ta številka narasla že na 78.000–80.000. (Quilgars in drugi 2008, 106 ter 2011, 26; Quilgars 2010, 193–195) Statistike za Avstralijo razkrivajo, da je kar 43 % brezdomne populacije na tem kontinentu stare manj kot 25 let. (Fagguria 2011, 1) Na podlagi raziskave o brezdomstvu v Ljubljani pa lahko povemo, da je 36 % ljubljanskih brezdomcev starih od 15 do 25 let. (Dekleva in drugi 2006, 14)

6 Strategije za zmanjševanje stopnje brezdomstva (med mladimi)

6.1 Strategije za zmanjševanje stopnje brezdomstva (med mladimi) znotraj EU

Ker brezdomstvo prizadene velik del ljudi in ima izjemno uničujoče posledice tako za družbo in državo kot tudi za posameznika ter njegovo počutje, so različne meddržavne tvorbe (npr. EU, ZN), države, mednarodna združenja in državne organizacije začele razmišljati o tem, kako bi zmanjšali ali preprečili nastanek brezdomstva (med mladimi) in katere strategije/taktike bi morali implementirati, da bi to dosegli.

V sklopu Evropske unije se je v procesu iskanja rešitve za problematičnost brezdomstva Evropski parlament leta 2008 zavezal za odpravo (vsaj) uličnega brezdomstva do leta 2015. (Evropski parlament 2008) FEANTSA je leta 2010 v okviru Evropskega leta boja proti revščini in socialni izključenosti 2010 ter Deklaracije evropskih parlamentarcev o odpravi brezdomstva do leta 2015 izdala priročnik z naslovom Končanje brezdomstva: priročnik za ustvarjalce politik, kjer je kot prioritetne izpostavila pet ključnih ciljev, in sicer:

1. <u>nihče naj ne bi spal na prostem:</u>

v današnjem času je nesprejemljivo in nedopustno, da morajo nekateri posamezniki ogroziti svojo varnost, zdravje, dostojanstvo in dobro počutje s tem, ko so prisiljeni spati na ulici. Takšnim osebam je potrebno zagotoviti ustrezne alternative v nujnem primeru, storitve, ki so prilagojene njihovim potrebam, kakovostne krizne/zasilne nastanitve, usmerjene preventivne ukrepe, dolgoročne stanovanjske možnosti in zadostni finančni vir;

2. nihče naj ne živi v zasilni namestitvi dlje, kot je nujno potrebno;
3. nihče naj ne živi v začasni namestitvi dlje, kot je potrebno za uspešen premik naprej:

zasilna ali začasna namestitev lahko hitro postaneta trajnejši, kot je bilo sprva predvideno. To vodi v vrsto problemov, saj: posamezniki dolgoročno živijo v neprimernih stanovanjih in se ne premikajo proti trajnim oblikam nastanitev; drugi ljudje, ki so se znašli v krizi in potrebujejo dostop do prehodnih nastanitev, do le-teh preprosto ne morejo; dolgotrajna uporaba začasnih ali zasilnih namestitev lahko vodi v institucionalizacijo brezdomcev, kar jim otežuje napredovanje. Potemtakem je nujno potrebno omejiti dolžino bivanja v začasnih nastanitvah, priskrbeti ustrezne zasilne nastanitve, brezdomnim osebam olajšati napredovanje in jim zagotoviti dolgoročne nastanitvene možnosti ter specifične oblike podpornih nastanitev, če le-te potrebujejo;

4. nihče naj ne zapusti institucionalne obravnave brez možnosti za nastanitev:

nobena oseba, ki je v času svojega življenja kadarkoli bivala v instituciji (npr. bolnišnica, zapor), ne bi smela biti odpuščena brez potrebne podpore in ustreznih možnosti za nastanitev. Takšne osebe so pogosto izjemno ranljive in bi potrebovale pomoč, s čimer bi se morda izognile brezdomstvu;

5. nobena mlada oseba naj ne bi smela postati brezdomna ob prehodu v samostojno življenje:

pomanjkanje prve možnosti za samostojno nastanitev, pomanjkanje storitev ali upravičenosti do ugodnosti med prehodom v neodvisno življenje nikakor ne smejo biti upravičeni razlogi za »sunek« kateregakoli mladostnika v situacijo brezdomnosti. V tem kontekstu je torej mladim potrebno priskrbeti več pomoči in podpore pri prehodu v neodvisno življenje in pri dostopu do primernega stanovanja. To lahko storimo v treh korakih: najprej prepoznamo ranljivost mladih ljudi, jim nato pomagamo, da pridejo do ustrezne nastanitve in jih podpiramo, da obdržijo najemno razmerje.

V priročniku je izpostavljeno tudi načelo: »Najprej stanovanje!«, v okviru katerega naj bi brezdomnim ljudem na ulici ali uporabnikom zavetišč omogočili premik neposredno k stalni nastanitvi. Namesto, da bi jih namestili v začasne, zasilne ali krizne bivalne enote, naj bi jim omogočili takojšnjo nastanitev v stabilnem, zasebnem, spodobnem in stalnem bivališču, kar strokovnjaki smatrajo kot nujni predpogoj za reševanje vseh njihovih ostalih težav. (FEANTSA 2010) FEANTSA je hkrati opozorila tudi na to, če želimo prispevati k odpravi brezdomstva, moramo nujno težiti k uvedbi brezdomnih strategij, katerih cilji morajo biti: 1. preprečevanje brezdomstva; 2. odpravljanje vzrokov za brezdomstvo; 3. zmanjševanje stopnje

brezdomstva; 4. zmanjšanje negativnih učinkov brezdomstva na brezdomne posameznike in njihove družine; 5. zagotoviti, da bodo nekdaj brezdomni ljudje sposobni vzdrževati stalno neodvisno prebivališče. (FEANTSA) Leta 2011 je Evropski parlament sprejel Resolucijo na temo strategije Evropske unije na področju brezdomstva, ki med drugim poziva tudi k »razvoju in sprejemanju nacionalnih strategij na področju brezdomstva, ki naj razvijajo inovativne pristope, temelječe na trajnih in varnih nastanitvah brezdomcev«. (Dekleva 2013)

Nekatere države znotraj Evropske unije imajo že izoblikovane nacionalne strategije na področju brezdomstva. Finska izvaja svojo nacionalno strategijo že od leta 1987 in v okviru trenutne strategije si prizadeva prepoloviti obseg dolgoročno brezdomnih ljudi do leta 2011 in dolgoročno brezdomstvo v celoti odpraviti do leta 2015. Finska si je v okviru pristopa »Najprej stanovanje!« zastavila pomemben cilj, in sicer, da bo popolnoma odpravila zavetišča ter jih nadomestila z rešitvami, ki bodo ponujale dolgotrajno nastanitev. Irska je v okviru nacionalne strategije, imenovane »Pot domov«, ki je veljala v letih 2008–2013, opredelila šest temeljnih ciljev: preprečevanje brezdomstva, odprava potrebe po spanju na prostem, odprava dolgoročnega brezdomstva, izpolnitev dolgoročnih potreb po nastanitvi, zagotovitev učinkovitih storitev za brezdomce in bolje uskladiti dolgove na področju financiranja. Norveška je svojo strategijo z naslovom »Pot do stalnega prebivališča« na področju brezdomstva najprej predstavila leta 2004. Do leta 2007 so si zastavili naslednje cilje: zmanjšanje števila zahtevkov za prisilno izselitev za 50 % in števila deložacij za 30 %; po izpustitvi iz zapora nobeni osebi ne bo potrebno prebivati v začasni nastanitvi in nobeni osebi ne bo potrebno iskati začasne nastanitve po odpustu iz institucije; nobeni osebi se ne sme ponuditi nočnih zavetišč, ne da bi med seboj skleniti kakovostne sporazume; nobena oseba ne sme bivati v začasni nastanitvi dlje kot tri mesece. (FEANTSA 2010, 3–4)

Brezdomstvo med mladimi je en aspekt širše socialne izključenosti. Zato v okviru EU pravijo, da ga moramo naslavljati kot »problem mladih, problem skupnosti, problem socialne varnosti in problem kohezivnosti«. (Leskovšek 1999, 99) Da bi lahko zmanjšali problem brezdomnosti med mladimi, moramo najprej razviti »skrbno in večplastno obravnavo« tega problema (Razpotnik 2010, 461), zakoreniniti ustrezne preventivne ukrepe (Razpotnik 2010, 463; Quilgars in drugi 2011, 204), oblikovati storitve in agencije, ki so usmerjene v problem ter med sabo dobro sodelujejo in se usklajujejo (Quilgars in drugi 2011, 202); prav tako je potrebno izoblikovati »integrativne celovite ali vzdržne strategije ali politike« na področju brezdomstva (mladih). (Dekleva 2010)

Da bi zmanjšali brezdomstvo med mladimi oziroma vsaj prispevali k njegovi odpravi, bi bilo torej potrebno oblikovati: 1. celovito stanovanjsko strategijo/politiko za mlade, ki temelji na predpostavki, da se mora stanovanjski trg odzivati na stanovanjske potrebe mladih ljudi; 2. ustrezne preventivne ukrepe in intervencijske programe, kjer naj bi bilo v ospredju predvsem delo z mladimi in njihovimi družinami[1][2]; 3. holistične, svetovalne agencije za mlade ljudi, ki bi delovale ves čas, in bi mladim z nasveti ter informacijami pomagale pri raziskovanju njihovih stanovanjskih možnosti, še preden bi se znašli v situaciji brezdomnosti; 4. fleksibilne, individualizirane, `na pol poti` programe, ki mladim olajšajo premostitve ob prehodu v neodvisnost oziroma ki mladim pomagajo doseči neodvisnost[3]; 5. različne stanovanjske in podporne možnosti, ki bodo na voljo mladim, ko/če želijo oditi od doma; 6. kakovostne nujne in prehodne nastanitve (»emergency and transitional housing«), ki morajo biti zasnovane tako, da omogočajo čimprejšnji prehod na druge oblike nastanitve; 7. neodvisna stanovanja, ki bodo na voljo mladim ljudem z malo dohodki; 8. izboljšati sodelovanje, koordinacijo in delovanje različnih agencij, ki se ukvarjajo z (brezdomnimi) mladimi in pridobiti več vladnih sredstev za delovanje teh organizacij; 9. bolje usposobiti strokovne delavce, ki se ukvarjajo z brezdomno mladino (Dekleva 2010; Razpotnik 2010; Quilgars in drugi 2011)

Če želimo rešiti problem brezdomstva mladih, moramo težiti tudi k spremembam javnih politik, tako na področju stanovanjskega trga kot tudi na področju trga dela in zaposlovanja, znotraj sistema socialnih transferjev in po odpustu posameznika iz institucije. Potrebno si je torej prizadevati: za povečanje zaloge dostopnih bivališč za mlade (tj. socialnih stanovanj, neprofitnih stanovanj, nizkocenovnih najemnih stanovanj ipd.) ter za povečanje števila urgentnih, prehodnih in podpornih nastanitev za mlade, ki se znajdejo v stanovanjski stiski; za zmanjšanje stopnje brezposelnosti med mladimi in za spremembe pri izobraževanju ter usposabljanju; za uvedbo podeljevanja socialne pomoči glede na potrebe in ne več glede na starost; za uvedbo socialnih transferjev, ki bi jih ljudje prejemali ob delu; za uvedbo socialnih

[1] Smith (v Quilgars 2010, 204) razlikuje med zgodnjimi intervencijskimi storitvami in preventivnimi iniciativami, pri čemer so prve na voljo mladi osebi, medtem ko še živi doma ali v oskrbi (npr. izobraževalne ustanove, agencije za otroke), druge pa ko se mladostnik že sooča s situacijo brezdomnosti (agencije za brezdomne ljudi, stanovanjske agencije itd.).

[2] Tukaj je v ospredju na primer povezovanje družin kot strategija preprečevanja brezdomstva mladih. V tem okviru Program Reconnect v Veliki Britaniji poskuša z utrditvijo družinskih vezi in s pomočjo izgradnje podporne mreže pomagati preprečiti brezdomnost mladih. V okviru svojega programa namreč tako starše kot mladostnike poskušajo naučiti učinkovitih načinov komunikacije, kako izboljšati sposobnost soočenja s situacijami in kako se izogniti destruktivnim odnosom. (Otorepec 2012b, 11)

[3] Ti programi mladim ljudem pomagajo ustrezno speljati tranzicije, jih podpirajo pri samostojnem in zdravem načinu življenja, prispevajo k zmanjševanju škode v primeru bolj rizičnih načinov življenja itd. (Razpotnik 2010, 461)

transferjev za mlade, ki ostajajo doma; za oblikovanje ustreznih podpornih storitev za mlade po odpustu iz katerekoli institucije. (Hutson in Liddiard 1994, 143–162) Poleg oblikovanja politik za zmanjševanje brezdomstva in velikih materialnih razlik med deli prebivalstva, ima bistveni pomen tudi delo z javnostjo – njeno informiranje, obveščanje in osveščanje, saj je normalizacija novih pojavnih oblik brezdomstva in socialne izključenosti ter sprejetje nekega pojava »za svojega« nujen predpogoj za urejanje tega področja. (Razpotnik in Dekleva 2007, 169)

Podobno kot Hutson in Liddiard, tudi Kennedy (2012, 104–105) pripominja, da zgolj zagotoviti bivališče ni dovolj za preprečitev ali rešitev brezdomstva (med mladimi). Dejstvo je namreč, da če se ne zavedamo množice družbenih problemov, s katerimi se soočajo brezdomni, postane vzdrževanje neodvisnega bivališča izjemno težavno tudi, če le-to brezdomni mladi osebi zagotovimo zastonj. Mnoge agencije, ki se ukvarjajo z brezdomstvom, se strinjajo s tem argumentom in predlagajo, da je rešitev za brezdomstvo več kot le zagotovitev hiše ali zatočišča in da zgolj poglabljanje našega razumevanja o vzrokih za brezdomstvo lahko privede do varnih ter učinkovitih poti iz situacije brezdomnosti.

Nekatere države EU so izoblikovale določene strategije za soočanje s problemom brezdomstva med mladimi. Irska je v tem okviru leta 2001 predstavila strategijo brezdomstva mladih (»youth homelessness strategy«), ki definira 12 ključnih ciljev v povezavi s preventivnimi ukrepi, z odzivnimi storitvami, načrtovanjem in administrativno podporo. Cilji te strategije so:

> *zmanjšati in če je mogoče odpraviti brezdomstvo mladih s pomočjo preventivnih strategij in kjer postane otrok brezdomen zagotoviti, da ima on/a korist od obširne množice storitev, ki so usmerjene v reintegracijo nje/ga v njeno/njegovo skupnost, kakor hitro je mogoče.* (Roinn in Leanai 2001, 3)

Velika Britanija je izoblikovala 21 modelov nastanitve in podpore za mlade brezdomne ljudi, npr. hostle za mlade ljudi (»foyers«), specialistične nujne bivalne enote za mlade (»specialist emergency accomodation for young people«), podporne nastanitvene enote (»supported accomodation«). (Quilgars 2010, 202–203) Dandanes se tam pojavljajo regionalne strategije za soočanje z brezdomstvom mladih (npr. Regional Youth Housing Strategy 2013–2014, Youth Homeless Prevention Strategy 2010–2013; Youth Homeless Strategy 2009–2013), katerih cilji so: 1. razviti niz iniciativ za preprečevanje brezdomstva med mladimi; 2. mladim

ljudem omogočiti dostop do primerne nastanitve in jim zagotoviti podporo pri naslavljanju njihovih stanovanjskih potreb; 3. zagotoviti koordinirane storitve in podporo, da s tem zagotovimo, da so odpravljeni širši vzroki za brezdomstvo mladih in da mladi ljudje lahko dosegajo svoje potenciale. (Lewinsham Council 2009) Druge države so se te problematike dotaknile zgolj površno, tako npr. Španski nacionalni plan za socialno vključevanje 2003–2005 predvideva tudi razvoj posebnih programov za mlade. (Quilgars 2010, 202–203) Tudi novejše nacionalne strategije na področju brezdomstva se v svojih prioritetah vsaj delno dotikajo problematike brezdomstva med mladimi. Tako na primer Danska kot ključne cilje svoje strategije izpostavlja: reševanje spanja na prostem, iskanje alternative za hostle za brezdomne mlade ljudi, omejevanje dolžine bivanja v začasnih namestitvah, zagotavljanje nastanitve za ljudi, ki zapustijo bolnišnico ali ustanove zdravstvenega varstva. Francija želi znatno zmanjšati število ljudi na ulicah in si prizadeva za izvajanje javne službe za ljudi, ki se soočajo z brezdomstvom in s stanovanjsko izključenostjo, ki bo bolj usmerjena na človeka, bolj individualnega značaja in ki bo izhajala iz pravic. Švedska se v svojem nacionalnem planu osredotoča na zmanjševanje primerov prisilne izselitve, na olajšanje nakupa stanovanja za osebe, ki šele vstopajo na osrednji trg nepremičnin, za osebe, ki prebivajo v stanovanjskih enotah, namenjenim osebam ob zaključku šolanja, ali osebam, ki prebivajo v ostalih vrstah stanovanj, ki jih zagotavljajo socialne službe ali drugi ponudniki, na zmanjševanje števila ljudi, ki ob izpustitvi iz zapora, oskrbe, nastanitvenih podpornih enot ali iz programov zdravljenje nimajo nobenih nastanitvenih možnosti. V skladu s to strategijo je potrebno vsakomur zagotoviti streho nad glavo in mu ponuditi nadaljnjo usklajeno podporo, ki bo temeljila na individualnih potrebah. (FEANTSA 2010, 3–4)

6.2 Strategije za zmanjševanje stopnje brezdomstva (med mladimi) v Sloveniji

Temeljni okvir stanovanjske politike in njenih ukrepov v Sloveniji tvorita dva politična dokumenta: *Stanovanjski zakon* iz leta 2003 in *Nacionalni stanovanjski program* 2013–2022. *Stanovanjski zakon* razdeljuje pristojnosti med državo in občinami, določa glavne instrumente stanovanjske politike in opredeljuje ciljne skupine, ki so jim posamezni progami namenjeni. (Filipovič 2000, 49) Ne omenja pa stanovanjsko najbolj tveganih situacij, saj ne govori o neprimernem stanovanju, prenaseljenosti, deložacijah ali brezdomstvu. Izjema je zgolj opredelitev neprofitnih najemnih stanovanj kot instrumenta, ki je namenjen za pomoč ranljivim skupinam ljudi, ki same niso sposobne rešiti svoje stanovanjske stiske. (Filipovič Hrast 2007, 193) *Nacionalni stanovanjski program* opredeljuje najpomembnejše smeri razvoja stanovanjske oskrbe v obdobju od leta 2013 do 2022. Namen programa je, da »država

ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje ter ustvarja pogoje za učinkovito in uravnoteženo stanovanjsko oskrbo«. (Ministrstvo za infrastrukturo in prostor 2013, 9) V okviru programa so si zastavili štiri temeljne cilje, in sicer: 1. uravnotežiti ponudbo primernih stanovanj; 2. poskrbeti za lažjo dostopnost do stanovanj; 3. zagotoviti kakovostna in funkcionalna stanovanja; 4. omogočiti večjo stanovanjsko mobilnost prebivalstva. Prednostna področja izvajanja so torej: aktiviranje obstoječega stavbnega fonda, večja dostopnost do stanovanj za ranljivejše skupine prebivalstva, prenova stanovanjskega fonda in gradnja novih stanovanj, kjer je potreba po njih največja. Obstoječi stavbni fond je potrebno aktivirati s kombinacijo različnih ukrepov (npr. z davčno politiko, ustrezno spremembo zakonodaje), saj bi s tem kratkoročno uspeli povečati število uporabnih najemnih stanovanj. Zagotoviti je potrebno možnosti stanovanjske oskrbe za ranljivejše skupine prebivalstva, med katere sodijo: iskalci prvega stanovanja; enostarševske družine, velike družine in enočlanska gospodinjstva, starejših od 65 let; posamezniki s posebnimi potrebami; posamezniki v težkem socialnem položaju: brezdomci, žrtve nasilja, etnične manjšine, migranti, begunci, bivši kaznjenci, odvisniki ipd. Tem posameznikom naj bi olajšali njihovo stisko s pomočjo stanovanjskega dodatka, najema z možnostjo kasnejšega odkupa, z ureditvijo primernega bivalnega okolja ter z zagotovitvijo ustreznih stanovanj. S prenovo stanovanjskega fonda želijo izboljšati bivalne standarde stanovalcev, zmanjšati ogljični odtis ter se prilagoditi trenutnim podnebnim spremembam. Zagotoviti poskušajo tudi zadostno količino najemnih in cenovno dostopnih stanovanj ustrezne kakovost na področjih, kjer je potreba po njih najvišja. (Ministrstvo za infrastrukturo in prostor 2013, 9–25)

Brezdomstvo in druge stanovanjske ranljivosti so pogosteje opredeljene kot socialni in ne kot stanovanjski problem (Filipovič Hrast 2007), zato več o tej problematike najdemo znotraj političnih dokumentov s socialnega področja. To področje namreč urejajo dokumenti, kot so *Zakon o socialnem varstvu, Nacionalni program socialnega varstva za obdobje 2011–2020, Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020, Program boja proti revščini in socialni izključenosti. Zakon o socialnem varstvu* (ZSV 1992) se dotika tudi problema brezdomstva, saj predvideva izboljšanje položaja vseh ljudi iz marginaliziranih skupin. Socialnovarstvena dejavnost glede na ta zakon zaobjema preprečevanje in reševanje socialne problematike posameznikov ter posameznic, družin in skupin prebivalstva. Pravice iz socialnega varstva so opredeljene kot storitve in ukrepi, ki so namenjeni preprečevanju ter odpravljanju socialnih stisk in težav posameznikov, družin in skupin prebivalstva ter dajatev, ki je namenjena tistih ljudem, ki si sami materialne varnosti ne morejo zagotoviti zaradi

posebnih okoliščin, na katere nimajo vpliva. Storitve, ki so na voljo za odpravo socialnih stisk in težav, so: prva socialna pomoč; osebna pomoč; pomoč družini; institucionalno varstvo; vodenje in varstvo ter zaposlitev pod posebnimi pogoji; pomoč delavcem v podjetjih, zavodih in pri drugih delodajalcih. Dajatvi sta dveh oblik in obsegata denarno pomoč kot edini vir preživljanja ter denarni dodatek. Trije ključni cilji *Nacionalnega programa socialnega varstva za obdobje 2011–2020* so: 1. zmanjševanje tveganja revščine in povečevanje socialne vključenosti ogroženih ter ranljivih skupin prebivalstva; 2. izboljšanje razpoložljivosti in pestrosti ter zagotavljanje dostopnosti in dosegljivosti storitev ter programov; 3. izboljševanja kakovosti storitev in programov ter drugih oblik pomoči preko povečanja učinkovitosti upravljanja izvajalskih organizacij, povečanja njihove avtonomije ter upravljanja s kakovostjo in zagotavljanja večjega vpliva uporabnikov ter predstavnikov uporabnikov na načrtovanje in izvajanja storitev. Mreža programov, ki so namenjeni brezdomnim osebam, pa v okviru tega nacionalnega programa vključuje: preventivne programe; informacijske in svetovalne programe s terenskim delom; programe koordinacije, podpore in izvajanja pomoči ter samopomoči; nastanitvene programe; aktivacijske programe. Trenutno je na voljo 7 dnevnih centrov s svetovalnim delom, 15 zavetišč s kapaciteto 200 mest, cilj pa je doseči 20 dnevnih centrov s programi preventivnega in svetovalnega dela, 10 programov organizacije in izvajanja pomoči, podpore in samopomoči ter 250 mest v zatočiščih. (MDDSZ 2011) Poleg tega brezdomsko problematiko pravno urejajo še nekateri drugi politični dokumenti, kot npr.: *Zakon o prijavi prebivališča, Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, Zakon o zdravstveni dejavnosti, Zakon o varstvu javnega reda in miru.*

Trenutno so v Sloveniji programi, namenjeni brezdomnim osebam, usmerjeni predvsem v kratkoročno odpravljanje in lajšanje posledic brezdomstva (t.i. začasne, zasilne, krizne nastanitve)[4], nasprotno pa v Evropi težijo k bolj trajnim oblikam nastanitvenih možnosti in k razvoju celovitih programov nastanitvene podpore za brezdomne ljudi (angl. resettlement). V Sloveniji še nimamo izdelane celostne nacionalne strategije za odpravo brezdomstva in razvitih preventivnih ukrepov, s katerimi bi si prizadevali zmanjšati oziroma preprečevati brezdomstvo. (Dekleva in Razpotnik 2007a) Kako vrh slovenske politike (tj. slovenska vlada) gleda na brezdomstvo in brezdomne ljudi, nam razkriva Leskovškova (2010):

1. slovenska vlada definira brezdomstvo kot osebni problem brezdomnih oseb in ne kot pomanjkanje dostojnega, primernega, varnega in stabilnega bivališča, kar zagotovo

[4] Z izjemo trajnejših nastanitev, ki jih že od leta 2008 brezdomnim posameznikom/družinam zagotavljajo v okviru društva Kralji ulice.

pomembno vpliva na dejstvo, da nimamo izoblikovane celostne in konsistentne politike na področju brezdomstva;

2. država nima izoblikovanih niti kratkoročnih niti dolgoročnih ciljev in ukrepov na področju brezdomstva;
3. ni povezovanja med različnimi sektorji in njihovega medsebojnega napora, da bi izoblikovali enotno ter konsistentno razumevanje problema brezdomnosti;
4. brezdomni ljudje so obravnavani kot socialni in ne stanovanjski problem, ki se ga rešuje s parcialnimi in ne s celovitimi rešitvami. Hkrati pa ti posamezniki v hudi stanovanjski stiski niso upravičeni do samostojnega, neodvisnega oziroma lastnega bivališča;
5. Slovenija ni prevzela ETHOS klasifikacije za merjenje brezdomstva in stanovanjske izključenosti, ki jo je razvila FEANTSA, da bi pospešila enotno evropsko razumevanje tega pojava;
6. Slovenija je opustila koncept socialnih stanovanj, čeprav ni pojasnila zakaj, pri poročanju pa še vedno uporablja ta izraz, s čimer zavaja vse, ki ne poznajo slovenskih razmer. Država prav tako niti ni pojasnila na kaj naj bi se ta izraz nanašal, kakšna bivališča so socialna stanovanja, kako je organiziran dostop do njih, koliko takšnih stanovanj je bilo dodeljenih brezdomnim in drugim socialno ogroženim skupinam;
7. termin socialna stanovanja, ki so zagotavljala človeku dostojna bivališča za veliko ljudi, je zamenjal izraz začasnih kriznih nastanitev, ki so pogosto na robu higienskih in gradbenih minimumov. Sistem ne deluje funkcionalno, saj iz teh začasnih, zasilnih oziroma kriznih enot ni nobenih sistemskih izhodov;
8. za neprofitna stanovanja so v dokumentih določene štiri prioritetne skupine, in sicer: mlade družine, ljudje s posebnimi potrebami, družine z več otroki in dolgotrajno brezposelne osebe. Brezdomne osebe niso omenjene niti v zakonodaji niti v nacionalnih programih kot prednostna skupina.

Glede na to lahko sklepamo, da je slovenska politika reševanje problematike brezdomstva potisnila na stranski tir. (Leskovšek 2010)

V Sloveniji brezdomnim osebam vladne in nevladne institucije nudijo predvsem prenočišče, hrano, skrb za osebno nego in higieno, preskrbo z obleko ter obutvijo, brezplačno zdravniško in socialno oskrbo, oskrbo z občasnimi priložnostnimi deli, svetovanje, informiranje in osveščanje, animiranje ipd. (Dekleva in Razpotnik 2007a) Večina izmed teh organizacij brezdomnim ponuja pomoč samo v eni sferi njihovega življenja in potemtakem ne ponuja

neke celostne rešitve problema brezdomstva. Rečemo torej lahko, da vse te organizacije ublažujejo posledice in problem brezdomnosti, ne zmanjšujejo pa pojavnosti brezdomske situacije. Da bi bolj učinkovito in celovito reševale problematiko brezdomstva, morajo te institucije težiti v smeri večjega sodelovanja, povezovanje in koordinacije. (Razpotnik 2009; Strelec 2011)

Kot primer dobre (in tudi inovativne) prakse delovanja na področju brezdomstva v slovenskem prostoru lahko izpostavimo društvo Kralji ulice. *Društvo za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice* je samostojna nevladna humanitarna organizacija, ki od leta 2005 združuje strokovnjake in druge posameznike, ki se ukvarjajo z brezdomstvom ter z njim povezanimi pojavi, in posameznike, ki se s situacijo brezdomnosti soočajo. V okviru društva si prizadevajo za: proučevanje, spoznavanje in raziskovanje brezdomstva; preprečevanje brezdomstva; izboljšanje življenjskih pogojev brezdomnih ljudi; razvoj praktičnih oblik dela na področju brezdomstva; publicistično dejavnost na tem področju. Temeljno poslanstvo društva je zmanjševanje osebne, socialne, ekonomske in pravne škode ter opolnomočevanje brezdomnih ljudi, hkrati pa s pomočjo uličnega časopisa ozavestiti širšo javnost o tej problematiki in promovirati družbeno delovanje na tem področju. Program Kralji ulice je inovativen, saj razvija pozitivne vizije, spodbuja možnost za prenehanje brezdomstva, vzpostavlja komunikacijo brezdomnih ljudi s splošno javnostjo ter na konstruktiven način poskuša vključiti brezdomne ljudi v širšo javnost. Društvo kontinuirano izvaja naslednje dejavnosti: izdajanje uličnega časopisa Kralji ulice; dnevni center za brezdomne; univerza pod zvezdami; terensko delo; program nastanitvene podpore za brezdomne; posredovalnica rabljenih predmetov Stara roba nova raba; prostovoljno delo in mentorstvo prostovoljcem; usposabljanje strokovnjakov na tem področju; vključevanje v različne oblike zaposlovanja; mednarodno sodelovanje. Osnovna posebnost strokovnega dela z brezdomnimi je v tem, da brezdomnim ljudem omogoča možnost za aktivacijo in soudeležbo, saj jim nudijo prostor za delovanje, sodelovanje, pomoč in samopomoč. Strokovno delo z brezdomnimi osebami deluje po načelu majhnih korakov, kar prav vsakemu uporabniku omogoča, da doživi vsaj nek minimalen uspeh. V okviru društva svoje uporabnike sprejemajo takšne, kot so, in izhajajo iz njihovih potreb ter želja – dodajajo torej moč tam, kjer sami izrazijo potrebo. Brezdomnim nudijo sprejemanje tukaj in zdaj (tj. kakršni so), širok niz možnosti za aktivno preživljanje časa in pridobivanje pozitivnih izkušenj, podporo, spremljanje, zagovorništvo, informiranje, svetovanje, ozaveščanje itd. (Kralji ulice)

Društvo Kralji ulice že od leta 2008 razvija programe nastanitvene podpore (angl. resettlement). Društvo na trgu najame stanovanja, v katera se po končani pripravljalni fazi naselijo brezdomni posamezniki. V teh strokovno podprtih stanovanjih naj bi brezdomna oseba živela do 18 mesecev; v tem obdobju naj bi se bivanjsko osamosvojila in si s pomočjo strokovnega delavca uredila ključna področja svojega življenja. (Razpotnik 2009; Dekleva 2013) V obdobju od marca 2012 do avgusta 2013 so v sodelovanju z MOL in s partnersko organizacijo iz Švice izvajali pilotni projekt z naslovom: »Pot do trajne in varne nastanitve za stanovanjsko izključene«. Namen projekta je bil dvojen, in sicer: razviti ter uveljaviti nov model trajne(jše) nastanitve in trajne(jše)ga reševanje stanovanjske izključenosti; razviti ter uveljaviti nov model sodelovanja med nevladno organizacijo (Kralji ulice) in javnim stanovanjskim skladom (MOL). MOL je preko stanovanjskega sklada zagotovila nastanitvene enote, strokovni delavci društva pa so v projekt vključenim stanovalcem zagotovili terensko psihosocialno podporo, ki je bila usmerjena v zmanjševanje tveganja za izgubo pridobljene nastavitve. (Kralji ulice) V okviru projekta so v bivalne enote do konca maja 2013 naselili tri mlade družine, kjer sta bila oba starša brezdomca, moškega z dolgotrajnimi duševnimi stiskami in dve brezdomni ženski, starejši od petdeset let. »Prednost pri projektu so imeli brezdomni, torej tisti, ki stanovanja več nimajo, je pa namen tudi reševanje tistih stanovanjsko ogroženih, ki stanovanje še imajo, a so tik pred deložacijo in ne vedo, na koga naj se obrnejo, ali tistih, ki so trenutno v različnih institucijah in ob vrnitvi nimajo urejene stanovanjske situacije.« (Dekleva v Rokavec 2013) V društvu so pomoč ponudili tudi dvaindvajsetim osebam, ki so pri Javnem stanovanjskem skladu same najele bivalno enote v eni izmed novogradenj, kjer so vsa stanovanja namenjena stanovanjsko ogroženim osebam. (Rokavec 2013)

Kljub temu, da društvo Kralji ulice ponuja dolgotrajnejše nastanitvene programe, lahko ugotovimo, da so le-ti (zaradi omejitev) namenjeni zgolj specifičnim podskupinam brezdomnih: dolgotrajno brezdomnim, starejšim brezdomnim, brezdomnim z duševnimi težavami, mladim brezdomnim družinam. Mladi brezdomni (razen v okviru brezdomne mlade družine) niso primarna ciljna skupina programov, saj: niso najbolj kritična podskupina brezdomnih; strokovnjaki pogosto niso seznanjeni z njihovo problematiko, ker so skriti pred očmi (strokovne) javnosti; mnogi mladi brezdomni posamezniki niso pripravljeni prositi za (strokovno) pomoč in podporo, ker se šele seznanjajo s situacijo brezdomnosti (npr. če so pred kratkim postali brezdomni), se sramujejo svoje brezdomnosti, ne želijo sprejeti svoje brezdomnosti, sami poskušajo najti rešitev iz brezdomnosti s pogosto kratkoročnimi rešitvami

(bivanje pri prijateljih ipd.). Ostale dejavnosti, ki jih izvaja društvo, so primerne za vse brezdomne osebe ne glede na starost, spol, izobrazbo, veroizpoved, narodnost ipd., saj so prilagojene potrebam in željam vsakega brezdomnega posameznika. Društvo izvaja tako raznolike aktivnosti, da lahko vsak brezdomni posameznik tam zase najde »primerno« mesto oziroma dejavnost.

V Sloveniji posebnih programov, ki bi bili namenjeni izključno brezdomni mladini, ni. Temu verjetno v veliki meri botruje dejstvo, da v našem prostoru še vedno nismo priča jasnemu, odkritemu oziroma vidnemu brezdomstvu mladih in lahko le predvidevamo, da obstaja (večja) skrita populacija brezdomnih mladih posameznikov. Brezdomne mlade tako v Sloveniji obravnavajo (če sploh jih) v okviru institucij, ki so namenjene vsej brezdomni populaciji (npr. zavetišča, zaklonišča) ali pa le določenim segmentom te populacije (npr. institucije, namenjene odvisnikom, žrtvam nasilja).

Moje osebno prepričanje je, da če želimo rešiti stanovanjsko stisko brezdomne mladine, moramo izoblikovati posebne nastanitvene programe, ki bi bili namenjeni zgolj in izključno brezdomni mladini in ki bi bili prilagojeni njihovim specifičnim potrebam, željam, idejam. Zdi se mi, da bi bile najbolj uspešne (in učinkovite) nekakšne »stanovanjske skupnosti« brezdomnih mladih, kjer bi skupaj živelo več brezdomnih mladih – v okviru takšnih skupnosti bi si mladi med sabo lahko pomagali, se spodbujali, družili, razvijali veščine in se postopoma osamosvajali. Če želimo takšen projekt uspešno izpeljati, moramo brezdomnim mladim nujno zagotoviti tudi ustrezno strokovno psihosocialno pomoč in podporo. Predpogoj za uspešno izpeljavo takšnega projekta je po mojem prepričanju predpriprava brezdomnih mladih oseb na samostojno življenje.

7 Dojemanje/podobe brezdomstva

7.1 Kaj je stereotip?

Stereotip je posledica sklepanja na osnovi omejenih informacij in hkrati potrebe po poenostavitvi kompleksnosti pojavov in dogajanj v svetu ter izogibanju neskladnosti v zaznavah. »Naloga stereotipov je, da poudarijo tipične in za nas pomembne poteze drugih.« (Ule 2005, 160) Pri stereotipih gre za proces pripisovanja lastnosti ljudem na osnovi njihove skupinske pripadnosti in ne na osnovi individualnih značilnosti ter posebnosti. To vodi do dveh napak v pripisovanju: prva se nanaša na dejstvo, če zaznavamo ljudi na osnovi njihove

skupinske pripadnosti, jih zaznavamo tako, da so bolj podobni članom svoje skupine in bolj različni od članov vseh drugih skupin, kot dejansko so; druga pa se nanaša na dejstvo, da je zaznavanje skupin vedno in povsod pristransko ter diskriminatorno – nagnjeni smo namreč k prepričanju, da je skupina, ki ji pripadamo, boljša od tiste, ki ji ne pripadamo.

Pet osnovnih funkcij socialnih stereotipov je (Tajfel v Ule 2005, 163):

1. kognitivna funkcija – stereotipi vplivajo na tipizacijo in poenostavljanje predstave o svetu;
2. motivacijska funkcija – stereotipi vplivajo na ohranjanje in reprezentiranje pomembnih socialnih vrednot;
3. normativna funkcija – stereotipi pomagajo ustvarjati in ohranjati skupinske norme prepričanja;
4. razlagalna funkcija – stereotipi predstavljajo sistem razlag socialnih dogodkov in skupinskih aktivnosti;
5. razlikovalna funkcija – s stereotipi ohranjamo pozitivne medskupinske razlike v korist lastne skupine.

7.2 Dojemanje brezdomstva med splošno populacijo

»In kakor hitro so videli nekoga, ki je brezdomen ali ki zgolj spominja na to, da je brezdomen, so pomislili, saj veste, `da nimate službe, da ste leni` in take stvari. Kot da zgolj tvoj videz sproži stereotipe. Nočejo si pomagati … to so samo popolni zavoženci in samo pijejo ves ljubi dan, zapravijo ves svoj denar za pijačo in droge.« (Farrugia 2011, 7)

»Da povem ljudem, `da sem brezdomen`, je sramotno, saj se počutim kot bi bil len klatež s težavami z drogami in alkoholom, ki ne naredi ničesar, da bi si pomagal. Ljudi slišim govoriti o tem in izgleda, da je to splošno mnenje.« (Betterham in drugi 2011, 74)

Filipovič Hrastova (2012, 57) opozarja, da mnenje ljudi (lahko) neposredno vpliva na njihove odločitve in delovanje. Javno mnenje, javna prepričanja in odnos javnosti do brezdomstva so potemtakem pomembni, ker naj bi vplivali na odzive javnosti na problem brezdomstva, npr. na to, kako naj bi se posamezniki obnašali do brezdomnih ljudi ali kako naj bi se odzvali na določeno politično rešitev za brezdomne ljudi. Javno mnenje je pomembno tudi zato, ker vpliva na javne politične in zakonodajne spremembe. V tem smislu lahko rečemo, da se v

primeru, ko se izkaže, da je javnost do brezdomstva manj strpna, sprejme potencialno bolj stroge politike (da bi zmanjšali vidnost tega družbenega pojava); ko pa je javnost do brezdomstva sočutna, se sprejme potencialno bolj milo zakonodajo. Podatki o javnem mnenju so torej lahko orodje za razvijanje novih (socialnih) politik in za lažje prepričevanje oblikovalcev politik. (Tompsett in drugi 2006)

Med splošno javnostjo so po mnenju Shayove (2013) močno razširjeni naslednji stereotipi oziroma napačna mišljenja o brezdomnih ljudeh, in sicer:

1. vsi brezdomni ljudje so zasvojeni z alkoholom in/ali drogami;
2. vsi brezdomni ljudje so kriminalci;
3. vsi brezdomni ljudje so duševno bolni;
4. vsi brezdomni ljudje so preleni, da bi delali;
5. brezdomstvo je vedno rezultat slabih/napačnih izbir;
6. če najstnika vržejo iz hiše, je to vedno njegova lastna krivda in si zasluži živeti v revščini;
7. brezdomstvo predstavlja svobodo in obilo prostega časa.

Drugi pogosti stereotipi o brezdomnih ljudeh so še: vsi brezdomci so okuženi z nalezljivimi (spolnimi) boleznimi; vsi brezdomci ti želijo škoditi; vsi brezdomci so nesposobni obdržati službo; vsi brezdomci so brez ambicij; vsi brezdomci so nasilni; vsi brezdomci so neodgovorni; vsi brezdomci so umazani; vsi brezdomci so neizobraženi itd. Ti stereotipi pridejo iz napačnega razumevanja, ko so ljudje videli zgolj manjšino, ki se vede na tak način. Dejstvo pa je, da večina brezdomnih ljudi ni takšna. Popularne, javne in medijske reprezentacije namreč napačno konstruirajo »brezdomne« kot neodgovorne, nevarne, umazane, nespodobne, pasivne, moralno in ontološko podrejene, in tisti, ki doživljajo brezdomstvo, se tega zavedajo. To negativno vpliva nanje, na njihovo počutje in njihovo subjektivnost – to lahko namreč vodi v stigmatizacijo, nizko samopodobo, sram, jezo, ponotranjen občutek nemoči in trpljenja. (Farrugia 2011)

Obstaja kar nekaj tujih študij, ki so preučevale mnenje splošne javnosti o brezdomstvu. Raziskovalce je zanimalo predvsem, kakšne so predstave ljudi o razlogih za brezdomstvo, kakšne so predstave ljudi o brezdomstvu in brezdomcih, komu ljudje pripisujejo odgovornost za reševanje tega socialnega problema, katere so po njihovem mnenju najbolj smiselne rešitve za zmanjšanje oziroma odpravo tega fenomena, kakšne občutke javnost goji do brezdomcev ipd. Različni preučevalci so v svojih javnomnenjskih raziskavah navajali zelo raznolike

razloge za pojav brezdomstva in posledično so prišli do različnih rezultatov. Kljub temu lahko pridemo do temeljnega spoznanja: respondentje (razen v raziskavi Lee in drugi 1990) izpostavljajo večji pomen individualnih dejavnikov pri pojavu brezdomstva kot strukturnih dejavnikov.[5] V tem kontekstu Toro in McDonnel (1992) ugotavljata, da ljudje vzrok za brezdomstvo vidijo predvsem v deložaciji (80 %), družinskem konfliktu (76 %), brezposelnosti (75 %) in zlorabi alkohola ali droge (75 %). Podobno odkrivajo tudi Batterham in drugi (2011), kjer anketiranci kot temeljni razlog za brezdomstvo vidijo duševno bolezen oz. zlorabo (89 %), sledijo razpad družine (86 %), ekonomske težave (80 %) in pomanjkanje dostopnih bivališč (66 %), kot manj pomembna dejavnika pa izpostavljajo slabe odločitve in pomanjkanje truda (47 %) ter napako vlade (44 %). V raziskavi Agansa in drugih (2011) so ljudje dejavnike za nastanek brezdomstva navedli v naslednjem vrstnem redu: droge in alkohol (91 %), duševna bolezen (85 %), pomanjkanje dostopnih bivališč (84 %), odpust pacienta iz umobolnice (76 %), ekonomski sistem, ki preferira bogate na račun revnih (74 %), pomanjkanje vladne pomoči (71 %), fizična bolezen/hendikep (71 %), neodgovorno vedenje (71 %), lenoba (62 %), nesreča (53 %), napaka družbe, ker ni zagotovila dobrih šol (35 %). Lee in drugi (1990) pa v svoji raziskavi odkrivajo drugačen trend: večina ljudi namreč meni, da so za nastanek brezdomstva odgovorni strukturni dejavniki (58,6 %), sledijo tisti, ki krivijo duševno bolezen (53,1 %) ali nesrečo (51 %), odpor do dela (45,2 %), alkoholizem (44,5 %) in brezdomstvo kot osebna izbira (36,6 %) so po mnenju vprašanih manj pomembni razlogi za brezdomstvo. Odgovornost za reševanje problema brezdomstva večina ljudi pripisuje vladi in javnim organizacijam (70 %), v manjši meri pa tudi brezdomcem in/ali njihovim družinam (42 %), celotni skupnosti (20 %) in dobrodelnim organizacijam (11 %). (Batterham in drugi 2011) Kot najbolj smiselne rešitve in intervencije za preprečevanje brezdomstva večina navaja gradnjo poceni bivališč, zagotoviti več služb in usposabljanj za službo ter zdravljenje brezdomcev za odvisnost od droge in alkohola (65 % ali več) in tudi gradnjo zavetišč (53 %). (Toro in McDonnel 1992) Ljudje so pripravljeni plačati višji davek, da bi pomagali brezdomnim (Toro in McDonnel 1992 – 58 %; Link in drugi 1995 – 82 %) in podpirajo mnenje, da bi morala vlada povečati stroške za preprečevanje problema brezdomstva (Link in drugi 1995 – 67 %). Temu verjetno v določeni meri botrujejo naslednja dejstva: večina ljudi smatra brezdomstvo za resen ali izredno resen problem (96 %), ki se še slabša (59 %) (Toro in McDonnel 1992); večina ljudi sočustvuje ali občuti žalost ob misli na brezdomne ljudi (86

[5] Avtorji (glej Lee in drugi 1990, 2010) ugotavljajo tudi, da belci, starejši, moški, politični konservativci in ljudje z višjimi dohodki bolj verjetno verjamejo v individualne razlage pojava brezdomstva, negujejo negativna mnenja o brezdomcih in podpirajo restriktivne ukrepe za naslavljanje tega problema.

%); večina ljudi je jeznih, ker obstaja brezdomstvo v tako bogati družbi (89 %). (Link in drugi 1995). Po drugi strani pa ljudje do brezdomnih gojijo tudi bolj negativna mnenja in pomanjkanje empatije: nekateri respondentje namreč menijo, da situacija brezdomnosti brezdomne ljudi osvobodi skrbi glede službe in družine (37 %), drugi ne razumejo, kako lahko kdorkoli postane brezdomen (39 %) ali kaj brezdomni ljudje počnejo z vsem prostim časom (62 %), tretji trdijo, da je brezdomne mogoče identificirati izključno na podlagi njihovega videza (55 %), hkrati pa večina ljudi povezuje brezdomne z duševno bolnimi, zasvojenci (zloraba droge in alkohola), nagnjenostjo h kriminalu (izkušnja bivanja v zaporu) in nevarnostjo, domneva, da prisotnost brezdomnih ljudi slabša sosesko, uničuje parke, namenjene družinam in otrokom, uničuje lokalne posle in zmanjšuje kvaliteto življenja ter bi prepovedala beračenje na javnih prostorih in omejila gradnjo začasnih zavetišč v javnih parkih. (Lee in drugi 1990; Link in drugi 1995; Phelan in drugi 1997)

Edino tujo raziskavo, ki je preučevala percepcije javnosti glede brezdomnih mladih, je izvedel Jamie Van Leeuwen (2009). V svoji raziskavi ugotavlja, da večina (61 %) ljudi brezdomne mlade smatra za odvisne. Pri vprašanju, če bi imeli mladi brezdomni priložnost, bi … večina meni, da bi delali (72 %), šli v šolo (61 %), plačali najemnino (61 %) ali se vrnili domov (50 %); zgolj 15 % jih meni, da bi kradli, 25 % da bi beračili in 36 % da bi zlorabili drogo. Na podlagi tega vprašanja ugotavlja, da pozitivne percepcije o brezdomni mladini odtehtajo negativne. Enak trend zasledi tudi pri nadaljnjih vprašanjih, saj se večina vprašanih ne strinja s trditvijo, da so mladi brezdomni po lastni izbiri (62 %); močno pa pritrjujejo mnenju, da bi morali biti mladi enakopravni udeleženci pri reševanju brezdomnosti med mladimi (82 %). Edino pri vprašanju ali menite, da večina brezdomnih mladih krši zakon, je izid neodločen. Raziskovalca je zanimalo tudi, kakšne so predstave ljudi o vzrokih za pojav brezdomstva med mladimi. Odkril je naslednje: najvišje ljudje uvrščajo družinske težave (95 %), zlorabo (81 %) in zlorabo drog (77 %), sledita duševna bolezen in bežanje od doma z 62 %, kot manj pomembne pa izpostavljajo ekonomske vzroke (33 %), da mladi ne sledijo pravilom (32 %) in da so leni (11 %).

V Sloveniji javnomnenjske raziskave o brezdomstvu ni. Edina raziskava, ki se dotika dojemanja problema in narave problematičnosti brezdomstva, je tista, ki sta jo izvedla Razpotnik in Dekleva (2007, 150–171) z naslovom Na cesti – brezdomci o sebi in drugi o njih. Izpostavila sta 10 sklopov predstav o brezdomnih ljudeh, in sicer: slaba vest, ki jo sprožita vidno brezdomstvo in beračenje; tujstvo, kjer se domneva, da brezdomci prihajajo iz druge občine/države ali so druge rase ter ločevanje na »prave« in »neprave« berače; »pravi«

in »nepravi« brezdomci – nekoč so bili pravi brezdomci, sedaj se pojavljajo novi, drugačni, »nepravi« brezdomci; zdravi brezdomci – na cesti prosjačijo ljudje, ki so videti zdravi in močni; bogati (debeli) brezdomci – ljudje se sprašujejo o resničnem materialnem stanju brezdomcev; leni brezdomci – ljudje menijo, da si predvsem mlajši in bolj močni brezdomci leni, brezdelni in da nočejo delati; ponižujoča oblika beračenja (klečanje) – beračenje naj bi bila ponižujoča praksa za tistega, ki prosi, in za tistega, ki daje; šolska mladina – prosjačiti je začela tudi domnevno nebrezdomna šolska mladina; porast brezdomstva – brezdomcev naj bi bilo vedno več; umazanija, hrup, sram – ljudje s pojavom brezdomstva povezujejo tudi umazanijo, hrup, nespodobno vedenje ipd.

V Sloveniji prav tako ni nobene raziskave, ki bi preučevala percepcije javnosti glede brezdomstva mladih. Tega vprašanja se zgolj nekoliko dotika članek Špele Razpotnik z naslovom Mladi in zdravi, zakaj ne gredo delat?! Problematiziranje družbenega pogleda na brezdomne mlade. V tem članku nas avtorica opominja, da je ljudem običajno težko razumeti, kako so lahko brez doma in na ulici mladi ljudje. Najpogosteje je vsebina čudenja in nerazumevanja vezana na predpostavko, da mladi ne bi smeli biti odvisni od miloščin, saj so predvidoma zaradi svoje mladosti zdravi, iz česar pa naj bi sledilo, da bi bili lahko produktivni in aktivni člani družbe. To izhaja iz dveh predpostavk javnosti. Prva predpostavka se nanaša na dejstvo, da je potrebno predvsem ulične, vidne in javnosti na očem izpostavljene brezdomne ljudi gledati skozi diskurz usmiljenja. To, ali si milost mimoidočih brezdomni zaslužijo, naj bi bilo vidno že navzven. Kako zdrav/bolehen in mlad/star je nek posameznik videti, naj bi bilo merilo za našo sočutje in usmiljenje. Druga predpostavka pa izhaja iz domneve, da mladi ljudje naj ne bi bili v položaju ekstremne izključenosti predvsem zaradi njihove domnevne mladosti in z njo povezane domnevne telesne moči, čilosti in zdravja. Pogosto namreč med ljudmi zasledimo dvome o tem, da so mladi ljudje dejansko tako nemočni in ubogi, kot je videti, in da so v bistvu neke vrste prevaranti oziroma goljufi. (Razpotnik 2010, 440–441)

8 Empirični del

8.1 Metodološki okvir

Namen moje empirične raziskave je ugotoviti, kakšne percepcije oziroma predstave gojijo ljudje glede brezdomne mladine – ali večina ljudi goji/izraža negativne oziroma stereotipne podobe o mladih ljudeh, ki so postali brezdomni ali ne. Zato sem si v sklopu svoje raziskave

zastavila širše raziskovalno vprašanje, ki se glasi: *Kakšne so predstave o brezdomstvu med mladimi pri nas in ali obstajajo razlike po spolu in starosti?*[6]. Pričakujem, da se bo v okviru moje raziskave izkazalo, da ljudje gojijo dokaj negativne predstave o brezdomni mladini (glede na ugotovitve iz tujih raziskav, npr. Link in drugi 1995) ter da se bodo pojavile očitne razlike v predstavah o brezdomni mladini med predstavniki različnega spola in starosti. Domnevam namreč, da se bodo potrdile ugotovitve iz raziskav Leeja in drugih (1990, 2010), in sicer, da moški ter starejši v večji meri verjamejo individualnim razlagam pojava brezdomstva med mladimi, negujejo bolj nestrpne predstave o brezdomni mladini ter podpirajo bolj omejujoče ukrepe pri reševanju tega družbenega problema.

Pri sestavi anketnega vprašalnika mi je za osnovo služilo naslednjih pet del: *The social construction of homeless youth: the public policy of collaboration* avtorja Jamie van Leeuwena iz leta 2009, *Beliefs, attitudes and knowledge about homelessness: a survey of general public* avtorjev Paula Toro in Denisa McDonnela iz leta 1992, *Homelessness in the United States: Assesssing Changes in Prevalance and Public Opinion, 1993–2001* avtorjev J. Carolyn Tompsett, Paul Toro, Melisa Guzicki, Manuela Manrique in Jigna Zatakla iz leta 2006, *Public knowledge, attitudes and beliefs about homeless people: Evidence for compassion fatigue?* avtorjev Bruce Linka, Sharon Schwartz, Roberta Moora in Jo Phelana iz leta 1995 ter *Public Attitudes Toward the Homeless* avtorjev Roberta Agansa, Guangya Liu, Mary Jones, Clementine Verjan, Marka Silverbush in Williama D. Kalsbeek iz leta 2011.

Anketni vprašalnik vsebinsko sestoji iz treh delov. Po uvodnem nagovoru respondentov, v katerem sta predstavljena namen in smisel raziskave, sledi sklop o izkušnjah respondentov z brezdomstvom ter o pogostosti njihovega stika z brezdomnimi (mladimi) ljudmi. Drugi sklop se osredotoča na odnos respondentov do brezdomnih mladih ljudi; tukaj me zanima: 1. v kolikšni meri se vprašani strinjajo z množico različnih trditev, ki v večji ali manjši meri preverjajo nivo tolerance respondentov do brezdomne mladine; 2. katerim vzrokom pripisujejo največji pomen pri pojavu brezdomstva med mladimi; 3. komu pripisujejo odgovornost za reševanje te problematike; 4. katere so po njihovem mnenju najbolj učinkovite strategije za reševanje tega socialnega problema. Tretji del vsebuje demografska vprašanja o

[6] Prvotno se je raziskovalno vprašanje glasilo: Kakšne so predstave o brezdomstvu med mladimi pri nas in ali obstajajo razlike po spolu, starosti ter verskem prepričanju? Glede na teorijo o krščanskem diskurzu usmiljenja sem pričakovala, da se bodo pojavile očitne razlike med vernimi in nevernimi ljudmi, in sicer, da bodo verni bolj strpni in bolj pripravljeni pomagati brezdomnim mladim kot neverni. Krščanstvo namreč v svojem temelju uči usmiljenja in sočutja do ljudi, ki so ubogi, nebogljeni, bolni, ostareli ali šibki, zaradi česar naj bi se verniki čutili moralno dolžni pomagati drugim, ki so v stiski. (Razpotnik in Dekleva 2007) Glede na to, da sem tekom analize ugotovila, da je delež nevernih premajhen za primerjavo in statistično pomembno analizo, sem opustila raziskovanje razlik glede na versko prepričanje.

spolu, starosti, kraju bivanja, stopnji končane izobrazbe ter religijski opredeljenosti respondentov. (glej Priloga)

Pri kvantitativni raziskavi sem uporabila kvotno vzročenje, ker gre za eksplorativno raziskovanje. Kvotno vzorčenje temelji na kvotah – to je fiksno število oseb z določenimi lastnostmi, ki jih moramo vključiti v raziskavo. S kvotnim vzorčenjem naj bi zagotovili, da so v vzorec vključene osebe z določenimi lastnostmi sorazmerno glede na zastopanost takšnih ljudi v celotni populaciji. Cilja takšnega načina vzorčenja sta izogibanje oziroma vsaj nadzorovanje pristranskosti pri izbiranju oseb v vzorec in zagotovitev zastopanosti tistih skupin prebivalstva, ki so ponavadi podreprezentirane v vzorcih. (Agencija za raziskovanje RS 2008) Kvotno vzorčenje ima tudi nekatere teoretične in praktične pomanjkljivosti – ni resnično slučajno, ker vsaka oseba v populacij nima enake možnosti, da je izbrana in zato ni posplošljiv na celotno populacijo; prav tako pa ustavljanje ljudi na ulici lahko vodi v nizko odzivnost, nekateri lahko sodelovanje odklonijo, drugi, ki so pripravljeni sodelovati, so morda neznačilni za populacijo kot celoto, kar zopet popači rezultate. Prav tako kvotno vzorčenje zahteva, da se na samem začetku zastavi vrsta osebnih vprašanj, da se določi, ali ima oseba lastnosti o kvotni skupini, o kateri raziskovalec potrebuje informacije. Zastavljanje takšnih vprašanj lahko marsikoga odvrne ali pa postane bolj previden kot bi bil sicer. (Haralambos in Holborn 2005, 839–840) Predhodno sem določila kvote glede na dve strukturni značilnosti: spol in starost. Eno polovico mojega kvotnega vzorca predstavljajo moški in drugo ženske. Poleg tega sem populacijo razdelila v pet starostnih skupin (od 14 do 24 let; od 25 do 38 let; od 39 do 50 let; od 51 do 64 let; nad 65 let) in poskrbela, da so bile vse skupine v vzorcu enako zastopane. Vzorec sem geografsko zamejila zgolj na občino Domžale.

V raziskavi sem uporabila pisno obliko ankete**.** Prednosti te oblike anketiranja so, da vsi respondentje dobijo povsem enaka vprašanja, nimamo toliko težav z izborom, usposabljanjem ter nadzorom anketarjev in v kratkem času je mogoče anketirati večje število oseb. Pomanjkljivosti pa so manjša možnost, da se odkrije in odpravi nesporazum; manjša možnost nadzora situacije; ne dobimo podatkov o neverbalnem vedenju respondentov; večji odstotek primerov, ko respondentje ne odgovorijo na posamezna vprašanja ali vprašalnik v celoti. (Mesec 2004) Za to obliko ankete sem se odločila zlasti zaradi dejstva, da sem morala pridobiti tudi respondente, ki sodijo v starejšo starostno skupino, kar bi s pomočjo spletne ankete težko dosegla. Poskusno anketiranje je potekalo v februarju 2014, zbiranje podatkov z anketo pa v marcu in aprilu 2014. V anketi je sodelovalo 200 respondentov, ki jim je bila

zagotovljena anonimnost. Vse pridobljene podatke sem analizirala s pomočjo statističnega paketa SPSS.

8.2 Analiza rezultatov in interpretacija

V vzorec raziskave je vključenih 200 respondentov, od tega 100 moških in 100 žensk. Vzorec je razdeljen v pet starostnih skupin, v kateri vsaka šteje po 40 respondentov (prva skupina vključuje osebe, stare od 14 do 24 let, druga osebe, stare od 25 do 38 let, tretja osebe, stare od 39 do 50 let, četrta osebe, stare od 51 do 64 let, in peta osebe, stare nad 65 let). Največ anketirancev živi na podeželju (61 %), sledijo tisti, ki živijo v predmestju (22 %), najmanj jih prebiva v mestu (17 %). Respondentje imajo izjemno raznoliko izobrazbo: večina ima bodisi dokončano gimnazijo ali 4-letno poklicno šolo, bodisi 2–3 letno poklicno šolo (prvih je 33,5 % in drugih 30,5 %), 16,5 % jih ima doseženo visokošolsko izobrazbo, 14 % jih ima dokončano osnovno šolo, 3 % vprašanih nima zaključene osnovne šole in 2,5 % anketirancev je končalo 2–3 letno višjo (strokovno) šolo. 70 % respondentov se označuje za verne, 18 % se jih religijsko ne more opredeliti in 12 % jih trdi, da niso verni.

Na podlagi ankete ugotavljam, da večina respondentov ni imela lastnih izkušenj z brezdomstvom in nima pogostih stikov z brezdomnimi (mladimi) osebami: 1. zgolj en respondent se je nekoč znašel v situaciji brezdomnosti; 2. samo 15,5 % anketirancev osebno pozna brezdomno osebo in le 7,5 % jih osebno pozna brezdomno mlado osebo; 3. zgolj 16,5 % vprašanih pogosto vidi brezdomno osebo na ulici in samo 6 % jih na ulici pogosto vidi mlado brezdomno osebo; 4. le 8,5 % anketirancev pogosto podari denar nekomu, ki berači, in le 7 % jih pogosto daruje denar mladi osebi, ki berači.

Najpogostejši asociaciji na besedo brezdomna mlada oseba sta bili družinske težave (38 krat) in droga (34 krat); poleg tega so pogoste asociacije še: ljudje brez doma (23 krat), revež (16 krat), ljudje brez službe (15 krat), alkohol (14 krat), lenoba (14 krat) in sistem (12 krat). Vidimo lahko, da so ljudje asociativno najprej izpostavljali zlasti vzroke oziroma dejavnike, ki po njihovem mnenju vodijo do brezdomstva med mladimi.

Pri vprašanju Če bi imeli mladi brezdomni priložnost, bi … se pokaže dokaj optimistično oziroma pozitivno razmišljanje ljudi o brezdomni mladini, saj večina meni, da bi delali (77 %), se vrnili domov (53,5 %) ali šli v šolo (45,5 %). Nekaj vprašanih je bolj skeptičnih in mislijo, da bodo mladi brezdomni beračili (15 %), zlorabili drogo in/ali alkohol (14,5 %) ali kradli (9 %), če jim damo možnost. Na podlagi tega lahko ugotovim (podobno kot je v svoji

raziskavi odkril že Van Leeuwen leta 2009), da pozitivne percepcije pretehtajo negativne oziroma stereotipne predstave o brezdomni mladini. (glej Graf 8.1)

Graf 8.1: Če bi imeli mladi brezdomni priložnost, bi ...

Kljub temu, da številne tuje raziskave (npr. Lee in drugi 1995, Shay 2013) razkrivajo, kako javnost stigmatizira brezdomne ljudi[7], moja raziskava razkriva drugačen trend. Ljudje podpirajo zgolj tri stereotipe o brezdomni mladini – da je večina brezdomnih mladih zasvojenih z alkoholom in/ali drogo (53,5 %), da služijo denar na ilegalen način (46,5 %) in da ne sledijo pravilom (41,5 %); sicer pa negujejo bolj pozitivne, sočutne in empatične predstave o brezdomni mladini. Anketiranci namreč menijo, da nam večina brezdomnih mladih ne želi škodovati (59,5 %), da niso okuženi z nalezljivimi (spolnimi) boleznimi (58 %), da niso nasilni (55,5 %), da niso brezdomni po lastni izbiri (47 %), da niso sami krivi, ker ne morejo obiskovati šole (39,5 %), da so se znašli v pogosto (nepremostljivih) težavah (68 %), da brezdomstvo ne predstavlja svobode in obilo prostega časa (55 %) ter da je brezdomstvo vedno rezultat zapletenih okoliščin (43,5 %). Prav tako je večina vprašanih prepričanih, da če bi se mladim ponudila ustrezna priložnost, bi si uredili stanovanjsko nastanitev (68,5 %), se vrnili domov (62 %), odšli na delo (58 %) in da si večina mladih brezdomcev prizadeva izboljšati svoj trenutni položaj (56 %). (glej Tabelo 8.1)

Podobno sprejemljiv oziroma pozitiven odnos do brezdomne mladine in problematike brezdomstva med mladimi zasledim tudi v nadaljevanju, saj večina respondentov meni, da je

[7] Javnost običajno povezuje brezdomne osebe z zlorabo alkohola in/ali droge, s kriminalom, z duševno boleznijo, nalezljivimi (spolnimi) boleznimi, nemotivacijo za delo, nasiljem, neambicioznostjo, lastno odločitvijo za brezdomstvo itd. (Lee in drugi 1995; Van Leeuwen 2009; Shay 2013)

brezdomstvo mladih resen problem (83,5 %), da mora vlada povečati izdatke za reševanje problematike brezdomstva med mladimi (73 %), da se smejo brezdomni mladi zbirati v javnosti (60 %), da brezdomni mladi niso bolj nevarni kot ostala mladina (52,5 %), da brezdomne mlade ne moremo spoznati izključno na podlagi njihovega zunanjega izgleda (51,5 %), da prisotnost mladih v naši bližini ne zmanjšuje kvalitete našega življenja (46 %) in hkrati trdijo, da so jezni, ker obstaja brezdomstvo med mladimi v naši državi (78 %), da do brezdomnih mladih čutijo usmiljenje/sočutje (64,5 %), da se ne bojijo fizičnega stika z brezdomnimi mladimi (50,5 %) in da zaupajo nekomu, ki je (bil) brezdomen (41,5 %). Ljudje izražajo odklonilen odnos zgolj pri dveh stvareh: pri njihovih lastnih ukrepih za pomoč brezdomni mladini in pri spektru pravic, ki jih imajo brezdomni mladi v javnosti. V tem kontekstu namreč večina anketirancev misli, da brezdomni mladi nimajo pravice postaviti šotora na javnem prostoru (63 %) ali spati v javnosti (46 %) ter niso pripravljeni plačati višjega davka za pomoč brezdomnim mladim (47 %). Vidimo torej lahko, da čeprav se respondentje v večinski meri zavedajo, da je brezdomstvo med mladimi resen družbeni problem in do brezdomnih mladih gojijo čustva naklonjenosti ter skrbi, se sami niso pripravljeni aktivno vključiti v njegovo reševanje – to (kar bomo videli tudi še v nadaljevanju) prepuščajo v roke države in njenih institucij. (glej Tabelo 8.2) Če primerjamo te rezultate z ugotovitvami iz tujih javnomnenjskih raziskav (glej Toro in McDonnel 1992; Link in drugi 1995), pridemo do zelo zanimivih ugotovitev, in sicer: 1. slovenska ter ameriška javnost sta si enotni v dojemanju brezdomstva (mladih) kot resnega družbenega problema, za reševanje katerega mora vlada povečati svojega izdatke in ki v ljudeh izzove jezo ter usmiljenje/sočutje in 2. v nasprotju s spoznanji iz tujih javnomnenjskih raziskav ljudje v Sloveniji menijo, da (mlade) brezdomne ne moremo spoznati izključno na podlagi zunanjega videza ter da prisotnost (mladih) brezdomcev v naši bližini ne zmanjšuje kvalitete našega življenja; hkrati opozarjajo, da niso pripravljeni plačati višjega davka za pomoč (brezdomnim) mladim ljudem. Zelo zanimivo je nasprotje, ki ga izražajo Slovenci, saj po eni strani poudarjajo, da mora vlada povečati svoje aktivnosti pri preprečevanju brezdomstva med mladimi, po drugi strani pa sami niso pripravljeni plačati višjega davka. Morda se zdi ta ugotovitev na prvi pogled malce kontradiktorna, ampak sploh ni. Namreč, dejstvo je, da po eni strani ljudje verjamejo, da je za reševanje tega socialnega problema odgovorna zlasti država/vlada (kar bomo videli tudi v nadaljevanju) in da mora potemtakem povečati svoje izdatke, aktivnosti, dejavnosti ter interese za odpravo tega družbenega problema, po drugi strani pa ljudje menijo, da s svojim večjim prispevkom nikakor ne bodo pripomogli k reševanju te problematike, saj bo država denar porabila za povsem druge namene (npr. krpanje bančne luknje ali proračuna, izplačilo

nagrad) ali pa bo denar preprosto izginil (t.i. korupcija).[8] Verjetno so ljudje odklonilni do višjega davka za pomoč brezdomnim mladim tudi zaradi tega, ker se v obdobju gospodarske recesije sami stalno soočajo z bojem za vsakodnevno preživetje, čemur v veliki meri botruje dejstvo, da jih vlada vseskozi »bombardira« z novimi ali višjimi davki, hkrati pa jim »zamrzne« ali celo zniža plačo oziroma pokojnino. Druga pomembna ugotovitev je, da ljudje (v Sloveniji in Ameriki) izražajo izjemno mero sočutja in usmiljenja do brezdomne mladine, kar verjetno lahko razložimo s krščansko doktrino o usmiljenju, ki uči, naj ljudje izražajo usmiljenje do ljudi, ki so se znašli v stiski, tj. do ubogih, ranjenih, revnih, šibkejših, starejših ... (Razpotnik in Dekleva 2007)

Zanimalo me je tudi, s katerimi karakteristikami respondentje povezujejo brezdomno mladino. Izkazalo se je, da ljudje gojijo dokaj nenavadno podobo o brezdomnih mladih, saj naj bi le-ti hkrati posedovali tako pozitivne kot negativne lastnosti.[9] Anketiranci namreč menijo, da so brezdomni mladi zanemarjeni (47,5 %), umazani (45,5 %), zanimivi (38,5 %), neodgovorni (36,5 %), prijazni (35,5 %) in hkrati niso izobraženi (45 %), niso nesramni (39 %), niso nevarni (37 %), niso nasilni (34,5 %) in niso kreativni (31 %). Zakaj se v ljudeh pojavljajo tako kontradiktorne sodbe o brezdomnih mladih? Zdi se, da so ljudje zmedeni v odnosu do brezdomnih mladih in (da ker nimajo veliko stikov z njimi) si o njih ne znajo ustvariti neke enoznačne podobe. Prav tako menim, da je zanikanje mnogih negativnih lastnosti in poudarjanje pozitivnih karakteristik verjetno posledica dejstva, da večina vprašanih ni imela nobene slabe izkušnje z brezdomno mladino.

[8] V ozadju se skriva razmišljanje ljudi o tem, da vladi in njenim institucijam ni za zaupati, saj ne znajo niti upravljati/voditi naše države niti pravilno skrbeti za našo dobrobit.

[9] Da ljudje gojijo nasprotujoče sodbe o brezdomnih ljudeh, je v svoji raziskavi na spletnih forumih o brezdomcih ugotovila tudi Špela Dovžan (2011).

Tabela 8.1: Stopnja strinjanja oziroma nestrinjanja s trditvami o odnosu do brezdomne mladine

	Sploh se ne strinjam	Se ne strinjam	Se niti strinjam niti ne strinjam	Se strinjam	Popol-noma se strinjam	Sku-paj	Pov-prečje
Večina brezdomnih mladih krši zakon.	9,0 %	25,0 %	34,5 %	24,5 %	7,0 %	100 %	2,95
Večina brezdomnih mladih služi denar na ilegalen način.	2,0 %	19,5 %	32,0 %	37,0 %	9,5 %	100 %	3,33
Večina brezdomnih mladih je brezdomnih po lastni izbiri.	14,0 %	33,0 %	26,0 %	17,5 %	9,5 %	100 %	2,76
Brezdomni mladi mečejo slabo luč na našo družbo in državo.	14,5 %	29,0 %	21,5 %	18,0 %	17,0 %	100 %	2,94
Večina brezdomnih mladih je zasvojenih z alkoholom in/ali drogo.	6,0 %	14,5 %	26,0 %	38,5 %	15,0 %	100 %	3,42
Večina brezdomnih mladih ima duševne težave in/ali so duševno bolni.	12,5 %	22,5 %	31,0 %	29,0 %	5,0 %	100 %	2,92
Večina brezdomnih mladih je prelenih, da bi delali.	8,0 %	27,5 %	35,5 %	17,5 %	11,5 %	100 %	2,97
Večina brezdomnih mladih je okuženih z nalezljivimi (spolnimi) boleznimi.	16,5 %	41,5 %	32,5 %	7,5 %	2,0 %	100 %	2,37
Večina brezdomnih mladih je nasilnih.	15,5 %	40,0 %	25,5 %	17,0 %	2,0 %	100 %	2,50
Brezdomni mladi so brez ambicij.	11,0 %	26,0 %	26,5 %	25,0 %	11,5 %	100 %	3,00
Brezdomstvo pomeni imeti svobodo in obilo prostega časa.	29,0 %	26,0 %	17,0 %	19,5 %	8,5 %	100 %	2,52
Večina brezdomnih mladih sledi pravilom.	10,5 %	31,0 %	44,5 %	12,0 %	2,0 %	100 %	2,64
Večina brezdomnih mladih ti ne želi škodovati.	4,5 %	9,5 %	26,5 %	50,5 %	9,0 %	100 %	3,50
Brezdomstvo je vedno rezultat zapletenih okoliščin in ne slabih izbir ter napačnih odločitev.	3,5 %	12,5 %	30,5 %	39,0 %	14,5 %	100 %	3,49
Večina brezdomnih mladih si prizadeva izboljšati svoj trenutni položaj.	2,0 %	14,0 %	38,0 %	36,5 %	9,5 %	100 %	3,37
Brezdomni mladi so mladi/najstniki, ki so se znašli v (pogosto nepremostljivih) težavah.	1,5 %	8,5 %	22,0 %	48,5 %	19,5 %	100 %	3,76
Večina brezdomnih mladih bi delala, če bi imela to možnost.	4,0 %	9,0 %	29,0 %	37,5 %	20,5 %	100 %	3,61
Večina brezdomnih mladih bi se vrnila domov, če bi se lahko.	1,5 %	9,5 %	27,0 %	42,0 %	20,0 %	100 %	3,70
Brezdomni mladi niso sami krivi, da ne morejo obiskovati šole.	4,5 %	15,0 %	41,0 %	26,0 %	13,5 %	100 %	3,29
Večina brezdomnih mladih bi pobegnila iz situacije brezdomnosti in si uredila ustrezno stanovanjsko nastanitev, če bi imela možnost.	3,0 %	4,5 %	24,0 %	41,5 %	27,0 %	100 %	3,85

Tabela 8.2: Stopnja strinjanja oziroma nestrinjanja s trditvami glede potrebnih ukrepov za reševanje brezdomstva med mladimi in glede lastnih občutkov o brezdomni mladini

	Sploh se ne strinjam	Se ne strinjam	Se niti strinjam niti ne strinjam	Se strinjam	Popolnoma se strinjam	Skupaj	Povprečje
Čutim usmiljenje/sočutje do mladih, ki se znajdejo v situaciji brezdomnosti.	3,0 %	7,5 %	25,0 %	44,0 %	20,5 %	100 %	3,72
Jezen/jezna sem, ker obstaja brezdomstvo med mladimi v naši družbi.	2,0 %	5,5 %	14,5 %	42,5 %	35,5 %	100 %	4,04
Pripravljen/a sem imeti zavetišča ali kakšna druga zatočišča za brezdomne mlade v soseski.	13,0 %	26,5 %	30,0 %	22,5 %	8,0 %	100 %	2,86
Pripravljen/a sem plačati višji davek, da bi pomagal/a brezdomnim mladim.	18,5 %	28,5 %	30,5 %	19,5 %	3,0 %	100 %	2,60
Vlada naj poveča izdatke za reševanje problematike brezdomstva med mladimi.	3,0 %	10,0 %	14,0 %	44,5 %	28,5 %	100 %	3,86
Brezdomstvo mladih je resen problem.	1,0 %	1,0 %	14,5 %	37,0 %	46,5 %	100 %	4,27
Brezdomni mladi niso bolj nevarni kot ostala mladina.	4,5 %	14,0 %	29,0 %	34,5 %	18,0 %	100 %	3,48
Brezdomni mladi imajo pravico, da beračijo.	9,5 %	22,0 %	37,0 %	25,0 %	6,5 %	100 %	2,97
Brezdomni mladi imajo pravico, da postavijo šotor na javnem prostoru.	22,0 %	41,0 %	22,0 %	12,0 %	3,0 %	100 %	2,33
Brezdomni mladi imajo pravico, da spijo v javnosti.	12,0 %	34,0 %	34,5 %	15,5 %	4,0 %	100 %	2,66
Ne zaupam nekomu, ki je (bil) brezdomen.	15,0 %	26,5 %	36,0 %	17,5 %	5,0 %	100 %	2,71
Bojim se fizičnega stika z mladimi, ki so brezdomni.	19,5 %	31,0 %	28,5 %	17,5 %	3,5 %	100 %	2,54
Brezdomni mladi se ne bi smeli zbirati v javnosti.	20,0 %	40,0 %	23,0 %	12,0 %	5,0 %	100 %	2,42
Več ko je brezdomnih mladih v bližini, slabša je soseska.	14,5 %	18,5 %	28,5 %	25,5 %	13,0 %	100 %	3,04
Povsem normalno je, da se bojimo uličnega prebivalca (tj. brezdomnega človeka).	13,0 %	25,5 %	29,5 %	23,5 %	8,5 %	100 %	2,89
Mlade, ki so brezdomni, lahko spoznamo izključno na podlagi njihovega zunanjega izgleda.	21,5 %	30,0 %	23,5 %	17,0 %	8,0 %	100 %	2,60
Prisotnost brezdomnih mladih v naši bližini zmanjšuje kvaliteto našega življenja.	18,0 %	28,0 %	26,5 %	18,0 %	9,5 %	100 %	2,73

Kot so odkrili že v tujih raziskavah (glej Toro in McDonnel 1992; Agans in drugi 2011; Batterham in drugi 2011), tudi v moji raziskavi večina respondentov kot najpomembneješe dejavnike, ki vodijo do brezdomstva med mladimi, izpostavljajo individualne dejavnike, saj na prva štiri mesta uvrščajo: zlorabo alkohola in/ali droge posameznika (65,5 %), družinske težave posameznika (60,5 %), fizično/spolno zlorabo in/ali nasilje posameznika (31 %) ter finančne težave posameznika (27 %). Šele na petem mestu se pojavi prvi družbeni dejavnik, in sicer visoka stopnja brezposelnosti mladih v družbi (26 %). Kot šesti vzrok anketirani navajajo duševne težave in/ali duševno bolezen (19 %), sledijo dejavniki slabe odločitve in pomanjkanje truda posameznika (14,5 %), lenoba posameznika (13 %) ter ekonomski sistem, ki bolj ceni bogate kot revne (11 %). Kot manj pomembne dejavnike pa vprašani navajajo še (njihov odstotek je pod 10 %): neodgovorno vedenje posameznika, deinstitucionalizacijo, pomanjkanje dostopnih bivališč za mlade, vključenost posameznika v kriminalno aktivnost, socialno-demografske spremembe v družbi ter zmanjšanje oziroma ukinitev socialne podpore za mlade. Nihče pa kot mogoči razlog za pojav brezdomstva med mladimi ne smatra fizične bolezni oziroma hendikep posameznika. (glej Graf 8.2)

Graf 8.2: Dejavniki, ki vodijo do brezdomstva med mladimi

Podobno kot so v svoji raziskavi spoznali Batterham in drugi (2011), tudi sama ugotavljam, da večina anketirancev odgovornost za reševanje problema brezdomstva med mladimi pripisuje vladi in javnim agencijam (76,5 %). Bistvena razlika med obema raziskavama se izriše pri pripisovanju odgovornosti med druge akterje družbe: v moji raziskavi ljudje na drugo mesto uvrščajo vse člane skupnosti (42 %) in na tretje brezdomne posameznike in/ali njihove družine (39,5 %), v raziskavi Batterhama in drugih (2011) pa anketiranci kot druge najpomembnejše akterje, ki so odgovorni za zmanjševanje ali odpravo brezdomstva, izpostavljajo brezdomne posameznike in/ali njihove družine in šele na tretje mesto vse člane skupnosti. Kot najmanj pomembni akterji so v obeh raziskavah omenjene prostovoljne in dobrodelne organizacije (16,5 %). (glej Graf 8.3) Na tem mestu se pojavi vprašanje, zakaj menimo, da je pri nas skupnost pred lastnim angažmajem posameznikov? To morda lahko razložimo na način, da je Slovenija manj individualistično in bolj skupnostno naravnana družba kot Avstralija.

Graf 8.3: Odgovornost za reševanje problema brezdomstva med mladimi

Velika večina anketirancev (78 %) poudarja, da morajo biti mladi enakopravni udeleženci pri reševanju problematike brezdomstva med mladimi, kar se ujema z ugotovitvami Jamieja Van Leeuwena (2009). (glej Graf 8.4)

Graf 8.4: Mladi morajo biti enakopravni udeleženci pri reševanju problema brezdomstva med mladimi

Kot najbolj učinkovito strategijo za reševanje problematike brezdomstva med mladimi anketirani izpostavljajo zmanjšanje brezposelnosti med mladimi (76 %). (glej Graf 8.5) Po mojem prepričanju pozicioniranju te strategije na prvo mesto v veliki meri botruje dejstvo, da se nahajamo v obdobju hude recesije, kjer je stopnja brezposelnosti (mladih) izjemno visoka[10] in je težko najti službo. Vsi smo namreč nenehno bombardirani preko množičnih medijev in drugih tehnologij z visokimi številkami o brezposelnosti med delovno aktivno populacijo in o brezposelnosti med mladimi, hkrati pa vsi poznamo vsaj enega posameznika, ki je v času gospodarske krize bodisi izgubil službo bodisi jo s težavo išče. Kot drugo najbolj uspešno strategijo vprašani navajajo spremembo javnih politik (44,5 %), kar je verjetno posledica spoznanja javnosti, da če želimo doseči prave/velike/korenite spremembe, se morajo le-te začeti na nacionalni (politični) ravni; kot tretjo pa brezplačno zdravljenje odvisnosti od alkohola in/ali droge (39,5 %), kar je po mojem prepričanju rezultat večinskega prepričanja ljudi, da so vsi brezdomni mladi zasvojeni bodisi z alkoholom bodisi z drogo bodisi z obojim. Respondentje nato navajajo strategije glede na njihovo efektivnost v naslednjem vrstnem redu: zvišanje minimalne plače (35 %), gradnja več poceni stanovanj (34 %), svetovalne agencije za mlade, ki bi jim bile na voljo ves čas (29,5 %), uvedba fleksibilnih programov za mlade, ki bi jim olajšale prehod v neodvisnost (27,5 %), gradnja več zavetišč in drugih bivalnih enot, namenjenih brezdomnim mladim (25 %), izoblikovanje celovite stanovanjske politike za mlade (22,5 %), zvišanje socialnih transferjev za mlade (22 %), ozaveščanje

[10] Konec decembra leta 2013 je bilo na Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje prijavljenih 124.015 brezposelnih oseb. V letu 2013 je bilo registriranih brezposelnih kar 28.617 mladih oseb, kar predstavlja 23,6 % vseh brezposelnih oseb. (ZRSZ)

javnosti (20 %) in drugačne strategije (6 %). Moje ugotovitve se ne skladajo z rezultati iz raziskave, ki sta jo v letu 1992 naredila Toro in McDonnel, saj so njuni respondentje poudarili, da je najbolj uspešna rešitev na tem področju gradnja več poceni stanovanj (ki je v moji raziskavi šele ne petem mestu), šele na drugo mesto so uvrstili zagotavljanje več služb in usposabljanj za službo (ki je v moji raziskavi po mnenju javnosti najbolj učinkovita rešitev[11]), kot tretjo najbolj efektivno rešitev so postavili brezplačno zdravljenje odvisnosti od alkohola in/ali drog (enako v moji raziskavi) in kot četrto najbolj učinkovito strategijo so navedli gradnjo več zavetišč (ki je v moji raziskavi šele na osmem mestu).

Graf 8.5: Strategije za reševanje problema brezdomstva med mladimi

[11] Pri tem želim opozoriti, da enačim strategijo zagotavljanje več služb in usposabljanj za službo (Toro in McDonnel 1995) ter strategijo zmanjšanje brezposelnosti v družbi (lastna raziskava).

Polovica anketirancev ni prepričanih, ali bi lahko pomagali brezdomnim mladim, 33,5 % jih meni, da ne morejo pomagati in zgolj 16,5 % jih misli, da so dovolj sposobni za to. (glej Graf 8.6) Tisti, ki menijo, da lahko pomagajo mladim brezdomcem, svojo pomoč najpogosteje vidijo v kratkoročnih rešitvah (večina respondentov bi namreč brezdomnim ponudila majhno materialno pomoč, jim priskrbela hrano, obleko in druge nujno potrebne življenjske potrebščine itd.); zgolj peščica pa gleda malce bolj dolgoročno, saj bi brezdomnim mladim poskusili poiskati stanovanje ali delo. Tisti, ki se ne počutijo zmožni pomagati brezdomni mladini, to pojasnjujejo na več načinov, in sicer: ne morejo pomagati, ker nimajo dovolj finančnih sredstev niti za to, da bi sami sebi in/ali svoji družini zagotovili kvalitetno življenje; ne bodo pomagali, ker imajo zelo slabe izkušnje z dajanjem denarja in drugih dobrin brezdomnim ljudem; se ne počutijo dovolj strokovno usposobljeni, da bi lahko pomagali brezdomnim mladim osebam in hkrati opozarjajo, da imamo za pomoč takim osebam ustrezno strokovno usposobljene ljudi in institucije; potrebno bi bilo iskati in vzpostaviti pomoč brezdomnim mladim na nacionalni ravni, saj bo samo na takšen način prišlo do pravih, večjih oziroma pomembnejših sprememb, njihova pomoč na individualni ravni ni dovolj za korenite spremembe na tem področju.

Graf 8.6: Ali menite, da lahko Vi pomagate mladim brezdomcem?

Predstave o brezdomstvu med mladimi glede na spol

Prve razlike po spolu se pokažejo že pri asociacijah na besedo brezdomna mlada oseba. Medtem ko oboji povezujejo brezdomno osebo najprej z družinskimi težavami (20 krat ženske in 16 krat moški), potem z drogo (19 krat ženske in 13 moški) in nato z ljudmi brez doma (14 krat ženske in 9 krat moški), pa v nadaljevanju opazimo značilne razlike med spoloma: ženske pogosto povezujejo to besedo z reveži (11 krat), alkoholom (8 krat) in

usmiljenjem (6 krat), moški pa nasprotno z ljudmi brez službe (9 krat), lenobo (8 krat) in s sistemom (7 krat).

Pri vprašanju Če bi imeli mladi brezdomni priložnost, bi … opazimo večje razlike pri odgovarjanju med moškimi in ženskami zgolj pri treh odgovorih, in sicer ženske bolj kot moški verjamejo, da se bodo mladi brezdomni vrnili domov ali šli v šolo, če bodo dobili priložnost, moški pa so bolj kot ženske prepričani, da bodo mladi brezdomni beračili, če jim damo možnost. (glej Graf 8.7) Pri tem moram opozoriti, da te razlike niso statistično značilne (signifikanca > 0,05).[12][13]

Graf 8.7: Če bi imeli mladi brezdomni priložnost, bi … glede na spol

V nadaljevanju raziskave opazim očitno diskrepanco v mnenjih o brezdomni mladini med spoloma, saj imajo ženske veliko bolj naklonjen in pozitiven odnos do brezdomnih mladih kot moški. Tako po eni strani moški v večji meri kot ženske menijo, da brezdomni mladi kršijo zakon (sign. = 0,022), služijo denar na ilegalen način (sign. = 0,042), so brezdomni po lastni izbiri (sign. = 0,269), zasvojeni z alkoholom in/ali drogo (sign. = 0,015), imajo duševne težave in/ali so duševno bolni (sign. = 0,036), so preleni, da bi delali (sign. = 0,020), nasilni (sign. = 0,216), brez ambicij (sign. = 0,112) ter da brezdomstvo predstavlja svobodo in obilo prostega časa (sign. = 0,05); po drugi strani pa ženske veliko bolj kot moški verjamejo, da

[12] V nadaljevanju naloge bom namesto besede signifikanca uporabljala kratico sign.

[13] V raziskavi sem statistično povezanost spremenljivk preučevala s pomočjo hi-kvadrat testa. Najprej sem preverila, če je test sploh zanesljiv, nato sem se osredotočila na signifikanco (oz. stopnjo značilnosti). Signifikanca namreč predstavlja tveganje ob zavrnitvi ničelne domneve, ki je resnična. Ničelno domnevo (ki predpostavlja, da povezanost ni statistično značilna) sem zavrnila, če je bila signifikanca manjša od 0,05. (Kropivnik in drugi 2006, 37–38).

nam večina brezdomnih mladih ne želi škodovati (sign. = 0,234), si prizadeva izboljšati svoj trenutni položaj (sign. = 0,013), se je znašla v (pogosto) nepremostljivih težavah (sign. = 0,031) in če bi imela možnost, bi delala (sign. = 0,047), se vrnila domov (sign. = 0,045) in/ali si uredila stanovanjsko nastanitev (sign. = 0,020). (glej Graf 8.8) Dobljeni rezultati se ujemajo z ugotovitvami avtorjev Leeja in drugih (1990, 2010), ki razkrivajo, da moški bolj verjetno negujejo negativna mnenja o brezdomcih kot ženske.

Graf 8.8: Stopnja strinjanja s trditvami o odnosu do brezdomne mladine glede na spol

Tekom nadaljnje raziskave se moja dosedanja dognanja glede očitnega razlikovanja v mnenjih in predstavah o brezdomni mladini med predstavniki različnega spola, zamajejo. Medtem ko so imele prej ženske bolj pozitivno držo do brezdomnih mladih kot moški, sedaj do njih izražajo tudi določeno mero distance. Tako po eni strani ženske pogosteje poročajo, da brezdomni mladi v njih vzbudijo sočutje in usmiljenje (sign. = 0,001), po drugi strani pa bolj

poudarjajo, da se bojijo fizičnega stika z njimi (sign. = 0,015) in v večji meri zanikajo njihove pravice v javnosti kot moški (tj. beračenje, zbiranje, bivanje ali spanje v javnosti; vse povezave so statistično značilne, saj je sign. < 0,05). Tudi moški poleg svojih »običajnih« skeptičnih in pesimističnih predstav o brezdomni mladini do njih vendarle kažejo določeno mero tolerance. Moški namreč po eni strani pogosteje trdijo, da je brezdomne mlade ljudi možno spoznati izključno na podlagi njihovega zunanjega videza (sign. = 0,015) in da prisotnost brezdomnih mladih v naši bližini zmanjšuje kvaliteto našega življenja (sign. = 0,029), po drugi strani pa so bolj pripravljeni plačati višji davek, da bi pomagali reševati ta socialni problem kot ženske (sign. = 0,022) in bolj soglašajo z idejo, da lahko brezdomni mladi beračijo (sign. = 0,001), postavijo šotor na javnem prostoru (sign. = 0,025), spijo v javnosti (sign. = 0,049) in se zbirajo v javnosti (sign. = 0,034). (glej Graf 8.9) Morda lahko to drugačno držo žensk pojasnimo z dejstvom, da medtem ko se ženskam brezdomni mladi smilijo, v njih vzbujajo tudi določeno mero strahu in bojazni, zaradi česar manj podpirajo določene aktivnosti – predvsem v javnem prostoru. Ženske namreč te dejavnosti v javnem prostoru v večji meri kot moški povezujejo z vprašanjem varnosti (oziroma nevarnosti). Čeprav Lee in drugi (1990, 2010) trdijo, da moški podpirajo bolj restriktivne ukrepe pri naslavljanju problematike brezdomstva, sama ugotavljam ravno nasprotno – moški so bolj pripravljeni plačati višji davek za reševanje tega socialnega problema kot ženske, hkrati pa moški v večji meri kot ženske odklanjajo uveljavitev pravnih restrikcij za brezdomne mlade v javnosti.

Pozitivne in hkrati negativne predstave o brezdomni mladini zasledim tudi, ko respondentje povezujejo določene lastnosti z brezdomnimi mladimi. Rezultati razkrivajo, da anketirani moški v večji meri kot ženske brezdomnim mladim pripisujejo hkrati tako pozitivne kot negativne značilnosti. Moški namreč v večji meri kot ženske menijo, da so brezdomni mladi prijazni, spoštljivi, vljudni, izobraženi, nesramni, umazani, zanemarjeni, neodgovorni, kradljivi, nevarni in nasilni. Več žensk kot moških pa je prepričanih, da so brezdomni mladi ljudje kreativni oziroma ustvarjalni. Vendar sta le pri dveh izjavah statistično značilne razlike – da so brezdomni mladi vljudni (sign. = 0,028) in da so brezdomni mladi neodgovorni (sign. = 0,011). (glej Graf 8.10)

Graf 8.9: Stopnja strinjanja glede lastnih občutkov do brezdomne mladine in potrebnih ukrepov za reševanje tega socialnega problema glede na spol

Graf 8.10: Stopnja strinjanja z določenimi lastnostmi brezdomnih mladih glede na spol

<u>Predstave o brezdomstvu med mladimi glede na starost</u>

Pri asociacijah na besedo mlada brezdomna oseba se pokažejo prve razlike med pripadniki različnih starostnih skupin. Medtem ko prvi dve starostni skupini (do 60 let) kot prve štiri najpogostejše asociacije navajata družinske težave (17 krat in 16 krat[14]), drogo (12 krat in 13 krat), ljudje brez doma (10 krat in 11 krat) in ljudje brez službe (oboji 8 krat), pa najstarejša starostna skupina (nad 60 let) najpogosteje povezuje to besedo z drogo (10 krat), reveži (8 krat), lenobo (7 krat), usmiljenjem (6 krat) in s sistemom (6 krat). Takšno razhajanje morda lahko razložimo na način, da starejši do brezdomne mladine gojijo bodisi čustva naklonjenosti, skrbi in usmiljenja (predvsem starejše ženske) bodisi odpor in zamero (predvsem starejši moški)[15], kar se izraža tudi skozi njihove odgovore, in da mlajši dve starostni skupini povezujeta to besedo s pojavi, ki so jim blizu – dom, družina, služba itd.

V raziskavi opazim jasen vpliv starosti na različne predstave in mnenja o brezdomni mladini. Starejša starostna skupina (osebe, stare nad 60 let) namreč v primerjavi z ostalima dvema starostnima skupinama do brezdomne mladine goji več stereotipov in predsodkov ter se jih

[14] Prva vrednost se nanaša na odgovore mlajše starostne skupine (do 30 let) in druga na odgovore srednje starostne skupine (od 31 do 60 let).

[15] V moji raziskavi se je namreč pokazalo, da so starejše ženske bolj naklonjene brezdomni mladini kot starejši moški.

bolj boji, hkrati pa je bolj optimistična glede njihove prihodnosti, saj verjame, da si bodo brezdomni mladi izboljšali svoj trenutni »obupni« položaj, če bodo le dobili kakšno priložnost. Starejši ljudje (osebe, starejše od 60 let) se bolj kot druge starostne skupine strinjajo z naslednjimi stereotipi o brezdomni mladini: večina brezdomnih mladih krši zakon (sign. = 0,010), meče slabo luč na našo družbo in državo (sign. = 0,022), brezdomni so po lastni izbiri (sign. = 0,416), zasvojeni z alkoholom in/ali drogo (sign. = 0,001), preleni, da bi delali (sign. = 0,005), okuženi z nalezljivimi (spolnimi) boleznimi (sign. = 0,035), nasilni (sign. = 0,032), brez ambicij (sign. = 0,255), imajo duševne težave in/ali so duševno bolni (sign. = 0,000), nam želijo škodovati (sign. = 0,519), ne sledijo pravilom (sign. = 0,306), jih lahko spoznamo izključno na podlagi njihovega zunanjega videza (sign. = 0,000) ter da brezdomstvo predstavlja svobodo in obilo prostega časa (sign. = 0,000). Čeprav bi starostniki v primerjavi z ostalima starostnima skupinama v večji meri omejili zbiranje brezdomne mladine v javnosti (sign. = 0,012), hkrati tudi bolj podpirajo mnenje, da imajo brezdomni mladi pravico beračiti (sign. = 0,105). Takšno stališče starejših je verjetno posledica dejstva, da čeprav se starejši ljudje bojijo brezdomne mladine (kar bomo videli v nadaljevanju), zaradi česar bi jim omejili pravico do zbiranja na javnih mestih, se jim hkrati brezdomna mladina smili v tolikšni meri, da bi jim dopustili beračenje – razmišljajo namreč, da brezdomni mladi lahko pridejo do sredstev za preživetje samo na takšen način. Respondetje, starejši od 60 let, izražajo večjo mero bojazni do brezdomne mladine kot ostali vprašani, saj se bolj strinjajo z naslednjimi trditvami: ne zaupam nekomu, ki je (bil) brezdomen (sign. = 0,006), bojim se fizičnega stika z mladimi, ki so brezdomni (sign. = 0,035), povsem normalno je, da se bojimo brezdomnega človeka (sign. = 0,001), več kot je brezdomnih mladih v bližini, slabša je neka soseska (sign. = 0,001) ter prisotnost brezdomnih mladih v naši bližini zmanjšuje kvaliteto našega življenja (sign. = 0,000). Starejši anketiranci prav tako v večji meri kot ostali respondentje verjamejo tudi v bolj svetlo prihodnost brezdomne mladine, saj pogosteje trdijo, da so brezdomni mladi najstniki, ki so se znašli v (pogosto) nepremostljivih težavah (sign. = 0,021) in ki si prizadevajo izboljšati svoj trenutni položaj (sign. = 0,048) ter ki bodo, če bodo dobili kakšno priložnost, odšli na delo (sign. = 0,006), se vrnili domov (sign. = 0,008), odšli v šolo (sign. = 0,020) in si uredili ustrezno stanovanjsko nastanitev (sign. = 0,050). (glej Tabelo 8.3 in Tabelo 8.4) Moji rezultati se samo delno ujemajo z ugotovitvami Leeja in drugih (1990, 2010): tako kot oni namreč spoznavam, da tudi v moji raziskavi starejši ljudje negujejo bolj negativna in stereotipna mnenja o brezdomnih mladih ljudeh kot mlajši respondentje; hkrati v nasprotju z njihovimi dognanji ugotavljam, da v moji raziskavi starostniki ne podpirajo v večji meri bolj restriktivnih ukrepov za reševanje tega problema (npr. prepoved beračenja) kot

ostali vprašani.[16] Zanimivo in zelo presenetljivo spoznanje moje raziskave je dognanje, da starejši respondentje v primerjavi z mlajšima starostnima skupinama gojijo veliko bolj pozitivna pričakovanja o prihodnosti brezdomnih mladih.

Tabela 8.3: Stopnja strinjanja s trditvami o odnosu do brezdomne mladine glede na starost

	Mladi (14–30 let) N: 65	Srednjih let (31–60 let) N: 93	Stari (nad 60 let) N: 42
Večina brezdomnih mladih krši zakon.	27,7 %	27,9 %	45,2 %
Večina brezdomnih mladih služi denar na ilegalen način.	46,1 %	43,0 %	46,5 %
Večina brezdomnih mladih je brezdomnih po lastni izbiri.	20,0 %	25,8 %	40,5 %
Brezdomni mladi mečejo slabo luč na našo družbo in državo.	32,3 %	26,9 %	57,2 %
Večina brezdomnih mladih je zasvojenih z alkoholom in/ali drogo.	53,9 %	44,1 %	73,9 %
Večina brezdomnih mladih ima duševne težave in/ali so duševno bolni.	21,5 %	25,8 %	71,5 %
Večina brezdomnih mladih je prelenih, da bi delali.	29,2 %	18,3 %	52,4 %
Večina brezdomnih mladih je okuženih z nalezljivimi (spolnimi) boleznimi.	6,1 %	6,5 %	21,5 %
Večina brezdomnih mladih je nasilnih.	16,9 %	11,8 %	38,1 %
Brezdomni mladi so brez ambicij.	32,3 %	33,3 %	50,0 %
Brezdomstvo pomeni imeti svobodo in obilo prostega časa.	13,8 %	26,9 %	52,4 %
Večina brezdomnih mladih sledi pravilom.	13,8 %	16,2 %	9,6 %
Večina brezdomnih mladih ti ne želi škodovati.	63,1 %	61,3 %	50,0 %
Brezdomstvo je vedno rezultat zapletenih okoliščin in ne slabih izbir ter napačnih odločitev.	40,0 %	54,9 %	71,4 %
Večina brezdomnih mladih si prizadeva izboljšati svoj trenutni položaj.	43,1 %	44,1 %	54,7 %
Brezdomni mladi so mladi/najstniki, ki so se znašli v (pogosto nepremostljivih) težavah.	66,1 %	63,5 %	81,0 %
Večina brezdomnih mladih bi delala, če bi imela to možnost.	46,1 %	49,5 %	64,3 %
Večina brezdomnih mladih bi se vrnila domov, če bi se lahko.	63,1 %	56,0 %	73,8 %
Brezdomni mladi niso sami krivi, da ne morejo obiskovati šole.	37,0 %	35,5 %	52,4 %
Večina brezdomnih mladih bi pobegnila iz situacije brezdomnosti in si uredila ustrezno stanovanjsko nastanitev, če bi imeli možnost.	46,9 %	60,3 %	73,8 %

[16] Z izjemo prepovedi zbiranja v javnosti, ki jo starejši respondentje podpirajo v večji meri kot ostali anketiranci.

Tabela 8.4: Stopnja strinjanja s trditvami glede potrebnih ukrepov za reševanje brezdomstva med mladimi in glede lastnih občutkov o brezdomni mladini glede na starost

	Mladi (14–30 let) N: 65	Srednjih let (31–60 let) N: 93	Stari (nad 60 let) N: 42
Čutim usmiljenje/sočutje do mladih, ki se znajdejo v situaciji brezdomnosti.	63,1 %	64,5 %	66,7 %
Jezen/jezna sem, ker obstaja brezdomstvo med mladimi v naši družbi.	76,9 %	78,5 %	78,5 %
Pripravljen/a sem imeti zavetišča ali kakšna druga zatočišča za brezdomne mlade v soseski.	27,7 %	34,5 %	26,2 %
Pripravljen/a sem plačati višji davek, da bi pomagal/a brezdomnim mladim.	20,0 %	23,7 %	23,8 %
Vlada naj poveča izdatke za reševanje problematike brezdomstva med mladimi.	61,5 %	77,4 %	80,9 %
Brezdomstvo mladih je resen problem.	78,5 %	82,8 %	92,8 %
Brezdomni mladi niso bolj nevarni kot ostala mladina.	46,2 %	58,1 %	50,0 %
Brezdomni mladi imajo pravico, da beračijo.	26,1 %	26,9 %	50,0 %
Brezdomni mladi imajo pravico, da postavijo šotor na javnem prostoru.	20,0 %	9,7 %	19,1 %
Brezdomni mladi imajo pravico, da spijo v javnosti.	29,2 %	10,8 %	23,8 %
Ne zaupam nekomu, ki je (bil) brezdomen.	21,5 %	12,9 %	45,2 %
Bojim se fizičnega stika z mladimi, ki so brezdomni.	18,4 %	17,2 %	33,4 %
Brezdomni mladi se ne bi smeli zbirati v javnosti.	12,4 %	11,9 %	35,7 %
Več kot je brezdomnih mladih v bližini, slabša je soseska.	30,7 %	31,2 %	66,7 %
Povsem normalno je, da se bojimo uličnega prebivalca (tj. brezdomnega človeka).	24,7 %	22,6 %	64,3 %
Mlade, ki so brezdomni, lahko spoznamo izključno na podlagi njihovega zunanjega izgleda.	16,9 %	16,1 %	57,2 %
Prisotnost brezdomnih mladih v naši bližini zmanjšuje kvaliteto našega življenja.	13,9 %	23,7 %	57,2 %

Zadnjo razliko med različnimi starostnimi skupinami opazim pri pripisovanju negativnih značilnosti brezdomnim mladim ljudem, kjer zopet izstopajo starejši anketiranci. Starostniki namreč v večji meri kot predstavniki ostalih dveh starostnih skupin verjamejo, da brezdomni mladi posamezniki posedujejo mnoge negativne in družbeno nesprejemljive lastnosti. Pripadniki starejše starostne skupine so bolj prepričani kot ostali respondentje, da so brezdomni mladi nesramni (sign. = 0,353), neodgovorni (sign. = 0,382), kradljivi (sign. = 0,115), nevarni (sign. = 0,103), nasilni (sign. = 0,492) ter da niso spoštljivi (sign. = 0,655), niso vljudni (sign. = 0,568) in niso kreativni (sign. = 0,018). (glej Graf 8.11) Na podlagi statističnega hi-kvadrat testa ugotavljam, da je zgolj zadnja povezava statistično značilna.

Graf 8.9: Stopnja strinjanja z določenimi lastnostmi brezdomnih mladih glede na starost

9 *Zaključek*

Medtem ko se v Sloveniji v večjih mestih vsakodnevno srečujemo z brezdomnimi ljudmi, ki v mrazu ali vročini prosijo za denar, spijo v parku, na železniški postaji ali pod mostom, ki s steklenico v rokah brezciljno tavajo po cesti itd., pa redkeje v takšni situaciji zasledimo mlade brezdomne posameznike. Mladi brezdomci so skriti pred našimi pogledi in posledično tudi pred (večjo) družbeno pozornostjo – raziskovanjem, strokovno pomočjo, vključenostjo v (naj)pomembnejše politične in socialne dokumente ... Prav zaradi tega, ker smo le redko soočeni z »realnimi« mladimi brezdomci, se naše predstave o njih še lažje popačijo in izkrivijo. Dejstvo je namreč, da naše percepcije o brezdomni mladini običajno ne temeljijo na »pravih« dejstvih, ampak izhajajo iz stereotipnih prepričanj, nepreverjenih informacij, nekritično prevzetih predsodkih in stališčih, ki jih pridobimo preko medijev in drugih tehnologij, v komunikaciji z drugimi, spotoma ipd. Nevarnost, ki se skriva v ozadju, je širjenje vseh teh nepristnih informacij in delnih resnic o brezdomni mladini med javnostjo, saj prevladujoče javno mnenje vpliva na odnos javnosti do brezdomnih mladih, do sprememb za brezdomne mlade na političnem in socialnem področju itd. Prav zaradi tega, ker je pomen javnega mnenja o določenem družbenem fenomenu tako velik, se mi je zdelo bistveno raziskati, kakšne so prevladujoče predstave javnosti o brezdomni mladini – ali gojijo do mladih brezdomcev negativne ali pozitivne predstave, kje vidijo vzroke za pojav brezdomstva med mladimi, komu pripisujejo odgovornost za reševanje tega družbenega problema, katere so po njihovem mnenju najbolj učinkovite rešitve za njegovo zmanjšanje ali popolno odpravo itd.

Na splošno lahko rečem, da so v nasprotju z ugotovitvami iz tujih javnomnenjskih raziskav (npr. Lee in drugi 1995; Shay 2013) in mojimi lastnimi skeptičnimi pričakovanji respondentje v moji raziskavi dokaj strpni ter tolerantni do brezdomne mladine. Do brezdomne mladine gojijo zgolj tri stereotipna prepričanja – verjamejo namreč, da brezdomni mladi zlorabljajo drogo in/ali alkohol, da pridobijo denar na ilegalen način in da ne sledijo pravilom – ter odklonilni odnos v primeru, ko so pod vprašajem njihova lastna pomoč brezdomnim mladim ali dejavnosti, ki jih brezdomna mladina sme izvajati v javnosti (npr. beračenje, spanje itd.); sicer pa zavračajo vse preostale stereotipe in predsodke o brezdomnih mladih ter upajo, da si bodo brezdomni mladi zagotovili boljšo prihodnost. Primerjava lastnih rezultatov z ugotovitvami iz tujih javnomnenjskih raziskav (Toro in McDonnel 1992, Link in drugi 1995) me vodi do presenetljivih spoznanj, in sicer: medtem ko so ljudje v tujini pripravljeni plačati višji davek za reševanje problema brezdomstva (med mladimi), v Sloveniji ljudje tega niso

pripravljeni narediti, hkrati pa od vlade pričakujejo, da bo povečala svoje izdatke za reševanje te problematike; v nasprotju s tujimi raziskavami Slovenci menijo, da (mladih) brezdomcev ni mogoče spoznati izključno na podlagi zunanjega izgleda ter da prisotnost brezdomnih (mladih) ne zmanjšuje kvalitete našega življenja. Podobno kot odkrivajo v tujih študijah (Toro in McDonnel 1992; Agans in drugi 2011; Batterham in drugi 2011), tudi v moji raziskavi anketiranci kot najpomembnejše razloge za pojav brezdomstva med mladimi navajajo individualne dejavnike, zlasti zlorabo alkohola in/ali droge, družinske težave ter fizično/spolno zlorabo in/ali nasilje nad posameznikom. Primarno odgovornost za reševanje problematike brezdomstva med mladimi vprašani polagajo na rame države in njenih institucij (kar je skladno z ugotovitvami Batterhama in drugih 2011), vendar med raziskavama opazim eno temeljno razliko: Slovenci pri pripisovanju odgovornosti za reševanje tega družbenega problema postavljajo skupnost pred posameznikom, kar morda nakazuje na dejstvo, da je Slovenija manj individualistično orientirana družba. Enako kot ugotavlja v svoji raziskavi Van Leewena (2009), tudi moji respondentje poudarjajo, kako nujna je enakopravna participacija mladih pri reševanju te problematike. Medtem ko ameriška javnomnenjska raziskava (glej Toro in McDonnel 1992) kot najbolj uspešne oziroma učinkovite strategije za zmanjšanje oziroma odpravo brezdomstva (med mladimi) navaja gradnjo več poceni stanovanj, zagotovitev več služb in usposabljanj za službo, brezplačno zdravljenje odvisnosti od droge in/ali alkohola ter gradnjo več zavetišč, pa Slovenci v okviru moje raziskave kot najbolj efektivne smatrajo naslednje tri strategije: zmanjšanje brezposelnosti mladih, spremembo javnih politik in brezplačno zdravljenje odvisnosti od alkohola in/ali drog. Če primerjam pričakovanja ljudi glede ustreznih strategij za reševanje tega problema iz raziskave s pregledom strategij, ki so trenutno na voljo v okviru Evropske unije in Slovenije, ugotavljam, da le-ta med sabo niso povsem skladna, saj bi se moral fokus politike po mnenju ljudi osredotočiti bolj na odpravo strukturnih dejavnikov (in ne zgolj individualnih) za pojav brezdomstva (med mladimi). Velika večina (kar 80 %) vprašanih opozarja, da nočejo ali ne vedo, kako bi lahko pomagali brezdomnim mladim. Na podlagi statističnih obdelav in analiz sem odkrila, da obstajajo določene razlike v mnenjih, prepričanjih in stališčih do brezdomne mladine glede na spol in starost: ženske izražajo bolj pozitiven, naklonjen in sprejemljiv odnos do brezdomnih mladih ljudi kot moški; starejši respondentje gojijo bolj diskriminatorne, stigmitizirajoče, stereotipne in nestrpne predstave o brezdomni mladini kot ostali anketiranci, do brezdomnih mladi ljudi gojijo tudi večjo bojazen in strah kot ostali respondentje, hkrati pa so bolj optimistični glede njihove prihodnosti kot vsi ostali.

V okviru svoje raziskave sem odgovorila na temeljno raziskovalno vprašanje, ki se je glasilo: Kakšne so predstave o brezdomstvu med mladimi pri nas in ali obstajajo razlike po spolu ter starosti. Ugotovila sem namreč, da Slovenci gojijo dokaj strpne in tolerantne predstave o brezdomni mladini ter da so predstave o brezdomni mladini med moškimi in starejšimi bolj stereotipne kot med ženskami ter mlajšimi respondenti.

Kljub temu, da sem naredila dokaj obsežno kvantitativno raziskavo, ki mi je ponudila množico novih podatkov in informacij o odnosu javnosti do brezdomne mladine, pa želim pri tem opozoriti še na nekaj omejitev in pomanjkljivosti moje raziskave. Prvo omejitev pri moji raziskavi zagotovo vidim v neslučajnosti in nereprezentativnosti mojega vzorca, zaradi česar rezultatov moje raziskave ni mogoče posploševati na celotno populacijo. Potrebno bi bilo torej izvesti raziskavo na večjem in slučajnem vzorcu ter ugotoviti, ali se takšni trendi, kot so se pokazali pri moji raziskavi, kažejo tudi tam. Druga omejitev je moja lastna neizkušenost, saj še nikdar nisem izvajala tako obsežne kvantitativne raziskave sama. Tretja omejitev bi lahko bila nepristnost odgovarjanja s strani respondentov, saj se morda le-ti sramujejo svojega pravega mnenja, ga ne želijo razkriti ipd. Takšno podajanje »nepravega« ali »neresničnega« mnenja seveda lahko vodi do popačenih (končnih) rezultatov. Kot četrto omejitev pa odkrivam prostorsko omejitev svoje raziskave. Zdi se mi namreč, da bi bili rezultati veliko bolj kakovostni, če bi se namesto na Domžale omejila na Ljubljano, saj se tam nahaja največje število brezdomnih ljudi. Če bi se osredotočila na naše glavno mesto, bi morda dobila drugačne rezultate, saj menim, da lahko pogostejši stik vpliva na naše predstave o brezdomnih ljudeh.

Tekom raziskave se mi je pojavilo tudi mnoštvo dilem in raziskovalnih vprašanj, ki bi jih bilo zanimivo raziskati v prihodnosti. Možnost za nadaljnje raziskovanje tako vidim v izbiri kvalitativnega pristopa pri raziskovanju podob in stereotipov o brezdomni mladini, saj nam le-ta omogoča, da gremo bolj »v globino« – da lahko raziščemo, kaj ljudje dejansko mislijo in čutijo do brezdomnih mladih, kakšne predstave o brezdomnih mladih v resnici gojijo, na podlagi česa izoblikujejo svoj odnos do brezdomnih mladih, kako prihaja do določenih podob o brezdomnih mladih in zakaj … Zanimivo bi bilo narediti primerjavo podob o brezdomni mladini in odnosa do njih med tistimi ljudmi, ki delajo z brezdomnimi (mladimi) ter tistimi, ki teh stikov nimajo. Interesantno bi bilo namreč ugotoviti, kakšne predstave o brezdomni mladini imajo eni in kakšne drugi, kako podoben ali različen odnos imajo do brezdomnih mladih, kje prihaja do razhajanj in kje do stikanj, zakaj se pojavljajo razlike itd. Po mojem

mnenju bi bilo koristno izvesti tudi raziskavo, v kateri bi preučevali, kakšne predstave imajo brezdomni (mladi) o samih sebi in kako mislijo, da jih dojema javnost – ali sami brezdomni (mladi) negujejo stereotipna prepričanja o samih sebi in ali verjamejo, da je prevladujoče mnenje javnosti o njih negativno. Poleg tega bi bilo v prihodnosti priporočljivo preučiti še, če imajo in kakšen vpliv imajo drugi strukturni dejavniki (npr. izobrazba, dohodek, kraj bivanja …) na mnenje ter predstave ljudi o brezdomnih mladih.

Nazadnje pa želim opozoriti še na dejstvo, da če želimo doseči pozitivne spremembe na področju javnomnenjskih predstav ljudi o brezdomnih (mladih) ljudeh, si moramo vsi (ali vsaj večina) prizadevati spremeniti svoja stereotipna prepričanja in morebitna napačna stališča drugih o tej stigmatizirani družbeni skupini. To lahko dosežemo na več načinov, in sicer: 1. z ozaveščanjem ter informiranjem javnosti o kompleksnosti brezdomstva (med mladimi), o množtvu njegovih pojavnih oblik, o vzrokih in posledicah brezdomstva (med mladimi), o možnosti zmanjšanja brezdomstva (med mladimi), o možnosti pomoči takšnim ljudem itd. Moje prepričanje je, da bomo dosegli največji učinek, če začnemo s temi tematikami seznanjati in informirati otroke že zelo zgodaj – na primer različne delavnice o brezdomstvu (mladih) za otroke že v vzgojnih in izobraževalnih ustanovah; 2. z omogočanjem stikov med brezdomnimi ljudmi in ostalo javnostjo, pri čemer je bistveno javnosti prikazati njihovo »pravo« življenje – njihove vsakodnevne težave, dileme, skrbi …; 3. z učenjem refleksivne kritičnosti do informacij, ki jih dobimo o brezdomnih (mladih) ljudeh (od ust do ust, preko medijev, spleta in drugih tehnologij). Ljudi bi bilo potrebno naučiti, kako biti kritični do informacij, kako jih konstruktivno premisliti in postaviti pod vprašaj, preden jih sprejmemo za svoje; 4. s strokovnim in svetovalnim delom z brezdomnimi (mladimi) ljudmi, kjer jih bomo naučili, kako lahko »gredo preko« stereotipov in predsodkov, ki so množično razširjeni v javnosti, kako si lahko dvignejo samozavest in izboljšajo samopodobo itd.; 5. s spremembo javnih politik, kjer bi bili v ospredju tudi brezdomni (mladi) ljudje in njihove problematike – tj. potrebni ukrepi in rešitve za zmanjšanje tega socialnega problema. (Dekleva in Razpotnik 2007a, 2007 b; Razpotnik in Dekleva 2007; Dekleva 2008; Ule 1994, 1999)

10 Literatura

1. Agans P., Robert, Liu, Guangya, Mary, Jones, Clementina, Verjan, Mark Silverbush in William D. Kalsbeek. 2011. Public Attitudes Toward the Homeless. *American Association for Public Opinion Research*: 5934–5946.
2. Agencija za raziskovanje RS. 2008. *Terminološki slovar vzgoje in izobraževanja*. Dostopno prek: http://www.termania.net/slovarji/terminoloski-slovar-vzgoje-in-izobrazevanja/3474913/kvotno-vzorcenje?query=kvotno (20. maj 2014).
3. Avramov, Dragana. 1995. *Homelessness in the European Union*. Brussels: FEANTSA.
4. Batterham, Deb, Andrew Hollows in Violet Kolar. 2011. Atiitudes to homelessness in Australia. *Australian Social Policy Journal* 10: 73–96.
5. Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja. Na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
6. Boškić, Ružica in Mojca Zajc. 1997. Brezdomstvo. *Teorija in praksa* 34 (2): 241–252.
7. Breakey R., William in Pamela J. Fischer. 1990. Homelessness: The Extent of the Problem. *Journal of Social Issues* 46 (4): 31–47.
8. Chamberlain, Chris in Guy Johnson. 2011. Pathways into adult homelessness. *Journal of Sociology* 49 (1): 60–77.
9. Dekleva, Bojan. 2008. Posebno ogrožene skupine brezdomcev. *Socialna pedagogika* 12 (1): 1–18.
10. --- 2010. Končanje brezdomstva: priročnik za ustvarjalce politik na področju brezdomstva. *Kralji ulice* 52: 19.
11. --- 2013. *Pot do trajne in varne nastanitve za stanovanjsko izključene – gradiva konferenca*. Dostopno prek: http://www.kraljiulice.org/library/901/konferenca-pot-do-trajne-in-varne-nastanitve-za-stanovanjsko-izkljucene-(2013).pdf (7. avgust 2014).
12. --- in Špela Razpotnik. 2007a. *Brezdomstvo v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
13. --- 2007b. Definiranje brezdomstva in merjenje njegovega obsega. *Socialna pedagogika* 11 (1): 1–36.
14. --- 2011. Ocenjevanje obsega brezdomstva v Sloveniji. *Socialna pedagogika* 15 (4): 291–316.
15. --- in Maja Vižintin. 2006. Kdo so ljubljanski brezdomci in kako so to postali? *Kralji ulice* 9: 14–15.

16. Dekleva, Bojan, Maša, Filipovič Hrast, Mateja, Nagode, Špela Razpotnik in Simona Smolej. 2010. *Ocena obsega odkritega in skritega brezdomstva v Sloveniji: zaključno poročilo študije*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo, FDV, PEF.
17. Didenko, Eugenia in Nicole Pankratz. 2007. Substance Use. Pathways to homelessness? Or a way of adapting to street life? *Visions: BC`s Mental Health and Addictions Journal* 4 (1): 9–10.
18. Donohoe, Martin. 2004. *Homelessness in the United States: History, Epidemilogy, Health Issues, Women, and Public Policy*. Dostopno prek: http://www.academia.edu/421850/Homelessness_In_the_United_States_History_Epidemiology_Health_Issues_Women_and_Public_Policy (4 . januar 2014).
19. Dovžan, Špela. 2011. *Kaj pa ti o tem misliš? Dojemanje brezdomstva med uporabniki spletnih forumov*. Diplomsko delo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Dostopno prek: http://pefprints.pef.uni-lj.si/568/1/%C5%A0pela_Dov%C5%BEan_-_diplomsko_delo.pdf (12. oktober 2013).
20. Dragoš, Srečo. 1993. Vprašanje klošarjev. *Socialno delo* 1 (1): 153–161.
21. Edgar, Bill in Henk Meert. 2005. *Fourth Review of Statistics on Homelessness in Europe. The ETHOS Definition of Homelessness*. Brussels: FEANTSA.
22. Eurostat. 2013. *Young people in the EU: The measurement of youth unemployment – an overview of the key concepts*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-12072013-BP/EN/3-12072013-BP-EN.PDF (10. oktober 2013).
23. Evropski parlament. 2008. *Izjava Evropskega parlamenta o opravi uličnega brezdomstva*. Dostopno prek: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:259E:0019:0021:SL:PDF (22. november 2013).
24. Farrugia, David. 2011. The symbolic burden of homelessness: Towards a theory of youth homelessness as embodied subjectivity. *Journal of Sociology* 47 (1): 71–87.
25. FEANTSA. 2010. *Končanje brezdomstva: Priročnik za oblikovalce politik*. Brussels: FEANTSA. Dostopno prek: http://www.feantsa.org/spip.php?article171 (12. december 2013).
26. --- Dostopno prek: http://www.feantsa.org/ (7. avgust 2014).
27. Fitzpatrick, Suzanne in David Clapham. 1999. Homelessness and young people. V *Homelessness: Public Policies and Private Troubles*, ur. Hutson, Susan in David Clapham, 173–190. London: Cassell.

28. Filipovič, Ilinka. 2000. *Sodobno brezdomstvo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
29. Filipovič Hrast, Maša. 2007. Stanovanjska ranljivost v Sloveniji. Analiza na podlagi razširjene definicije brezdomstva. *Socialno delo* 46 (4/5): 187–197.
30. --- 2010. *Stanovanjska ranljivost in brezdomstvo*. Power point predstavitev pri predmetu Socialna izključenost in politike vključevanja. Ljubljana: FDV.
31. --- 2012. Representations of Homelessness. *International Encyclopedia of Housing and Home* 6: 54–58.
32. Fitzpatrick, Suzanne in David Clapham. 1999. Homelessness and young people. V *Homelessness: Public Policies and Private Troubles*, ur. Hutson, Susan in David Clapham, 173–190. London: Cassell.
33. Haralambos, Michael in Martin Holborn. 2005. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
34. Hart-Shegos, Ellen. 1999. *Homelesssnes and Its Effects on Children*. Dostopno prek: http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED453321.pdf (9. julij 2014).
35. Harvey, Brian. 1999. The problem of homelessness: a European perspective. V *Homelessness: Public Policies and Private Troubles*, ur. Hutson, Susan in David Clapham, 58–73. London: Cassell.
36. *HWC – Homeless world cup*. Dostopno prek: http://www.homelessworldcup.org/ (7. avgust 2014).
37. Horowitz V., Sandra, Carolyn M. Springer in Gary Kose. 1988. Stress in hotel children: the effects of homelessness on attitudes toward school. *Children`s Environments Quarterly* 5 (1): 34–36.
38. Höfler, Klavdija. 2012. *Vzroki in posledice brezdomstva.* Magistrska naloga. Koper: Fakulteta za menedžment. Dostopno prek: http://www.ediplome.fm-kp.si/Hofler_Klavdija_20121113.pdf (3. januar 2014).
39. --- in Štefan Bojnec. 2013. Kvalitativna analiza vzrokov in posledic brezdomstva. *Socialno delo* 52 (4): 261–271.
40. Hutson, Susan in Mark Liddiard. 1994. *Youth homelessness: the construction of a social issue*. Houndmills: Macmillan.
41. Hyman, Sophie, Tim Aubry in Fran Klodawsky. 2011. Resilient Educational Outcomes: Participation in School by Youth With Histories of Homelessness. *Youth & Society* 43 (1): 253–273.

42. Hwang W., Stephen. 2001. Homelessness and health. *Canadian medical association Journal* 164 (2): 229–233.
43. Jones, Gill. 2003. Youth homelessness and the »underclass«. V *Youth, the »Underclass« and Social Exclusion*, ur. MacDonald Roland, 96–113. London: Routledge.
44. Joseph Rowntree Foundation. 1999. *Employment and training schemes for homeless young people*. Dostopno prek: http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/F6139.pdf (8. julij 2014).
45. Kennedy, Margaret. 2012. Youth Homelessness: A review of the Literature. *Socheolas: Limerick Student Journal of Sociology* 3 (2): 95–110.
46. Kidd A., Sean. 2009. Social Stigma and Homeless Youth. V ***Finding Home: Policy Options for Addressing Homelessness in Canada***, ur. Hulchanski J. David. [S.I.]: Cities Centre Press. Dostopno prek: Googlebooks.
47. Knecht, Tom in Lisa H. Martinez. 2008. *Changing Opinions on Homelessness*. Dostopno prek: http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/3/8/3/4/pages238348/p238348-1.php (9. julij 2014).
48. *Kralji ulice*. Dostopno prek: http://www.kraljiulice.org/ (7. februar 2014).
49. Kropivnik, Samo, Tina Kogovšek in Meta Gnidovec. 2006. *Analize podatkov z SPSS-om 12.0: predavanja in vaje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
50. Lee Barrett, Anna, Sue Hinze Jones and David W. Lewis. 1990. Public Beliefs about the Causes of Homelessness. *Social Forces* 69 (1): 253–265.
51. Lee Barrett, Anna, Kimberly A. Tyler in James D. Wright. 2010. The New Homelessnesss Revisited. *Annual Review of Sociology* 36: 501–521.
52. Leskovšek, Vesna. 1999. Stanovanje kot pomemben prispevek k samostojnosti mladih. V *Pravica do stanovanja: Brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin*, ur. Mandič Srna, 71–104. Ljubljana: VSŠD.
53. --- 2002. Youth homelessness in Slovenia. V *Flying over or falling through the cracks?: young people in the risk society*, ur. Tivadar, Blanka in Polona Mrvar, 106–112. Ljubljana: Office for youth of the Republic of Slovenia.
54. --- 2010. Ocena vlade na področju brezdomstva. V *Konferenca o socialni izključenosti, revščini in brezdomstvu*, ur. Dekleva, Bojan in Špela Razpotnik, 28. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

55. Levinson, David. 2004. ***Enyclopedia of Homelessness***. United Kingdom: Sage Publications. Dostopno prek: Googlebooks.
56. Lewinsham Council. 2009. *Secure Future: Lewinsham`s Youth Homelessness Prevetion Strategy 2009-2014*. Velika Britanija: Lewinsham Council. Dostopno prek: http://www.lewisham.gov.uk/mayorandcouncil/aboutthecouncil/strategies/Documents/SecureFuturesYHStrategy.pdf (12. december 2013).
57. Link G., Bruce, Sharon, Schwartz, Robert Moore in Jo Phelan. 1995. Public knowledge, attitudes and beliefs about homeless people: Evidence for compassion fatigue? *American Journal of Community Psychology* 23 (4): 533–555.
58. Mandič, Srna. 1997. Stanovanjska kariera, socialna izključenost in brezdomstvo. *Družboslovne razprave* XIII (24/25): 133–151.
59. --- 1999. Stanovanjska tveganja, ranljive skupine in novi pogledi (uvod). V *Pravica do stanovanja: Brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin*, ur. Mandič Srna, 11–42. Ljubljana: VSŠD.
60. --- in Maša Filipovič Hrast. 2008. Homelessness `in transition`: a Slovenian Study. V *In my Caravan: I feel like Superman*, ur. Doherty, Joe, 127–143. Brussels: FEANTSA.
61. Markos A., Patricia in Nichole R. Lima. 2003. Homelessness in the United States and its Effect on Children. *Guidance & Counselling* 18 (3): 118–124.
62. Martijn, Claudine in Louise Sharpe. 2006. Pathways to youth homelessness. *Social Science & Medicine* 62: 1–12.
63. Martinjak, Nataša. 2004. Koncept socialnega kapitala v socialni pedagogiki. *Socialna pedagogika* 8 (4): 481–496.
64. Mayock, Paula, Eoin O`Sullivan in Mary Louise Corr. 2008. *Young People` Homeless pathways*. London: Homeless Agency. Dostopno prek: http://www.drugsandalcohol.ie/4239/1/homeless_agency_Young-People-s-Homeless-Pathways.pdf (7. september 2013).
65. --- 2010. Young People`s Pathways Through Homelessness. *Homeless in Europe* autumn: 4–6. Brussels: FEANTSA. Dostopno prek: http://www.feantsa.org/spip.php?article132&lang=en (7. september 2013).
66. McCoy-Roth, Marci, Bonnie B. Mackintosh in David Murphey. 2012. *When the Bough Breaks: The EFfects of Homelessness on Young Children*. Dostopno prek: http://list.ncfy.com/sites/default/files/docs/20589-When_the_Bough_Breaks.pdf (9. julij 2014).

67. Mesec, Blaž. 2004. *Spraševanje: raziskovalni intervju in anketa*. Dostopno prek: http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CCgQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.student-info.net%2Fsis-mapa%2Fskupina_doc%2Ffsd%2Fknjiznica_datoteke%2F95896_10_sprasevanje.doc&ei=-QmgU7uQHKKn4gTvh4Eg&usg=AFQjCNFSUb9R2YQ4HPeF3MUVh2YlMiqpJg (20. maj 2014).
68. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ). 2000. *Program boja proti revščini in socialni izključenosti.* Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/soc_prgprotirevscini.pdf (7. februar 2014).
69. --- 2011. *Nacionalni program socialnega varstva za obdobje 2011-2020*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/npsv_11_20_pr_080711.pdf (7. februar 2014).
70. Ministrstvo za infrastrukturo in prostor. 2013. *Nacionalni stanovanjski program 2013-2022 (NSP)*. Dostopno prek: http://www.mzip.gov.si/fileadmin/mzip.gov.si/pageuploads/Prostor/Stanovanja/13_03_2-0snutek-NSP.pdf (20. januar 2014).
71. Munoz, Manuel, Maria Crespo in Eloisa Perez-Santos. 2005. Homelessness Effects on Men`s and Women`s Health. A comparison Between a Representative Homeless Sample and an At-Risk Group. *International Journal of Mental Health* 34 (2): 47–61.
72. National Coalition for the Homeless. 2009. *Substance abuse and homelessness*. Dostopno prek: http://www.nationalhomeless.org/factsheets/addiction.pdf (3. januar 2014).
73. National Network for Youth (NN4Y). 2008. *Consequences of Youth Homelessness – issue brief.* Dostopno prek: http://www.nn4youth.org/system/files/IssueBrief_Youth_Homelessness.pdf (3. januar 2014).
74. O`Sullivan, Eoin. 2008. Pathways through Homelessness: Theoretical Constructions and Policy Implications. V *In my Caravan: I feel like Superman*, ur. Doherty, Joe, 71–100. Brussels: FEANTSA.
75. Otorepec, Klara. 2012a. Epidemija brezdomnosti med mlado LGBT populacijo. *Kralji ulice* 73: 26–27.

76. --- 2012b. Povezovanje družin kot način preprečitve brezdomnosti mladih. *Kralji ulice* 72: 11.
77. Pekolj, Darja. 2005. Ni vsak brezdomec lenuh. *Kralji ulice* 1: 4–5.
78. Phelan, Jo, Bruce, Link G., Robert E. Moore in Ann Stueve. 1997. The stigma of homelessness: The impact of the label »homeless« on attitudes toward poor persons. *Social Psychology Quarterly* 60 (4): 323–337.
79. Pogačnik, Aleš. 2008. *Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)*. Ljubljana: DZS.
80. Quilgars, Deborah. 2010. Youth homelessness. V *Homelessness Research in Europe*, ur. O`Sullivan, Eoin, Volker, Busch-Geertsema, Deborah Quilgars in Nicholas Pleace, 187 –210. Brussels: FEANTSA.
81. ---, Sarah Johnsen in Nicholas Pleace. 2008. *Youth homelessness in the UK*. York: Joseph Rowntree Foundation. Dostopno prek http://www.jrf.org.uk/publications/youth-homelessness-uk (22. januar 2013).
82. Quilgars, Deborah, Suzzane Fitzpatrick in Nicholas Pleace. 2011. *Ending youth homelessness: Possibilities, changes and pratical solutions*. UK: Centre for Housing Policy, University of york & School of the Built Environment, Heriot-Watt University. Dostopno prek: https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2011/EndingYouthHomelessness.pdf (7. februar 2013).
83. Rafferty, Yvonne, Marybeth Shinn in Beth C. Weitzman. 2004. Academic achievement among formerly homeless adolescents and their continuously housed perrs. *Journal of School Psychology* 42: 179–199.
84. Razpotnik, Špela. 2007. Delovno mesto – ulica (brezdomci mlajše generacije, izključeni iz sfere dela). V *Prehodi v svet dela – izbira ali nuja?*, ur. Dekleva, Bojan, Jana Rapuš Pavel in Darja Zorc Maver, 124–157. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
85. --- 2008. What Can be Learned from the Biographies of the Ljubljana Homeless People for Policy Formation in the Field of Homelessness. *Socialna pedagogika* 12 (5): 513–530.
86. --- 2009. Inovacije pri delu z brezdomnimi. *Socialni izziv* 30 (15): 16–19.
87. --- 2010. Mladi in zdravi, zakaj ne gredo delat?! Problematiziranje družbenega pogleda na brezdomne mlade. *Socialna pedagogika* 14 (4): 439–466.
88. --- in Bojan Dekleva. 2007. *Na cesti: brezdomci o sebi in drugi o njih*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

89. --- 2009. *Brezdomstvo, zdravje in dostopnost zdravstvenih storitev*. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.
90. Rener, Tanja. 1996. Mladina in družina. V *Predah za študentsko mladino*, ur. Ule, Mirjana, 119–151. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za mladino.
91. *Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013-2020 (RENPSV13-20).* Ur. l. RS 39/2013. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/1/content?id=113130 (7. februar 2014).
92. Robinson, Phil. 2008. *Working with young homeless people*. London: Jessica Kingsley.
93. Roinn, An in Slaninte Agus Leanai. 2001. *Youth homeless strategy*. Irska: Department of health and children. Dostopno prek: http://www.dcya.gov.ie/documents/publications/youth_homelessness_strategy.pdf (12. december 2013).
94. Rokavec, Živa. 2013. *Kraljem ulice prehodna stanovanja*. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/ljubljana/kraljem-ulice-prehodna-stanovanja- (7. februar 2014).
95. Sanabria, J. Jhon. 2006. Youth Homelessness: Prevention and Intervention Efforts in Psychology. *Universitas Psychologica* 5 (1): 51–67.
96. Shay, Kylyssa. 2013. *Common Stereotypes and Misconceptions about Homeless People*. Dostopno prek: http://kylyssa.squidoo.com/homelessness-myths-misconceptions (3. februar 2014).
97. Shelter England. 2005. *Young people and homelessness – factsheet*. Dostopno prek: http://england.shelter.org.uk/professional_resources/policy_and_research/policy_library/policy_library_folder/young_people_and_homelessness_factsheet (11. november 2013).
98. --- 2007. *Homelessness – factsheet*. Dostopno prek: http://england.shelter.org.uk/professional_resources/policy_and_research/policy_library/policy_library_folder/homelessness_factsheet (2. januar 2014).
99. Shimn, Marybeth in Beth C. Weitzman. 1990. Research on Homelessness: An Introduction. *Journal of Social Issues* 46 (4): 1–11.
100. Smith, Joan. 1999. Youth Homelessness in the UK. A European Perspective. *Habitat International* 23 (1): 63–77.
101. *Stanovanjski zakon (SZ-1).* Ur.l. RS 69/2003. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/1/content?id=44580 (14. januar 2014).

102. Strelec, Špela. 2011. *Možnosti brezdomcev za boljše življenje*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. Dostopno prek: spela-strelec-moznosti-brezdomcev-za-boljse-zivljenje-diplomsko-delo (7. februar 2014).
103. Tompsett J., Carolyn, Paul, A. Toro, Melisa, Guzicki, Manuel Manrique in Jigna Zatakla. 2006. Homelessness in the United States: Assesssing Changes in Prevalance and Public Opinion, 1993-2001. *American Journal of Community Psychology* 37 (1/2): 47–61.
104. Toro A., Paul. 2007. Toward the International Understanding of Homelessness. *Journal of Social Issues* 63 (3): 461–481.
105. --- in Dennis M. McDonnel. 1992. Beliefs, Attitudes, and Knowledge About Homelessness: A Survey of the General Public. *American Journal of Community Psychology* 20 (1):53–80.
106. Trbanc, Martina, Ružica, Boškić, Barbara Kobal Tomc in Liljana Rihter. 2003. *Socialna in ekonomska vključenost ranljivih skupin v Sloveniji – možni ukrepi za dvig zaposljivosti najbolj ranljivih kategorij težje zaposljivih in neaktivnih oseb: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
107. Ule, Mirjana. 1994. *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
108. --- 1999. Socialna psihologija predsodkov. V *Predsodki in diskriminacije*, ur. Ule, Mirjana, 299–342. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
109. --- 2005. *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
110. --- 2008. *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: FDV.
111. Van Leeuwen, Jamie. 2009. *The Social Construction of Homeless Youth, The Public Policy of Collaboration.* Doktorska disertacija. Power point predstavitev. Denver: University of Colorado. Dostopno prek: http://www.ucdenver.edu/academics/colleges/SPA/Academics/programs/PublicAffairsAdmin/PhD/Documents/Jamie_Van_Leeuwen.pdf (3. april 2013).
112. *Zakon o prijavi prebivališča (ZPPreb.-UPB1).* Ur. l. RS 59/2006. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200659&stevilka=2496 (7. februar 2014).
113. *Zakon o socialnem varstvu (ZSV-UPB1).* Ur. l. RS 54/1992. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199254&stevilka=2484 (7. februar 2014).
114. *Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM*-1). Ur. l. RS 70/2006. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200670&stevilka=2998 (7. februar 2014).

115. *Zakon o zdravstveni dejavnosti (ZZDej-UPB2).* Ur. l. RS 23/2005. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200523&stevilka=778 (7. februar 2014).
116. *Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ*-UPB3). Ur. l. RS 72/2006. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200672&stevilka=3075 (7. februar 2014).
117. *ZRSZ*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/ (20. maj 2014).
118. Wincup, Emma, Gemma Buckland in Rhianon Bayliss. 2003. *Youth homelessness and substance use: report to the drugs and alcohol research unit.* Dostopno prek: http://drugsandhousing.co.uk/Youth%20Homelessness%20and%20Substance%20Use.pdf (9. julij 2014).

Priloga: Anketni vprašalnik – percepcije o brezdomstvu mladih

Pozdravljeni!
Sem Sabina Letnar, študentka podiplomskega študija smeri Sociologija vsakdanjega življenja na Fakulteti za družbene vede in v okviru svoje magistrske naloge pišem o brezdomni mladini (ne pa tudi o brezdomnih otrocih, tj. otrocih mlajših od 14 let). Zanima me predvsem, kakšno je Vaše mnenje oziroma kakšne so Vaše predstave o mladih ljudeh, ki so postali brezdomci. Vljudno Vas prosim, da na ta anonimni vprašalnik odgovorite iskreno, da bom pri svoji raziskavi dobila čim bolj zanesljive rezultate. Rezultati bodo uporabljeni zgolj v omenjeni nalogi. Za vaše sodelovanje se vam vnaprej zahvaljujem.

Izkušnja brezdomstva ter stiki z brezdomnimi ljudmi

1. Ali ste bili sami kdaj brezdomni?
   a.) da
   b.) ne

2. Ali osebno poznate kakšno brezdomno osebo?
   a.) da
   b.) ne

3. Ali osebno poznate kakšno brezdomno mlado osebo?
   a.) da
   b.) ne

4. Kako pogosto vidite brezdomne ljudi na ulici?
   a.) pogosto
   b.) občasno
   c.) redko
   d.) nikoli

5. Kako pogosto vidite brezdomne mlade ljudi na ulici?
   a.) pogosto
   b.) občasno
   c.) redko
   d.) nikoli

6. Kako pogosto daste denar nekomu, ki berači?
   a.) pogosto
   b.) občasno
   c.) redko
   d.) nikoli

7. Kako pogosto daste denar mlademu človeku, ki berači?

a.) pogosto
b.) občasno
c.) redko
d.) nikoli

Odnos do brezdomnih mladih ljudi

8. Na kaj najprej pomislite ob besedi brezdomna mlada oseba?

_____

9. Če bi imeli priložnost, bi po vašem mnenju mladi brezdomni… (***možno je več odgovorov***)
   a.) delali
   b.) šli v šolo
   c.) plačali najemnino
   d.) se vrnili domov
   e.) kradli
   f.) beračili
   g.) zlorabili drogo in/ali alkohol
   h.) drugo:_____

10. V kolikšni meri se strinjate s spodaj navedenimi trditvami o brezdomnih mladih ljudeh? Prosim, da za vsako od spodaj navedenih trditev napišete, v kolikšni meri se strinjate z njo, pri čemer 1 pomeni sploh se ne strinjam, 2 se ne strinjam, 3 se niti strinjam niti ne strinjam, 4 se strinjam in 5 popolnoma se strinjam.

a.) Večina brezdomnih mladih krši zakon.	1	2	3	4	5
b.) Večina brezdomnih mladih služi denar na ilegalen način.	1	2	3	4	5
c.) Večina brezdomnih mladih je brezdomnih po lastni izbiri.	1	2	3	4	5
d.) Brezdomni mladi mečejo slabo luč na našo družbo in državo.	1	2	3	4	5
e.) Večina brezdomnih mladih je zasvojenih z alkoholom in/ali drogo.	1	2	3	4	5
f.) Večina brezdomnih mladih ima duševne težave in/ali so duševno bolni.	1	2	3	4	5
g.) Večina brezdomnih mladih je prelenih, da bi delali.	1	2	3	4	5
h.) Večina brezdomnih mladih je okuženih z nalezljivimi (spolnimi) boleznimi.	1	2	3	4	5
i.) Večina brezdomnih mladih je nasilnih.	1	2	3	4	5
j.) Brezdomni mladi so brez ambicij.	1	2	3	4	5
k.) Brezdomstvo pomeni imeti svobodo in obilo prostega časa.	1	2	3	4	5
l.) Večina brezdomnih mladih sledi pravilom.	1	2	3	4	5
m.) Večina brezdomnih mladih ti ne želi škodovati.	1	2	3	4	5
n.) Brezdomstvo je vedno rezultat zapletenih okoliščin in ne slabih izbir ter napačnih odločitev.	1	2	3	4	5
o.) Večina brezdomnih mladih si prizadeva izboljšati svoj trenutni položaj.	1	2	3	4	5
p.) Brezdomni mladi so mladi/najstniki, ki so se znašli v (pogosto nepremostljivih) težavah.	1	2	3	4	5
r.) Večina brezdomnih mladih bi delala, če bi imela to možnost.	1	2	3	4	5
s.) Večina brezdomnih mladih bi se vrnila domov, če bi se lahko.	1	2	3	4	5

t.) Brezdomni mladi niso sami krivi, da ne morejo obiskovati šole.	1	2	3	4	5
u.) Večina brezdomnih mladih bi pobegnila iz situacije brezdomnosti in si uredila ustrezno stanovanjsko nastanitev, če bi imeli možnost.	1	2	3	4	5

11. V kolikšni meri se strinjate s trditvijo, da so brezdomni mladi ljudje…
(Pri tem 1 pomeni sploh se ne strinjam, 2 se ne strinjam, 3 se niti strinjam niti ne strinjam, 4 se strinjam in 5 popolnoma se strinjam.)

a.) prijazni	1	2	3	4	5
b.) spoštljivi	1	2	3	4	5
c.) vljudni	1	2	3	4	5
d.) zanimivi	1	2	3	4	5
e.) kreativni/ustvarjalni	1	2	3	4	5
f.) izobraženi	1	2	3	4	5
g.) nesramni	1	2	3	4	5
h.) umazani	1	2	3	4	5
i.) zanemarjeni	1	2	3	4	5
j.) neodgovorni	1	2	3	4	5
k.) kradljivi	1	2	3	4	5
l.) nevarni	1	2	3	4	5
m.) nasilni	1	2	3	4	5

12. V kolikšni meri se strinjate s spodaj navedenimi trditvami o brezdomni mladini, potrebnih ukrepih za mlade in o svojih lastnih občutkih glede brezdomne mladine? Prosim, da za vsako od spodaj navedenih trditev napišete, v kolikšni meri se strinjate z njo, pri čemer 1 pomeni sploh se ne strinjam, 2 se ne strinjam, 3 se niti strinjam niti ne strinjam, 4 se strinjam in 5 popolnoma se strinjam.

Čutim usmiljenje/sočutje do mladih, ki se znajdejo v situaciji brezdomnosti.	1	2	3	4	5
Jezen/jezna sem, ker obstaja brezdomstvo med mladimi v naši družbi.	1	2	3	4	5
Pripravljen/a sem imeti zavetišča ali kakšna druga zatočišča za brezdomne mlade v soseski.	1	2	3	4	5
Pripravljen/a sem plačati višji davek, da bi pomagal/a brezdomnim mladim.	1	2	3	4	5
Vlada naj poveča izdatke za reševanje problematike brezdomstva med mladimi.	1	2	3	4	5
Brezdomstvo mladih je resen problem.	1	2	3	4	5
Brezdomni mladi niso bolj nevarni kot ostala mladina.	1	2	3	4	5
Brezdomni mladi imajo pravico, da beračijo.	1	2	3	4	5
Brezdomni mladi imajo pravico, da postavijo šotor na javnem prostoru.	1	2	3	4	5
Brezdomni mladi imajo pravico, da spijo v javnosti.	1	2	3	4	5
Ne zaupam nekomu, ki je (bil) brezdomen.	1	2	3	4	5
Bojim se fizičnega stika z mladimi, ki so brezdomni.	1	2	3	4	5
Brezdomni mladi se ne bi smeli zbirati v javnosti.	1	2	3	4	5
Več ko je brezdomnih mladih v bližini, slabša je soseska.	1	2	3	4	5
Povsem normalno je, da se bojimo uličnega prebivalca (tj. brezdomnega človeka).	1	2	3	4	5
Mlade, ki so brezdomni, lahko spoznamo izključno na podlagi njihovega zunanjega izgleda.	1	2	3	4	5
Prisotnost brezdomnih mladih v naši bližini zmanjšuje kvaliteto našega	1	2	3	4	5

življenja.					

13. Kateri so po Vašem mnenju dejavniki, ki vodijo do brezdomstva med mladimi? (***izberite 3 odgovore***, ki po Vašem mnenju v največji meri vodijo do tega pojava)
    a.) zloraba alkohola in/ali drog brezdomnega posameznika
    b.) fizična/spolna zloraba in/ali nasilje brezdomnega posameznika
    c.) duševne težave in/ali duševna bolezen brezdomnega posameznika
    d.) družinske težave brezdomnega posameznika
    e.) vključenost brezdomnega posameznika v kriminalno aktivnost
    f.) fizična bolezen/hendikep brezdomnega posameznika
    g.) slabe odločitve, pomanjkanje truda brezdomnega posameznika
    h.) neodgovorno vedenje brezdomnega posameznika
    i.) lenoba brezdomnega posameznika
    j.) finančne težave brezdomnega posameznika
    k.) pomanjkanje dostopnih bivališč za mlade
    l.) visoka stopnja brezposelnosti mladih v družbi
    m.) zmanjšanje oziroma ukinitev socialne podpore za mlade
    n.) socialno-demografske spremembe v družbi
    o.) deinstitucionalizacija (tj. odpust mladih iz raznih institucij, kot so socialna oskrba, psihiatrična bolnišnica, zapor itd.)
    p.) ekonomski sistem, ki bolj ceni bogate kot revne
    q.) drugo: _____

14. Kdo je po vašem mnenju odgovoren za reševanje brezdomstva mladih? (***možno je več odgovorov***)
    a.) vlada in javne agencije
    b.) prostovoljne in dobrodelne organizacije
    c.) brezdomni posamezniki in/ali njihove družine
    d.) vsi člani skupnosti
    e.) drugo: _____

15. V kolikšni meri se strinjate, da morajo biti mladi enakopravni udeleženci pri reševanju problema brezdomstva med mladimi? Pri tem 1 pomeni sploh se ne strinjam, 2 se ne strinjam, 3 se niti strinjam niti ne strinjam, 4 se strinjam in 5 popolnoma se strinjam.

1	2	3	4	5
(sploh ne strinjam se)	(ne strinjam se)	(niti niti)	(strinjam se)	(popolnoma se strinjam)

16. Katere so po Vašem mnenju ustrezne strategije za reševanje problema brezdomstva med mladimi? (***možno je več odgovorov***)
    a.) gradnja več poceni stanovanj (socialna stanovanja, neprofitna stanovanja itd.)
    b.) zvišati socialne transferje za mlade
    c.) zvišati minimalno plačo

d.) brezplačno zdravljenje odvisnosti od alkohola in/ali droge
e.) gradnja več zavetišč in drugih bivalnih enot namenjenim brezdomnim mladim
f.) izoblikovanje celovite stanovanjske politike za mlade
g.) svetovalne agencije za mlade, ki bi jim bile na voljo ves čas
h.) spremembe javnih politik (na področju stanovanjskega trga, trga dela in zaposlovanja, socialne pomoči…)
i.) uvedba fleksibilnih programov za mlade, ki bi jim olajšale prehod v neodvisnost
j.) zmanjšanje brezposelnosti med mladimi
k.) ozaveščanje javnosti
l.) drugo: _____

17. Ali menite, da lahko Vi pomagate mladim brezdomcem?
a.) da
b.) ne
c.) ne vem
Utemeljite (kako, zakaj): _____

_____

Demografski podatki

1. Spol:
a.) moški
b.) ženski

2. Starost: _____

3. Kraj bivanja:
a.) mesto
b.) predmestje
c.) podeželje

4. Izobrazba:
a) nedokončana osnovna šola
b) dokončana osnovna šola
c) 2-3 letna poklicna šola
d) splošna gimnazija, poklicna gimnazija, štiriletna strokovna šola
e) 2-letna višja (strokovna) šola
f) visoka šola, fakulteta, akademija
g) magisterij, doktorat

5. Religioznost:
a.) sem veren/a
b.) ne morem reči ali sem veren/a ali ne

c.) nisem veren/a